

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HENRIK WOJCIK

Røgterens søn fra Knuthenborg

Erindringer fra en barndom på Lolland

HENRIK WOJCIK

**Røgterens søn
fra Knuthenborg**

© Henrik Wojcik

Redaktion og layout: Peter Brøndahl, DJ

Produktion: Lollands-Postens Bogtrykkeri, Maribo

ISBN 87-90864-02-6

Bogen er udgivet med støtte fra Knuthenborg

Maj 2002

Til mine døtre Jane og Sascha samt børnebørnene Anders, Henrik og Celina.

Denne bog er blevet til på grund af opfordringer! Det startede med, at jeg havde skrevet nogle historier til et jagtblad, og da Jane og Sascha havde læst dem, sagde de til mig: Hvorfor skriver du ikke dine erindringer, så også dine børnebørn kan vide lidt om din barndom..

Begge piger har i deres barndoms mange ferier hos deres farmor og farfar lært de samme steder at kende, som jeg holdt så meget af i min barndom, steder, som også de erindrer med stor glæde.

Jeg startede med et lille "forarbejde", som begge piger læste med stor interesse. Men de meldte samstemmende tilbage: Far, du er nødt til at beskrive mange af de ting du fortæller mere indgående, for ingen af vore børn ved, hvad for eksempel en roekniv eller et flueskab er for noget - eller hvordan man bruger dem..

Derfor er mange af de ting, jeg skriver om, forklaret i detaljer.

Og til lensgreve Adam W. Knuth skal der lyde en stor tak. Det var Knuth, der efter flere samtaler opfordrede mig til at lade bogen trykke - og det var Knuth, der skaffede forbindelsen til en dygtig redaktør, der har vejledet mig og redigeret denne bog, og derfor også skal have tak.

Henrik Wojcik og lensgreve Adam W. Knuth har jagten som fælles interesse.

Knuthenborg Park - set fra den anden side

Knuthenborg Park er kendt af hver anden dansker - ja, endnu flere. Men ingen kender Parken bedre end Henrik Wojcik og jeg, - for vi havde vores barndom på Knuthenborg.

Henrik var røgterens søn fra Avlsgården, der ligger i parkens østlige hjørne - og undertegnede var søn af den niende lensgreve på Knuthenborg, født i det modsatte hjørne. Vi er lige gamle, født seks-syv år før sidste verdenskrig.

Lolland lå på »trækruten« for de hundredvis af allierede bombefly på disses togter fra England mod de tyske ubådsbaser og Berlin. Men - under tæpperne af bombeflyene - nede på jorden i Knuthenborg Park, var det for os at se fredeligt.

Nogle få tyske soldater var indkvarteret i staldene ved Slottet. Eftersom jeg kun var 10 år, syntes Wehrmachtssoldaterne meget gamle. To engelske våbenedkastninger i midten af Parken hørte jeg kun om som et rygte i krigens sidste dage.

I virkeligheden voksede Henrik og jeg op så fjernt fra hinanden, som havde vi boet på hver sin af jordens poler - selv om der kun var tre kilometer mellem vore barndoms-hjem. Der var ikke voldgrave og vindebro omkring det lille slot, jeg blev født i - endsige om det gule hus, Henrik boede i - men den sociale afstand i vores opvækst var større, end man i dag begriber.

For få år siden mødtes vi, da i vor alderdoms ungdom, i tresserne. Henriks manddomsår var tilbragt syd for København, men jeg var - kort beskrevet - forblevet på Lolland.

Vi mødtes tilfældigt. Henrik og jeg havde begge moret os med at skrive historier til danske jagtblade, - og en dag ringede jeg til Henrik, fordi han havde skrevet en hentydning til Knuthenborg Park.

Vi havde fælles interesser, jagt. Vi var jævnaldrende, og morsomt nok, som Henrik siger: Vi er begge efterkommere af indvandrerfamilier. Henrik som barn af polske forældre, der kom til Danmark før første verdenskrig, - jeg af en tysk slægt, hjemmehørende i Mecklenburg, hvorfra én af slægten kom til Lolland to århundreder tidligere.

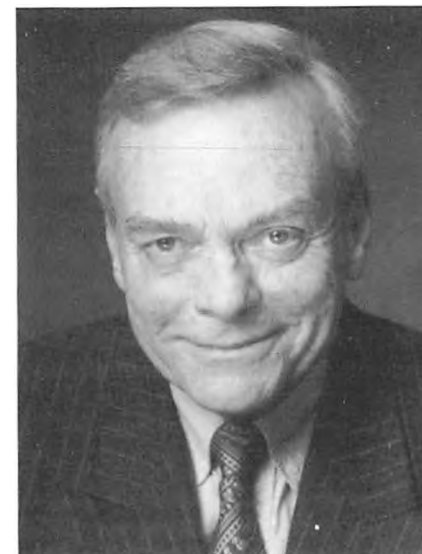
Først og sidst: Vi er begge vokset op i Knuthenborg Park.

Jeg har været meget, meget glad for at læse Henriks bog. Den har gjort et stort indtryk på mig, fordi den er så vel-skrevet, morsom. Denne bog er gennemsyret af en stor glæde ved og kærlighed til barndommen på Knuthenborg, den er skabt af en usædvanlig iagttagelsesevne og en glimrende hukommelse. Jeg føler vemod, men også stor glæde - nostalgi - når jeg genlæser denne bog.

Alle, der omfatter tiden i midten af sidste århundrede med interesse, vil kunne læse Henriks bog med det største udbytte.

Knuthenborg, april 2002

Adam W. Knuth

Det hele startede for mig en mørk, regnfuld og meget blæsende aften i 1934.

Jeg kom til verden i et arbejderhus ved en større gård - Nørregård - i Slemminge ved Sakskøbing. Det var den 14. november, og - efter hvad jeg husker min mor fortælle - ved 21.30 tiden. Jeg var vel nok en skuffelse, for mor havde ønsket sig en pige!

Begge mine forældre er født ved en lille landsby, Radom i Polen. Far i 1897 og mor i 1899.

Jeg har aldrig kendt nogen af mine bedsteforældre, men jeg ved, at de på mors side var landmænd. Fars familie ved jeg ikke noget om, udover at far skulle i lære som tømrer hos sin farbror, der havde et større tømrerfirma, mens fars storebror "gik på valsen", som man gjorde dengang, det vil sige, at man drog udenlands for at arbejde.

Han kom hjem efter at have arbejdet en tid i Tyskland, iført fint tøj og med guldur i vesten. Han lokkede far til at tage med på valsen, "for der var masser af penge at tjene udenlands". Far var vel 15-16 år, og drog af sted sammen med broderen. I Tyskland hørte han om alle de penge, der kunne tjenes i Danmark og rejste hertil i 1912, og fik arbejde på Hanemose teglværk.

Mor havde også som 14-15 årig hørt om alle de penge, der kunne tjenes i udlandet, og kom også til Tyskland, hvor hun blev hyret af en "Aufseher", en slags entreprenør, der hyrede folk til at arbejde for dem, hvorefter hun

Far har fodret ænderne.

kom til Lolland, jeg mener at det var på en gård, der hed Rosenlund, for at arbejde i roerne.

De måtte virkelig knokle for nogle små sølle kroner, fik udleveret et par kilo kartofler om ugen, og kunne selv gå ud i den nærliggende skov og samle brænde til opvarmning af deres lille sparsomt møblerede stue. Møblementet bestod for det meste af et lille bord, en stol, samt den uundværlige lille kiste, hvor der var lidt plads til lidt tøj i den ene ende, og et rum til de tildelte kartofler i den modsatte ende. Dertil var der en seng, med halm som madras.

Alle polakker var stærkt troende katolikker, og skulle gå i kirke hver eneste søndag, hvis det var muligt for dem. Der blev gjort tykt nar af de unge piger, når de gik barfodet for at spare på fodtøjet de adskillige kilometer til kirken i Maribo, og fodtøjet blev først taget på, når de kom til bygrænsen. Dertil gik alle pigerne med hovedtørklæde - ikke af religiøse grunde - men fordi det var skik og mode i Polen på det tidspunkt, og det var yderligere en grund til at moppe dem.

Far oplevede også at blive mobbet, kort tid efter at han kom her til Danmark. Han var kommet til byen og stod uden for et bageri og kiggede lækkersulten på alle kagerne i udstillingsvinduet, da der kom en dansker forbi og stillede sig op og kiggede med på de forskellige kager. Far var specielt interesseret i en bestemt kage og spurgte høfligt danskeren, hvad denne kage hed, hvortil danskeren svarede: "Du skal bare gå ind og bede om at få "fisse".

Uvidende om den skjulte mobning gjorde far som anbefalet, og bagerdamen blev naturligvis rasende og smed far ud! Far var selvfølgelig uforstående overfor damens raseri, og fandt først ud af årsagen senere. Det var heller ikke i de år sjovt at være "indvandrer".

Far kom ud og tjene hos en gårdejer i Vignsø, hvor han var nogle år, indtil han traf mor, og de giftede sig i 1921, hvorefter de fik arbejde på Cypressegård ved Sakskø-

bing, hvor Edward og Thaddæus blev født. Derefter flyttede de til Nørregård ved Slemminge, hvor far fik arbejde i stalden som røgter, (på ægte lollandsk kaldet "korøjter").

Der var dengang ikke mange muligheder for at tjene nok til livets opretholdelse, når man ingen uddannelse havde. Hver-

*Mor (til venstre) og Marie slapper af i vores baggård.
Bemærk de to flueskabe.*

ken mor eller far havde gået i skole mere end to – tre år, så de var vel nærmest det man i dag ville kalde analfabeter, selv om de begge kunne læse og skrive en smule polsk, men som årene gik, lærte de efterhånden begge at læse dansk, så de kunne klare sig i dagligdagen, også med at læse avisen. Så der var kun landbruget, der gav mulighed for at få arbejde, da de havde stiftet familie.

Der var også et andet område, der fik betydning for mine forældre som "nydanskere": Min far fik i dåben det gode navn JAN, men i Danmark var der ingen der dengang hed Jan, så arbejdsgiverne kaldte ham slet og ret for JOHAN, og det navn fulgte ham resten af livet, selv hos de lokale myndigheder, også selv om der på hans dåbsattest stod Jan.

Det samme gjorde sig gældende for mor: hun var døbt MARIANNA, og det var også et ukendt navn på det tidspunkt, så det blev til MARIE, som også fulgte hende resten af livet. Det er først i fars eftermæle at hans korrekte navn er blevet brugt, nemlig på gravstenen, hvorimod mor stadig må "nøjes" med Marie!

Min barndom...

Det første, jeg kan huske fra min meget tidlige barndom, er at far som sagt arbejdede i kostalden på gården, og at jeg meget ofte ville hen til ham om morgenen. Jeg var altid morgenmenneske, og det har desværre forfulgt mig siden. Jeg blev udstyret med tre–fire kiks, som mor pakkede ind i pergamentpapir, og de blev anbragt på ladet af min lille træ-trillebør, som jeg trillede af sted med.

Vi boede ret tæt på gården, og den nærmeste vej var en smal sti, der gik igennem en meget høj tjørnehæk. Jeg må vel have været et par år gammel, og det må have været efterår, for da jeg kom ind i kostalden, blev jeg anbragt oven på en bunke roetoppe, og der sad jeg så og nød mine kiks.

Jeg husker også, at de der på gården havde en stor og larmende traktor. Jeg tror at det var en Deutsch, for den hav-

de et stort udvendigt svinghjul. Den blev ført af Josef Palusek, der for øvrigt var søn af min gudmor Katrine fra Handermelle. Han fik en stor fan i mig, for jeg fik sommetider lov til at sidde på hans skød, når han kørte traktoren i "garage".

Det næste jeg husker er, at jeg gik med min storebror Thaddæus - han blev altid kaldt Tæus - ved hånden på vej hen til gården. Vi skulle hen og se noget meget spændende. Det var det lille damplokomotiv fra Saksøbing Sukkerfabrik, der trak roevognene, der var væltet, og nu lå op af affaldskulen. Tæus ville have mig med op i lokomoti-

vet, men jeg turde ikke, for det så så koldt og truende ud, med sine store tomme runde ruder, og jeg synes også at det var enormt stort.

Vi flytter...

Jeg var 3 år gammel, da far fik arbejde i kostalden på Knuthenborg Avlsgård i 1937. Jeg husker tydeligt den dag, vi skulle flytte. Jeg mener det var den 1. Maj. Der kom en mindre lastbil fra Knuthenborg Gods, den var "fladsnudet", så jeg tror det var en Ford. Den blev ført af

Christian Larsen, der var chauffør på godset på dette tidspunkt, senere blev han bestyrer i Hunseby Forsamlingshus, og endnu senere portner i Maglemersporten ved Knuthenborg.

Med ham var også Alfred Lorentzen som medhjælper ved flytningen. Da lastvognen var fyldt med det første læs, blev Tæus anbragt på toppen af læsset, godt pakket ind i tæpper, sammen med vort lille gadekryds af en foxterrier, der hed Vaks. Jeg sad på skødet af Alfred, og jeg mindes svagt, at vi kørte ad landevejen fra Våbensted til Hunseby, en vej med mange små skarpe sving.

Vi flyttede ind i Knuthenborg gods' hus på hjørnet af Hunseby Strandvej og Damsmosevej. Et billede står helt klart for mig: et hjørne af køkkenet, hvor der var et par hylder, hvor mors kagedåser stod. Det var en meget vigtig detalje for mig, for jeg var en meget stor slikmund! Det var et ikke særlig stort dobbelthus, så der var ikke for meget plads. Lige over for vort hus lå "Maskinhuset", bygget af brædder, det var lige på "hjørnet" af korsvejen, så hjørnet og maskinhuset blev det helt store samlingssted for alle omkringboende unger.

Maskinhuset tilhørte statshusmændenes tærskelaug, for her stod tærskværket og deres traktor, en Fordson fra 1937. Men maskinhuset var godt at løbe rundt om, pigerne spillede bold op ad det, vi småknægte spillede med nogle farvestrålende lerkugler foran porten, hvor der var en "fast" kuglebanc med tilhørende hul, hvor det gjaldt om at kaste en kugle så tæt på hullet som muligt, og den, hvis kugle, der lå nærmest hullet, havde første "skud", det vil sige, at man med en kroget pegefinger skubbede kuglen i hul, og så var kuglen "vundet".

Man kunne også spille "klink", der foregik på den måde, at man kastede en kugle så tæt på en væg eller en streg som muligt, og den der var nærmest, havde første skud. Derefter gjaldt det om at ramme en anden kugle, så det sagde "klink", deraf navnet. Kuglerne opbevarede man i en kuglepose, man havde fået ens mor til at sy af et stykke stof, med en løbegang i til et stykke bændel, så man kunne lukke posen tæt.

Jo flere kugler, man havde, jo mere "rig" var man! En kugle kostede da også én øre, og hvis det var en farvestrålende glaskugle, som var meget eftertragtet, kunne de koste op til fem øre!

De større drenge kastede bold op over huset, og det blev også brugt til samlingssted, når der blev leget "klap-om", en slags skjuleleg, når- og hvis man blev opdaget, før man hen til forsiden af maskinhuset, der bestod af to store dobbelporte, slog sin flade hånd ind mod væggen og råbte: "Klap-om". Alle vidste, hvad "hjørnet" var. Når man blev spurgt om, hvor man gik hen, sagde man bare: "hen på hjørnet".

Vi flytter igen...

Vi boede her kun kort tid, jeg tror det var et år, da vi flyttede ned til huset ved stenmuren, og jeg "hjalp" til med flytningen, for jeg kørte alt vort fodtøj ned til det nye hus i min gamle barnevogn, og at solen skinnede dejligt den dag, jeg tror det må have været den 1. Maj.

Det var et dobbelthus, med meget mere plads: en større stue, soveværelse og køkken. På første sal var et værelse, et stort loftsrum samt et mindre loftsrum, som far senere brugte som dueslag. Derudover var der i stueetagen et vaskehus med gruekedel, det vil sige en stor jerngryde der kunne indeholde 12 – 15 spande vand, indmuret over et ildsted, hvor man kunne fyre med brænde for at varme vandet op.

Dernæst var der et stort brænde- og altmuligrum, grise- og hønsesti, samt "lokom", alt under samme tag, hvilket var en stor fordel og luksus, især om vinteren, for så skulle man ikke udenfor for at komme på "das", hvilket ellers var meget almindeligt på de tider, når det "det lille hus", som man diskret kaldte det, som oftest bygget af almindelige brædder, der ikke isolerede særlig meget, og som regel stod ude i baggården. Men tønden var der jo, ikke noget med træk og slip eller rindende vand.

Det var ikke et sted, man tilbragte med avisen en rigtig varm sommerdag, for det var ikke just violer, der duftede af! Toilettepapir fandtes ikke, - (eller var for dyrt) – derfor brugte man avispapir i stedet, en helside blev revet i 4

Mit barndomshjem. Vi boede i den højre halvdel, set herfra.

stykker der blev hængt på et søm, og man måtte "krølle" det lidt inden brug! Det var først flere år senere at der kom toilettruller derud, de såkaldte nr. 00.

Midt i baggården stod en almindelig vandpost, som pumpen normalt kaldtes, og alt vand til husholdningen skulle pumpes op i spande med håndkraft og bæres indenfor. Jeg husker, at i de hårde vintre i fyrterne, hvor det meget længe frøs ned til omkring minus 30 grader, blev pumpen pakket ind i halmballer for at vandet i den ikke skulle fryse til is, og alligevel måtte vi tit ud med en kedel kogende vand for at tø pumpen op, for at vi kunne få en spand vand.

Far skulle altid have en spand vand stående på vaskebænken i vaskehuset inden vi gik i seng om aftenen, velsagtens hvis der skulle udbryde en brand et eller andet sted i huset. Men vi oplevede tit i de hårde vintre, at vandet i spanden var dybfrossen når vi stod op om morgenen, så koldt var det, selv inde i vaskehuset, der dog var af mursten som resten af huset! I et hjørne af køkkenet stod en vandspand med vandet til husholdningen, og en øse stod ved siden af eller hang på et søm lige oven over. Denne øse drak vi alle sammen af, hvis vi skulle have en tår vand! Det var vi drenge job – (mit, da jeg blev stor nok) - at der altid var vand i spanden.

Og jeg husker, at når mor havde storvask én gang om måneden, skulle gruekedlen i vaskehuset fyldes op med vand, ca. 12 – 15 spandfulde, og det var mit job at pumpe og bære, og jeg synes at det var grufuldt hårdt og meget enerverende.

Derudover skulle der pumpes vand til et par store baljer til at skylle tøjet i. Derfor hadede jeg mors store vaskedag. Måske også fordi det så også var "store badedag". Når mor var færdig med at vaske, blev jeg puttet i sæbevandet og grundig skuret, så min hud var rynket som et gammelt æble bagefter.

Der var et almindeligt gammeldags brændekomfur i køkkenet, udført af støbejern, der stod på en muret sokkel og med store rødbrune kakler på gulvet rundt om komfuret til at fange eventuelle gløder, der kunne falde ud af komfuret, når lågen ind til fyringsrummet blev åbnet.

Det var her al madlavning og bagning foregik. Mor bagte et par store franskbrød én gang om ugen, og om søndagen bagte hun enten kringler eller en anden dejlig kage.

Komfuret målte vel $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ meter, med tre kogehuller med variabel størrelse, det vil sige at hullerne kunne reguleres i størrelse ved at tage nogle ringe af for at gøre hullet større, og lægge ringe på for at gøre dem mindre, og man kunne fylde hele hullet op med ringe og et lille "dæksel", når kogehullet ikke var i brug. Dertil benyttede man en 40 – 50 cm lang jernkrog, kaldet "ringkrog", for man kunne naturligvis ikke røre de varme ringe med hænderne.

Gryderne var fremstillet med rund bund og med en fast ring på siden af gryden lidt over bunden, så man altid kunne finde den størrelse af kogehul, der passede til gryden, ved hjælp af de forskellige størrelse af ringe. Bagest på komfuret var der et fast nedsænket kogekar der kunne indeholde 3 - 4 liter vand, således at man altid havde varmt vand til opvask eller personlig hygiejne.

Kanten rundt om komfuret var beskyttet af et "gelænder" af messingrør, som en gang om ugen blev pudset med "Brasso", så det stod skinnende blank. Komfuret var på siden udstyret med en ovn, næsten som vi kender dem i dag, men jeg vil påstå, at når mor havde stegt en flæske-

steg eller gåse/andesteg i denne gamle ovn, var maden langt mere velsmagende, end det kan laves i dag med de moderne elkomfurer. Det var også på komfuret, at mor varmede sit strygejern op. De ældste strygejern var indrettet således, at overdelen var hængslet, så det kunne lukkes op og fyldes med glødende kul eller brændegløder, og på denne måde blive varmet op.

Men mor havde et strygejern, der blev varmet op direkte på en af kogepadserne. Når det var varmt skulle det stryges rent på et gammelt stykke klæde, inden det blev brugt på det rene tøj, der skulle stryges.

Det har været besværligt og ikke særlig hurtigt, men fordelen var jo, at man ikke skulle rage gløder frem fra komfuret og fylde i strygejernet. Dette strygejern brugte mor, indtil vi fik indlagt el, og mor fik selvfølgelig et nyt elstrygejern, og det har virkelig været et stort fremskridt.

Når der skulle tændes op i komfuret, - (og det skulle der næsten hver dag hele året rundt til madlavningen) – tog man først en avisside og krøllede papiret let sammen og lagde det ned i fyrrummet, enten ved at tage et par ringe af et kogehul, hvilket var det nemmeste, eller man kunne lukke en hængslet lem op på forsiden af komfuret og fyre herfra, men det havde den ulempe, at der kunne drysse aske ud på køkkengulvet.

Dernæst blev der lagt et par håndfulde risbrænde – (kvas, d. v. s. tynde grene, hugget i længder af 10 – 15 cm) – oven på avisen, en lille sjat kogesprit blev hældt over og så blev der smidt en brændende tændstik oven i det hele, og når ilden fængede blev der lukket til fyrrummet, og med et lille rundt luftspjæld på en anden lem ind til askeskuffen under fyrrummet kunne man regulere forbrændingen: jo mere man lukkede op for trækken, des mere flammede ilden op og gav mere varme. Jeg erindrer engang far skulle fyre op i komfuret. Når man dengang købte en flaske kogesprit i brugsen eller hos købmanden, der begge fik spritten leveret i 100 liters tromler, blev spritten tappet over på en tom ølflaske, en blå etiket med spritfabrikkens logo, malteskorsket, og ordet kogesprit blev klistret på ølflasken.

Han tog fejl...

Nå, men far havde stillet spritflasken på komfuret, og da han var blevet tørstig efter en travl arbejdsdag, havde han også knuppet en pilsner op, taget en forsvarlig slurk, og stillet øllen på komfuret. Da han så havde forberedt optændingen, tog han spritflasken, hældte et skvæt ud over brændet, stillede flasken tilbage på komfuret, smed en brændende tændstik ned til brændet, og lukkede til.

Nu skulle han have en slurk øl, men tog fejl af flaskerne og tog en ordentlig slurk sprit. Han var ved at kvæles, spyttede det hele ud over gulvet og hele hans mundhule blev ætset af spritten, så huden hang i laser. Han kunne dårligt spise mad i flere dage efter, og fra den tid var det forbudt at have spritflasken stående på komfuret. Man forstår godt, at det nogle år senere blev forbudt at bruge flasker fra konsumvarer til sprit og andre farlige væsker.

Vi havde dog også en anden varmekilde, nemlig et Primusapparat, der brændte ved hjælp af petroleum. Det fungerede på den måde, at der var en trykbeholder nederst, og i toppen var der et brænderhovede, næsten som vi kender det fra vore dages gaskomfurer, og naturligvis med en "platform" til at anbringe kogeredskaberne på. Først skulle der petroleum i trykbeholderen, dernæst blev der pumpet tryk på beholderen med en indbygget håndpumpe, og under brænderhovedet var der en rund skål, der blev fyldt med kogesprit, der skulle antændes for at varme brænderen op.

Når spritten var brændt op, åbnede man en ventil, og trykket i beholderen pressede nu fint forstøvet petroleum gennem en dyse med et meget lille hul op i brænderhovedet og nu kunne man antænde brænderen, der brændte med en høj hvæsen. Hvis den ikke brændte korrekt, måtte man rense dysen med en speciel rensenål.

Primussen gav en meget hurtig og koncentreret varme, og var derfor hurtig i brug. Dette apparat blev mest brugt om sommeren, hvor det var anbragt ude i vaskehuset på gruekedlen, og blev mest brugt til at koge vand eller hvis mor skulle brase lidt kartofler til aftensmaden, så blev stegepanden anbragt herpå, det var hurtigere end at fyre op i komfuret.

I køkkenet ved siden af komfuret stod brændekassen, det vil sige, at det var en kasse far havde lavet, ca. 1x1 meter og ca. ½ meter høj, og med låg på, så kassen også kunne bruges som siddeplads. Og det var også vi drenges job at holde brændebeholdningen ved lige. I de første mange år vi boede der, var der også et spisekammer og et pulterkammer i tilknytning til køkkenet.

Hvert år var der "hussyn", det vil sige, at Greven og Inspektøren fra Gården, samt en maler og murer kom og inspicerede huset fra ende til anden. Mor fik også altid ros for, hvor godt huset blev passet.

Derfor havde mor – (og naboernes Marie og Karoline) – aldrig vanskeligheder med at få malet eller tapetseret, hvis der trængte til det. Jeg ved, at andre, der boede i godsets huse, brokkede sig over, at de havde svært ved at få lavet noget i deres huse, men det skal siges, at deres boliger somme tider også lignede rene svinestier, og omgivelserne mindede om rene lossepladser, med alt muligt skrammel flydende rundt på gårdsplads og i haver!

Det var også mor og Marie, der fik overtalt Greven til, at pulterkammeret, som mest var et overflødigt rum, blev inddraget til spisekammeret, så det blev meget større, og samtidig blev der gravet ud, så fik vi en viktualiekælder, hvor der var køligere end i det gamle spisekammer, hvilket gjorde det nemmere for mor at opbevare madvarer, for i kælderen var der også plads til et stort sulekar, som blev fyldt hver gang der blev slagtet gris, og der var ophængt store hylder, så der også blev plads til alle mors forskellige henkogningsglas med diverse lækre sager.

Det var også her at far opbevarede sin brændevinsflaske, hvor der var en behagelig temperatur for slige ting. Han havde sit eget private snapseglas, - et "Rakkeglas", - stående på en hylde. Når han så fik lyst til en dram, sagde han gerne til mor: - "at jeg synes at jeg har lidt med maven" - hvorefter han gik ned i kælderen og snuppede sig en snaps, hvorefter man lydeligt kunne høre hans "aaaah".

Men dette udbrud af lyksalighed var også afslørende for ham, for hvis han i utide sneg sig ned i kælderen uden at sige noget om sin trang, så var der ingen der var i tvivl om

Et kig ud fra vores baggård en vinterdag. Bag ved vores hønsegård skimtes stenmuren ved de høje træer.

hvad han havde foretaget sig, for vi kunne tydeligt høre hans veltilfredse "aaaah"! Her skal vel en forklaring til, for hvad er et rakkeglas? Jo, i "de rigtige gamle dage", hvor der var rakkere, d.v.s. folk på den laveste rangstige i samfundet overhovedet, det var folk der rejste rundt på landet uden noget fast tilholdssted, og de gjorde alt det "uværdige", snavsede arbejde, såsom at flå selvdøde heste og køer på gårdene.

Når de så havde afsluttet arbejdet, kunne de få en brændevin, og dertil havde man et rakkeglas, der stod på en hylde for sig og som kun blev brugt af rakkere, hvorefter det blev stillet på plads på hylden igen, uden afvaskning, for det var jo ikke nødvendigt! Fars personlige rakkeglas er den dag i dag i mit eje, og selv om der er et lille hak i kanten af glasset, bruger jeg det en sjælden gang når jeg om vinteren skal have en kogn, salt sild, så skal jeg have en snaps af dette glas, og så kan jeg tydelig høre fars "aaaah"!

Det var også mor og Marie, der fik overtalt Greven til at vi kunne få bygget et stort brændehus, opdelt i to, nede bag i haven, så vi ikke altid behøvede at have en eller to store brændestakke stående ude i haven, de pyntede ikke, og de optog også plads fra køkkenhaven. Dette brændeskur eksisterer den dag i dag.

Dagligdagen...

Der gik endnu mange år, før mor fik køleskab, så om sommeren måtte hun klare sig med et flueskab, der hang i skyggen ude i baggården. Et flueskab kunne have flere størrelser, men mors var en stor udgave, der af bestod af en firkantet træramme beklædt med finmasket trådnet og med to hylder, og "taget" var beklædt med tagpap. Heri blev al letfordærvelig mad opbevaret.

De første tre år, vi boede her, var der heller ikke elektricitet indlagt, - (det fik vi i året 1940) - så al belysning skete med petroleumslamper i hele huset, hvilket var meget hyggeligt, men de osede nu alligevel lidt, og der lugtede altid af petroleum i de forskellige rum, og passede far og mor ikke på med påfyldning af brændstof i tide så en lampe løb tør, fik det katastrofale følger.

Som engang mor var gået ind til Marie ved siden af for at sludre, og far var faldet i søvn på divanen i stuen, så skete der det, at den store lampe over spisebordet i stuen løb tør for petroleum, med det resultat, at da far vågnede op, var hele stuen indhyllt i store sorte og meget fedtede flager. Mor var ulykkelig, for alt i stuen måtte vaskes af, og - så vidt jeg husker - måtte der også tapetsere.

Huset blev opvarmet af brændeovne, af hvilke der var to, én i stuen og én i soveværelset. Opvarmningen af køkkenet skete selvfølgelig med komfuret. Men de to brændeovne i stuen og soveværelset blev fyret med store stykker brænde og i de rigtig kolde vintre var kakkelovnen i stuen sommetider svagt rødglødende, for der skulle megen varme til at holde en god temperatur i stuen, når vinden stod i øst.

Der kunne godt være fodkoldt, selv om far havde dækket ventilerne i hussoklen til, også selv om temperaturen kunne snige sig op til 27 - 28 graders varme i stuen. Men hvis udetemperaturen var på minus 20 - 25 grader, og med en stærk østenvind der stod lige på stuen, og vinduerne var helt froset til med et tykt lag is, så skulle der også bruges meget brænde. Trods den høje temperatur i stuen, kunne vinduerne ikke tømme op og de kunne være dækket helt til af et centimeter tykt lag is.

Når vi havde disse rigtig hårde vintre – (dem havde vi i 1941-42-43-45 og 47) – flyttede vi ind i soveværelset og levede der, fordi soveværelset lå midt i huset og var nemmere at fyre op, og der trak heller ikke så meget kulde der. Vi flyttede far´s divan ind fra stuen og også det lille spisebord, vi havde i køkkenet, ind i soveværelset, og der var utroligt hyggeligt at spise vore måltider samt opholde sig der.

Vi kunne høre vindens susen i de høje træer langs stenuren, vindens tuden i skorstenen, og ildens buldren i kakkelovnen, så det var ”trestjernet råhygge”! Vi drenge skulle også her hjælpe til med at sørge for, at brændekurven var fuld.

Kakkelovnen stod på 4 høje ben, så der var en lille plads under ovnen, og når jeg havde været ude og lege i det kolde vejr, og var godt forfrosset, var det dejligt at komme ind og få overtøjet af, og jeg kunne finde på at kravle ind under kakkelovnen og ligge krøbet sammen som en lille hund, og det skete også tit at jeg her faldt i søvn.

Oven på kakkelovnen stod altid en kedel vand, så var der altid varmt vand til opvasken, for al varmen skulle udnyttes bedst muligt. Men der var også en særlig hygge ved en kakkelovn, som man ikke finder ved de moderne opvarmingsmetoder, som vi har i dag. Den hyggelige buldren af ilden, vindens tuden i aftrækket og skorstenen, brændet, der faldt sammen inde i ovnen, og ved særlige lejligheder, når vinden og temperaturen tillod det, at have ovenlågen stående åben, så man kunne kigge ind på ilden og gløderne, det var virkelig råhygge!

Men selvfølgelig var der også ulemper ved sådan en kakkelovn. Den skulle renses for aske engang om ugen, og ved særlige vindforhold, f. eks. hvis det var tåget vejr, og der pludselig kom en vind, der slog ned i skorstenen, så kunne kakkelovnen udstøde et ordentlig ”puff”, så der stod en stor røgsky ud i stuen, og vi måtte have døre og vinduer op for at lufte ud!

Hvis man fyrede med for fugtigt brænde, kunne man risikere at få løbesod i skorstenen, med det resultat, at der kunne opstå skorstensbrand, hvilket kunne være farligt, især hvis huset var stråttækt, hvad vores hus heldigvis ikke

var, det var belagt med teglsten. Men skorstenen kunne ”flække” med risiko for at der fæg gnister ud på f.eks. loftet med risiko for antændelse af huset.

I hjørnet bag vaskehusdøren ud til baggården stod en trætønde med saltede sild. Hvert år, når høstsilden var fremme, købte mor et par kasser sild, som hun saltede ned i trætønden, så kunne far få sine to kogte saltsild hver søndag formiddag ved ni-tiden hele vinteren igennem, samt mor kunne lave de mest velsmagende marinerede sildefiler.

Huset, der var bygget som et stort U, havde baggården vendt mod nord, og det var som sagt også det køligste sted til opbevaring af madvarer i flueskab. Ved siden af tønden med sild, stod også en øltønde med hvidtøl. Det var en trætønde, og indeholdt vel 10 liter, som blev leveret af en ølmand fra Nykøbing F. Bryggeri. Og vi fik alle hvidtøl (eller mælk og vand) til aftensmaden, der altid bestod af kold mad, måske strakt med lidt brasede kartofler.

Det sjove var, at hvis der var en sjat øl tilbage i tønden, der var blevet lidt ”doven”, fik hønsene det i deres vandskål. De var helt vilde med øllet, og de kunne få en lille ”blæser” på, så de ravede rundt i hønsegården i en salig brandert.

Det var huset, som jeg altid har betragtet som mit barndomshjem.

Da det var et dobbelthus, blev vi nære naboer til Stefan og Marie Slizanowski, som boede i den anden halvdel af huset, og ca. 75 meter derfra, inden for stenuren, boede Alfred og Karoline Lorentzen, så vi tre familier fik et meget nært og godt forhold til hinanden. Men lidt konkurrence var der alligevel mellem de tre koner, for hvert år til jul var det store spørgsmål om hvem der bagte de bedste julekager.

Når mor havde bagt småkager, blev jeg sendt ind til både Marie og Karoline med smagsprøver. Herlige tider, for der vankede altid et par ekstra småkager, for hvis man sagde til f. eks. Karoline, at hendes kager var bedre end mors eller Maries, fik man altid at par stykker ekstra.

I det hele taget så havde jeg en dejlig barndom, selv om mine ældre brødre, Edward og Tæus, altid sagde at jeg var

en lille, forkælet møgunge. Det var måske også rigtigt, for jeg var jo en efternøler, og mor havde som sagt ønsket sig en pige! Tæus er 7 år ældre end mig, og Edward 11 år ældre, og af ham fik jeg mange øretæver!

Min stakkels sut...

Jeg brugte sut endnu som 4-årig – (jeg burde have glemt denne detalje, men jeg er jo ærlig) – og jeg blev også drillet meget for det. Det var ord som ”pattebarn og tøsedreng” der blev sagt til mig, men min dejlige sut, - den vil jeg ikke af med. Det blev heller ikke bedre af, at jeg gik med – jeg tror nok det hed livstykke – med et bredt, blåt elastikbånd med knaphuller ved hvert lår, der holdt mine lange hjemmestrikkede strømper oppe. Stefan drillede mig, ikke alene med min sut, men også med mit ”pigetøj”. Det resulterede i, at når Stefan var ude i baggården, holdt jeg mig langt væk!

Men en skønne dag, så var det sket med min sut. Jeg tror det var Tæus, der lokkede mig – (han lokkede mig mange gange, men det fortæller jeg mere om senere) – til at drille hønsene med min sut. De troede vel, at det var en dejlig stor orm. I alle tilfælde, så lykkedes det omsider én af hønsene at få et rigtigt godt tag i sutten og løbe med den, og alle de andre høns styrtede bagefter, og efter tur hakkede de sutten rigtig godt igennem. Jeg vrælede højlydt, Tæus hentede sutten til mig, men jeg havde totalt mistet lysten til at bruge sut mere.

Mørkerød...

Jeg var meget mørkerød som lille. Jeg havde hørt de skrækeligste ting om trolde og bussemænd og hvad ved jeg. Dengang var det også meget almindeligt at bruge ordet ”bussemænd” over for børn, hvis der var eet eller andet, man skulle skræmmes med. For eks. ”hvis du ikke er artig, så kommer bussemanden og ta´r dig”.

Noget forfærdeligt vås, men det gjorde far noget ved. Inden vi skulle i seng, skulle man gerne ud og ”tisse til natte” ude i gården. Det var altid meget mørkt, der var jo ikke noget der hed gadelys, og når man så kom ud i den bælgmørke baggård, kunne man som regel skimte buskene og træerne bag i haven. Nu var min fantasi straks vakt:

jeg kunne se trolde og uhyrer nede bag i haven. Men far var der straks: "Tag min hånd, så går vi hen og ser på, hvad det er, for der findes ikke trolde og bussemænd, kun de bussemænd, du har i næsen, resten er noget vrøvl".

Jeg fulgte ham troligt ned bag i haven og så med egne øjne, at det jeg mente var en trolde såmænd kun var en ribsbusk, der bevægede sig i vinden! Det har været til stor nytte for mig, da jeg blev ældre: hvis du er i tvivl, undersøg, hvad der snyder din fantasi.

Vores hund...

Jeg husker ikke, hvornår den lille terrier Vaks døde, men den blev afløst af et nyt, lille gadekryds, som vi kaldte Bibber. Det var en tævehund, og vi forventede naturligvis, at det blev en god rottefanger, som alle foxterrier havde ry for at være, men det viste sig, at hun var meget bange for rotter og mus. Indtil hun en dag løb på en rotte i Stefan's brændestak, da Stefan skulle køre brændet ind til brændehuset. Rotten røg lige i hovedet på Bibber og bed sig fast i hendes underlæbe, hvor den blev hængende. Så blev hun simpelthen rasende, fik flået rotten fri, og i løbet af sekunder blev rotten aflivet med et par kraftige bid i nakken. Siden den dag havde vi en perfekt rottehund.

Hun tålte ikke synet af en rotte eller mus, de skulle bare aflives. Det skete senere, at Stefan igen fik rotter i sin brændestak, og da sad Bibber ude ved brændestakken i 2 døgn og peb og gøede og var ikke til at få væk, så til sidst måtte Stefan flytte brændet, med Bibber som ivrigt pibende og knurrende vejviser, indtil de nåede ind til en rottende inde i brændestakken, hvor hun hurtigt fik gjort kål på alle rotterne.

Først herefter fik Stefan fred for Bibber. Hun blev også en fin vagthund. Hun havde sin kasse foret med en halmsæk ude i et hjørne i vaskehuset, og hun blev totalt ude af sig selv af raseri, hvis nogen fremmede kom og tog i døren ind til vaskehuset. Men hun var en rigtig god hund, og jeg havde mange gode timer sammen med hende. Hun fulgte mig troligt, hvis jeg skulle til stranden, og jeg spurgte hende, om hun ville med ud og gå tur.

Så loftede jeg hende op på stenmuren, hvor hun småløb foran mig. Men hvis jeg ville gå alene, løb hun efter mig, til jeg var kommet hen til stenmuren, og når jeg sagde, at hun skulle gå hjem, lystrede hun og vendte næsen hjemad.

Første gang Bibber fik hvalpe, blev de druknet alle sammen, for der var ingen der var interesseret i en ny hund. Så da hun anden gang skulle have hvalpe, kunne vi ikke finde hende. Hun var væk i næsten en uge, indtil jeg en dag kom op på det store loft.

Her kunne jeg høre en piben, og da jeg kravlede ind i skunken mellem mit værelse og taget, lå Bibber derinde med et kuld hvalpe. Hun var helt afkræftet af sult og tørst, det var derfor hvalpene peb, for hun havde ikke mælk nok til dem. Så fik Tæus og jeg hende flyttet ned i hendes kasse i vaskehuset, selv om at vi dårligt kunne få lov at røre hendes hvalpe. Og denne gang forbarmede far og mor sig over hende, og hun fik lov at beholde én hvalp, som senere blev foræret væk til nogle af vore bekendte, som ønskede sig en ny hund.

Symaskinen...

Mor havde en Singer trædesymaskine. Af den fik jeg den største bule i panden, jeg nogen sinde har oplevet. Da jeg var ca. 4 år, var jeg lige præcis så høj, at min pande flugtede med arbejdsbordet, maskinen var monteret i. Mor sad i køkkenet med symaskinen og arbejdede, da jeg snublede over noget legetøj, der lå på gulvet, og jeg bankede panden lige ind i hjørnet på symaskinebordet.

Det gjorde i grunden ikke særlig ondt, men naturligvis tog jeg hånden op til panden, og opdagede, at jeg havde fået en kæmpestor bule, der gik indad i panden! Det havde jeg aldrig oplevet før, så jeg blev naturligvis helt panikslagen og vrælede som en hel børnehaven. Mor hentede en våd, kold vaskeklud og holdt på bulen, der snart efter voksede udad, og endte med at blive lige så stort som et gåseæg.

Denne symaskine fik jeg mange timer til at gå med senere, ved at "sy" huller i et stykke papir - naturligvis uden tråd - i mange forskellige mønstre.

De første 3 - 4 år sov jeg i min egen seng i soveværelset sammen med mor og far, men så blev jeg "for stor" til det og flyttede op på værelset på førstesalen, nu hvor Edward var flyttet hjemmefra. Der delte jeg værelset med Tæus, og det var da også hyggeligt.

Der var ingen kakkelovn, og derfor ingen varme i dette værelse, hvor vinduet altid stod åbent, sommer som vinter. Der var en fin udsigt fra vinduet, mod øst kunne man tydeligt se Oreby Slot på den anden side af Saksøbing fjord, og når man lænede sig lidt ud af vinduet, kunne man se strandskoven mod nord, og helt til Hunseby mod syd.

Værelset var møbleret med to senge og et bord og en stol. Der kunne være meget varmt om sommeren, fordi der ingen isolering var, som vi kender i dag, men til gengæld også hundekoldt om vinteren, og jeg har oplevet mere end én gang, i de hårde vintre vi havde, og med hård snestorm fra øst, at der lå en snedrive fra vinduet, i vindueskarmen og ud på gulvet, når vi vågnede om morgenen.

Så var det om at komme ned i stuen eller køkkenet i den dejlige varme og blive klædt på, og dernæst op på værelset igen med en fejabakke og spand og fjerne al sneen fra gulvet og vindueskarmen.

Haven...

Til huset hørte også en meget stor have, med mange gode frugtbuske og store fine frugttræer. Jeg mindes endnu navnet på nogle af dem, f.eks. af æbletræer var der Filip-pa, 2 træer med Cox Orange, 1 Pigeon, 2 træer med rød Ananas, hvilket var mit favoritæble, samt et dejligt sommeræble, jeg ikke kender navnet på, og et meget stort madæble, jeg heller ikke siden "har mødt", og derfor ikke ved hvad hedder.

Men madæblerne kaldte vi altid for "stenæbler", for de var vitterlig hårde som sten, men var fine til madæbler, eller hvis de lå oppe på loftet og modnede til januar-februar måned, var de også fine som spiseæbler.

Da træet altid gav et ualmindeligt stort udbytte, var der altid mange nedfaldsæbler, som vi smed ud til Axel Sørensens køer, der græssede lige op til vor have, og de elskede

æblerne. Og disse æbler var helt eminente til at stege på kakkelovnen, hvad man sikkert ikke kender til i dag. Det vil sige, at man tog et æble, lagde det på den meget varme kakkelovn og lod det stege 5 – 10 minutter, hvorefter man kunne pille skrællen af og spise æblet, hvilket var en stor delikatesse.

Derudover var der 2 Sveskeblommetræer og et pæretræ, Grev Moltke. Dette pæretræ var mit mest yndede udkigspunkt, udover loftsvinduet, der vendte ud mod Hunseby, og selv om det var 8-10 meter højt, kunne jeg klatre op i toppen på mindre end et halvt minut. Der var en herlig udsigt, både til Oreby Slot, men også til alle omkringliggende marker.

Der var altid en masse dejlige frugter, man kunne spise af, der var buske med ribs, solbær, stikkelsbær og hindbær. Jeg fik også snart min egen lille have, som lå nede i det bageste hjørne af haven, under blommetræerne. Der såede jeg naturligvis sådan noget som ærter og radiser, men da min have altid lå i skygge under blommetræerne, så var det naturligvis kun et beskedent udbytte jeg fik ud af min lille lod, men skidt, en selvgjort radise smagte bedre en alle andre.

Der kan sikkert endnu findes spor af den lille have, for kort tid efter at jeg fik haven, fandt jeg nogle Violer i en grøftkant, som jeg plantede i kanten af tjørnehækken, og de var der endnu da mor og far flyttede i 1967.

Far holdt haven mønsterværdigt, den var altid fyldt med mange blomster, og mor var særlig stolt, når forbipasserende sprang af cyklerne for at beundre de mange blomster. Men også kartofler og grøntsager blev der dyrket mange af. Far satte en ære i, at vi fik kyllingesteg med nye kartofler – alt af egen avl - til mors fødselsdag den 12. juni hvert år, og gerne nye hjemmeavlede jordbær til dessert.

Tæus...

Som tidligere nævnt var Tæus god til at lokke mig. Det meste af det var skægt. Men der var andre ting, der var mindre sjovt!

Tilbage til det mindre loftrum, der lå lige over vaskehuset! Når man kom ind af døren til dette rum, lå loftet 3-4 trin

Min bror Thaddæus sammen med vores hund Pjevs.

lavere nede end resten af førstesalen, - (der var også to trin ned fra køkkenet til vaskehuset) - og så var der fritliggende bjælker på hele loftet. Det vil sige, at når man stod på det øverste trin af trappen inden for døren, så kunne man hoppe lidt frem og gribe fat i den første bjælke, og var man rigtig god, så kunne man svinge sig hen til den næste bjælke.

Jeg tror, at Tæus havde set for mange Tarzan-tegneserier, for en dag lokkede han mig til at kravle op på ryggen af ham, og så trådte han op på det øverste trappetrin til det lille loftrum, sprang frem og greb fat i den første bjælke, men der var eet eller andet, der kiksede, for han mistede taget, da han lå vandret i luften med mig nederst, med det resultat, at vi landede på gulvet med et ordentlig brag.

Jeg kan tydeligt huske, hvordan jeg vrælede, måske nok mere på grund af chokket end af noget andet, for jeg fejlede da ikke noget bagefter. Tæus? Jamen han havde jo mig som stødpude, så ham skete der jo ikke noget!

En anden gang, vi var alene hjemme, sad vi i køkkenet og legede med en gammel kasseret kontrolbog, Tæus havde fået af Kontrollen, som han kaldtes, en mand fra mejeriet, der jævnlig kom og kontrollerede mælken på Avlsgården. Nå, men denne kontrolbog var vel 10-15 cm bred og 30-40 cm lang og 2-3 cm tyk.

Vi havde megen fornøjelse at lege med og tegne i denne bog, men skæbnen ville, at jeg trængte grusomt meget til at komme "på potten", men som børn lit gør og – (tænk på beskrivelsen af dasset) – af ren dovenskab trækker tiden så længe som muligt. Jeg var vel 4-5 år på dette tidspunkt. Jeg havde vel overfladisk omtalt ovennævnte trang for Tæus, for han tog kontrolbogen og truede mig med at slå mig oven i hovedet med den.

"Det må du ikke", sagde jeg forskrækket, "for så skider jeg i bukserne". Jeg var efterhånden så trængende, at jeg dårligt turde tænke tanken om et gok i hovedet. Men Tæus svingede bogen på skrømt et par gange, mens jeg dukkede mig. Men pludselig var det alvor: han gav mig et ordentlig dunk i hovedet med bogen. Resultatet? Jeg sked sgu' i bukserne. Bagefter var det knap så sjovt! Vi gemte de beskidte bukser under køkkenvasken, jeg blev gjort ren og fik rene bukser på, men sikken skideballe, vi begge fik af mor, da hun fandt de skidte bukser! Vi var sgu' ikke for smarte.

Det var også Tæus, der snød mig i vaskehuset. Han havde fået fat i en hundeprop, bildte mig ind, at det var en ganske almindelig korkprop, lagde den på vaskebænken, og lokkede mig til at gi' proppen et ordentlig gok med et

bræt. Der lød selvfølgelig et enormt brag så det sang for mine ører lang tid efter. Det var årsag til, at jeg blev skudrød, det vil sige, at jeg var bange for høje knald i lange tider efter.

Det var selvfølgelig også Tæus, der lokkede mig igen, - da vi var alene hjemme, forstås. Jeg var vel 6-7 år på det tidspunkt, men formentlig hellere ikke for klog dengang! Det var snestorm, sådan en rigtig fygende én, med frost, bidende vind og det hele. Tæus fik mig til at løbe splitterne rundt om hele huset, det vil sige ud af vaskehusdøren, rundt om hønsegården, helt ud på vejen, forbi Marie og Stefan's vinduer og hønsegård og ind igen, vel sagtens ca. 100 meter!

Og så havde jeg heller ikke sko på! Hvad han lokkede med, kan jeg ikke huske, men det har nok været noget i retning af "det tør du ikke, din tøsedreng", men jeg erindrings ikke, at det skulle have været specielt koldt at løbe den tur, og jeg blev da heller ikke forkølet af den smule løbetur.

Det var selvfølgelig også Tæus, der var på spil i dette meget specielle tilfælde. Jeg måtte få en hel ti-øre af ham - og det var rigtig mange penge dengang, man kunne købe et helt kræmmerhus bolsjer for disse ti øre - men kun på én betingelse: jeg skulle sluge mønten!

Jeg protesterede højlydt og sagde at det havde jeg jo ikke nogen fornøjelse af, for jeg kunne jo ikke finde mønten i tønden bagefter! Men han holdt stædigt på sit: jeg skulle sluge mønten, og så kunne jeg for øvrigt sætte mig ned bag ribsbuskene næste morgen og hente min belønning der.

Jeg smuttede på 'en, slugte ti-øren, og næste morgen gik jeg ned og satte mig nede bag ribsbuskene, men jeg måtte selv grave mønten frem med en pind og bagefter vaske mønten af! Lækkert, hva'? Men hvad gjorde man ikke for en ti-øre, og drenge er jo nu engang drenge, og var det ikke mindst dengang!

Men Tæus var nu en god storebror for mig, han betyder meget for mig, og vi havde uendelig mange gode timer sammen. Vi kunne lege i timevis oppe på det store loft,

En tidlig forårsdag ved Krårup Strand.

først med mine (vore?) biler, men også senere, da vi blev ældre, jeg måske 12-13 år, og han 18-19, så gik vi altid nogle pragtfulde ture sammen.

Da han selvfølgelig havde arbejde hele ugen, var det gerne om søndagen, vi travede ture. Vi havde hver vores kæp, som altid skulle med på turen. Vi travede uanset om det var sommer eller vinter, regn eller snevejr.

Vi startede gerne turen med at gå langs stenmuren, til vi nåede mosen, så kravlede vi op på stenmuren, for mosen var gerne fyldt med vandløb og muddergrøfter, og vi gik så på muren helt ned til stranden. Derefter langs stranden, sommetider helt til Hunsåens udløb ved Bandholm, og retur mod hjemmet over Knuthenborgs marker, eller måske igennem skovene.

Og det var en tur, der aldrig varede under et par timer, men dejligt var det! Tæus havde stor sans for naturen, det var ikke med de store ord, han beskrev den, men med et peg med kæppen på et særligt smukt sted kunne han bedre beskrive skønheden end med mange ord.

Selvfølgelig kunne vi også tale sammen, men endnu bedre: vi var enormt gode til at holde kæft sammen! Også cyklen blev flittigt brugt. Vi kunne finde på bare at køre derudaf - det er sket at vi cyklede gennem Parken til Band-

holm, via Blans, Saltvig og Hejringe helt til Nakskov og retur - en tur på ca. 60 kilometer!

Brænde...

Som nævnt blev vores hus opvarmet med brændeovne og komfuret. Og der skulle anelige mængder brænde til opvarmningen. Alt vor brænde købte far på godset, formentlig til en god funktionærpris. Efter nytår skulle der køres brænde hjem. Så om søndagen lånte far et par heste og en vogn på Gården, senere en traktor, og så drog vi af sted, Far, Edward, Tæus og lille mig.

Vi hentede flere læs brænde hjem, som blev læsset af ude i vejkanten uden for vores hus, og nu fulgte der en tid med hårdt arbejde. Først skulle træet skæres i passende stykker, som passede til kakkelovnen, det skete naturligvis med håndkraft, der var ikke noget der hed motorsave dengang, dernæst blev det flækket med en økse, og kørt på trillebør ind i haven, hvor far efterhånden stablede det i et par brændestakke, hvor det skulle stå og tørre hele sommeren igennem.

Om efteråret blev brændet kørt ind og stablet pænt op inde i brænderummet, der lå ved siden af vaskehuset. Man kan roligt sige, at brændet gav varmen mere end én gang! Vi hentede også et par vognlæs risbrænde, som vi kaldte det, det vil sige de små tynde grene, skovarbejderne skar af de store træer, de fældede. Dette kvas skulle vi selv samle sammen, og jeg tror ikke, at far betalte for dette brændsel. Men det var også et stort stykke arbejde at hugge risbrænde, i stykker på 15 - 20 cm, et ret så enerverende stykke arbejde, der bare skulle gøres! Dette risbrænde blev brugt til optænding og fyring i komfuret hele året.

Far startede hver søndag morgen tidligt - (der var endnu ikke indført lørdagsfri, da jeg var lille) - og når klokken var 9 formiddag, havde mor 2 kogte saltsild og et par skiver rugbrød smurt med fedt, en øl og et par snapse klar til far. Efter dette mellemmåltid, fortsatte far med arbejdet med brændet, selvfølgelig godt hjulpet af Edward da han boede hjemme, og Tæus, og senere, da jeg blev ældre, var det også min pligt at hjælpe med brændet.

Endnu senere, vel lige efter krigen hvor det blev muligt at få benzin igen, blev det rigtig luksus: Henry Alstrøm havde anskaffet sig en savemaskine, det vil sige et gammelt Ford T karosseri, hvorpå der var monteret en båndsav. Og for en overkommelig betaling skar Henry alt vor brænde, som far ellers måtte pukke med i et par måneder, på en enkelt søndag, og det var en enorm hjælp. Og da Knuthenborg anskaffede en kvashugger, som far og Stefan og Alfred måtte låne et par søndage, sammen med en traktor til trækraft, blev alt vor risbrænde hugget på en søndag, og det var naturligvis en stor hjælp.

Edward...

Som er min ældste bror, husker jeg ikke så meget om fra barndomstiden, fordi han var det meget ældre end jeg var, født i 1923, altså 11 år ældre. Han kom ud og tjene bønder som 14-årig, først på Egehuset ved Maglemersporten, senere hos en bonde og fisker på Femø. Derfra vendte han tilbage til Knuthenborg, hvor han først arbejdede som almindelig karl, senere overtog han jobbet som traktorfører på den gamle Fordson efter Stefan.

Men det var også Edward, jeg fik flest øretæver af, jeg husker især en episode: jeg var begyndt i skole, og havde lært at skrive smukke bogstaver. På Knuthenborg var der den samme standardfarve på alt, selv arbejderhusene, der var gulkalkede med mørkegrønne døre, ligesom døre og porte på Gården - og da de senere fik gummivogne, - havde ladet på dem også standardfarven mørkegrøn.

Nå, men jeg havde fået fat i et lille stykke kridt af fodermersters rester, og skulle nu "tegne" mine smukke bogstaver, først på den mørkegrønne port ind til møllet, dernæst på et par gummivogne der stod uden for laden, hvor bagsmækken var et indbydende emne. Der var to ord, jeg skrev, - hvorfor kan jeg ikke sige, - men på porten til møllet skrev jeg med store bogstaver "KUSSE", og på bagsmækken af gummivognene KNUTHENBORG, også med store bogstaver, det sidste var da meget naturligt, ikk'?

Men det syncs Mikkelsen, der var blevet bestyrer på det tidspunkt, bestemt ikke. Efter "udsmykningen" af først døren til møllet, og derefter bagsmækken på gummi-

Min ældste bror Edward arbejder i haven.

vognene, var jeg på vej tilbage til langeloen, som vi kaldte det lange rum, der adskilte staldene fra bygningerne, hvor møllet og mejeriet lå.

Jeg havde lige fået næsen inden for porten, da jeg så Mikkelsen ved hjælp af en tom kornsæk fjerne min udgyldelse på porten, mens han hvædede: "sådan noget forbandet svinceri". Så var jeg klar over, at den var gruelig gal, for Mikkelsen var en meget dannet herre, der aldrig bandede; den stærkeste ed han ellers brugte var "for søren". Jeg

skyndte mig hjem, og bestemte ved mig selv, at jeg nok ikke skulle ned på Gården foreløbig.

Men, men, Edward havde desværre også fået nys om mine kunstneriske udgyldelser, og efter at have set skriften på bagsmækken, vidste han hvem der havde været på spil. Da han kom hjem fra arbejde, blev jeg hidkaldt, hvorefter jeg fik tildelt nogen ordentlige nogen på hovedet. Jeg gjorde aldrig slige ting mere, så det må have hjulpet med en sådan kontant opdragelse.

Damsmosebroen...

Er en lille bro, der går over Damsmosevej, midtvejs mellem Strandvejen og Damsmosegård, som den hedder. Jeg var ikke ret gammel, da der stadig var en ret stor dyb grøft, der skar igennem statshusmændenes jorder på den østlige side af Strandvejen.

Den var naturligvis til stor gene for de der var berørt af grøften, for de skulle have en bro af nogle svære planker for at bringe deres redskaber over til den del af deres jord, der lå på den "forkerte" side af grøften. Jeg husker ikke hvor grøften startede, men jeg husker nogle af de statshusmænds jorder, den gennemskar, og at dens udløb var nede mellem Hunseby og Krårups strande.

Men den krydsede også Damsmosevej, hvor der var en bro, med en hvælving af mursten, og kantet af en lav grænsetsætning.

Imidlertid blev grøften rørlagt og fyldt op med jord, og indgangen til underføringen ved broen også delvis fyldt op. Men der var stadigvæk en adgang, et stort hul, på den ene side af broen, hvor man kunne mave sig ind. Og der var næsten helt mørkt under broen, også om dagen, og det benyttede den lokale ungdom sig af. Der blev indrettet et "hyggerum", oplyst af lysestumper, der blev smuglet ud hjemmefra, og de unge, piger og drenge, røg her forbudte smøger og fortalte vovede historier.

Vi småknægte prøvede naturligvis også at få lov til at deltage i løjerne, men vi blev blankt afvist, "for det er forbudt at opholde sig under broen", blev vi fortalt. Jeg ved ikke hvem der havde udlagt forbudet, men velsagtens nok forældrene, hvis de havde vidst hvad der foregik!

Min legekammerat Frede og jeg udspionerede naturligvis "de store", og det kunne vi gøre fra den modsatte side af indgangen, hvor der var en lille åbning ind til hvælvingen. Til vor store fortrydelse var det kun en lille del af samtalen, vi kunne høre, men Frede hviskede smågrinende: Henrik, tror du ikke at de "ræbber", for at bruge den gode gamle lollandske terminologi for ordet "boller", der - så vidt jeg ved - ikke var opfundet endnu. Det mente jeg nu ikke at de gjorde, men det var helt sikkert at de foretog visse anatomiske undersøgelser og eksperimenter!

Knuthenborg...

Knuthenborg samt Parken kan jeg skrive om i timevis, men tænk nu også på, at det var hele mit liv og hele min verden. Vi havde end ikke elektricitet indlagt før jeg blev 6 år, der var ikke noget der hed TV, biograf kom jeg først i da jeg var 7 – 8 år, spille kort eller ludo var noget der sjældent skete, for mine forældre var virkelig trætte når dagen var forbi.

Vi havde en radio, der blev drevet af en syre-akkumulator, og den blev sjældent brugt til andet end at høre radioavis, fordi der skulle spares på strømmen, for batteriet skulle lades op gang imellem, og det skete hos cykelsmeden i Hunseby.

Undtagen var naturligvis lørdag aften, for der kørte en udsendelse der hed "Familien Hansen", som var en rigtig morsom udsendelse, og den skulle vi naturligvis høre. Så daglig underholdning, det var noget man selv måtte finde ud af, og her var Knuthenborg og Parken selvsagt et fascinerende eldorado for mig.

Det med radioen får mig til at erindre, at Stefan's Kaj, der var par år ældre end Edward, skulle have Stefan's akkumulator med til opladning hos cykelsmeden i Hunseby, inden han skulle i skole om morgenen. Han fik akkumulatoren stoppet ned i sin lærredstrygsæk sammen med sine skolebøger.

Men da han nåede Hunseby, var syren i akkumulatoren skulpet over, og havde gennemblødt både trygsækken og hans skjorte, og der var næsten ingenting tilbage af begge dele, det var ætset væk af syren. Man han var heldig, for

han var ikke blevet ætset på ryggen, takket være skolebøgerne og hans uldne undertrøje.

Knuthenborg Avlsgård, hvor far – og senere også Edward og Tæus arbejdede, lå en lille kilometers vej fra vores hus. Gården, som vi altid kaldte den, blev et særlig interessant tilholdssted for mig.

Jeg kunne frit komme der, når jeg havde lyst, der var ingen begrænsninger, men selvfølgelig gjorde den gode opdragelse, man fik derhjemme, at man kunne skelne og selv trække grænser. Man vidste, at man ikke gik ind i bestyrerens have uden indbydelse, og man gik selvfølgelig heller ikke ind andre private steder.

Det første, man mødte på vejen til Gården, var de to store affaldskuler på venstre side af vejen, og på højre side lidt nærmere gården lå brændehuset, som det kaldtes, selvom det indeholdt andet end brænde.

Det var beklædt med granrafter med et lille mellemrum mellem hver rafte, således at der kom luft og lidt lys ind i rummet, med tjæret tagpap som tag. Men det var kun en lille del af dette store hus, der blev brugt som brændehus, resten af rummet blev brugt til at opbevare redskaber såsom plove, harver, tromler, radrensere og såmaskiner.

Overfor brændehuset lå en stor branddam, der også blev brugt som andedam, delt på midten af et stort net. Den halvdel af dammen, der lå nærmest vejen, var belagt med brosten i bunden, og blev således også brugt til andet nytigt: om efteråret blev hestene ved fyraftenstid redet ud i dammen for at få skyllet al pluten af benene, inden de skulle på stald, og om sommeren kørte man arbejdsvogne, der havde træhjul, ud i dammen, hvor de skulle stå i nogle dage for at hjulene kunne trække vand for ikke skulle tørre helt ud med risiko for at skilles ad.

For enden af branddammen længst væk fra vejen lå et gulkalket hønsehus, en bygning på ca. 70 – 80 m², bygget i året 1910, oprindeligt til at huse polske roepiger, for det var inddelt i flere små rum, men da skikken med roepiger ophørte, blev huset omdannet til at huse høns og ænder.

Derefter kom den store rødmalede lade, hvor det korn, man ikke nåede at tærskede i høsten, blev kørt ind for så se-

nere på efteråret eller vinteren at blive tærsket på stedet. Desuden blev der her opbevaret store mængder halm, hvilket der selvsagt skulle bruges meget af på Gården grundet det store dyrehold. Derudover blev der opbevaret store mængder halm og hø på loftet over staldbygningerne.

Stærkt helbred...

På nordsiden af laden lå en kæmpestor brønd, der forsyndede hele avlsgården - både dyr og mennesker - med vand, og på den modsatte side af laden lå møddingen. Der har vel været 40 - 50 meter imellem brønd og møding, men der var vel ikke tænkt på nedsivning fra møddingen dengang?

Møddingen var belagt med store brosten i bunden, men jeg ved ikke, om der var en lermembran under disse sten. Men i hvert fald blev hverken dyr eller mennesker syge af vandet fra denne brønd. Jeg tror, at man var mere hårdfør og ikke særlig følsom for forureninger i disse tider, jeg mindes ikke at have hørt ord som "allergi" og "overfølsomhed" i min barndom.

Hvis man havde lidt dårlig mave, måske med diarre, mente man, at det var "Roskildesyge", og det regnede man ikke for noget, det kunne jo skyldes flere ting, at man fik dårlig mave. Måske også den kendsgerning, at meget få mennesker – (undtagen i vor familie) – vaskede hænder efter toiletbesøg.

Efter laden var der selve avlsbygningerne, med meget store svine, heste og kostalde. Alle disse bygninger er i dag revet ned, da det ikke mere blev rentabelt at have dyrehold på Knuthenborg Avlsgård.

Der var her så mange spændende ting at studere, at jeg fik uendelig mange timer til at gå med at følge med i dagligdagen, indtil jeg skulle begynde i skole, men der var også mange dage, hvor jeg absolut skulle "på Gården" efter skoletid. Der var jo alle dyrene, grise, køer, heste, får, høns og ænder, ja alt hvad en dreng havde lyst til at kigge på. Mor skulle som de andre ansattes hustruer hjælpe til ved malkningen af de mange køer, der var på gården.

Det har været et ualmindeligt hårdt job for hende, stå op ved halv fem-fem tiden om morgenen, malke 12 – 15 køer, og så hjem og passe børn, hus og hjem.

Derefter afsted til malkning om eftermiddagen ved 16 – tiden, igen malke 12 – 15 køer, og derefter hjem og lave aftensmad til 5 mennesker. Og i roetiden desuden arbejde i markerne. Der er ikke noget at sige til, at datidens kvinder hurtigt blev slidt op, men jeg hørte aldrig nogen beklagelser, for som mor altid sagde: vi har det godt, vi må ikke klage!

Kostalden var nu også noget særligt, hvis man har sans for sådanne ting. Der var altid en dejlig atmosfære, især når køerne var blevet fodret og malket, så faldt der en ejendommeligt ro over alle dyrene, og selv om byboere ville rynke på næsen af "duften", så rørte det ikke os andre. Vi har mange gange om efteråret under roeoptagningen, når det var dårligt vejr og koldt med regn og slud, gået ind i den dejlige varme i kostalden og spist vores madpakker!

Særlig hyggeligt var der i stalden om vinteren, især inden der blev trukket elledninger til Gården, og den eneste belysning var et lille antal petroleumslyster, der var hængt op mellem bjælkerne i kostalden, men trods hyggen har det ikke været nemt at arbejde i den belysning, hvor man mange gange næsten har måtte føle sig frem, men man var nu ikke vant til andet.

Køerne stod bundet i hver sin bås, og over hver enkelt ko hang der en sort tavle med koens "dåbsattest", hvor gammel den var, hvornår den havde "kælvet", det vil sige fået kalv, hvor meget mælk den gav, o.s.v. og det var fodermersteren der førte dette regnskab med et stykke kridt.

Og det var morsomt at iagttage, at når køerne om sommeren gik på græs lige ved siden af Gården, og de skulle ind til malkning sent om eftermiddagen, så fandt hver enkelt ko sin egen bås, når de igen kom ind i stalden. Sig ikke at en ko er helt dum! Der var også det lille "mejeri", som det kaldtes.

Når køerne blev malket, blev mælken hældt op i mælkejunger gennem en si, jungerne blev rullet ud i mejeriet, hvor de blev tømt op i en køler, hvor der hele tiden løb

koldt vand igennem, mælken løb over en masse riller og ned i en junge, der stod i en vandfyldt grav med vand lige "til halsen".

Jeg måtte her drikke lige så meget mælk jeg kunne, men kun på følgende betingelser: jeg skulle bruge litermålet, der hang på et søm, det blev sænket ned i en mælkejunge og en passende tår blev fyldt i, aldrig mere mælk end man kunne drikke, og efter brugen skulle litermålet skylles i en balje med klorvand, derefter i vandgraven med det rene vand, og så hænges på plads.

I guder, hvor friskmalket mælk, det smager! Det er noget andet, end det papmælk, der fås i dag. Det samme med kærnemælken, der kom tilbage fra mejeriet, med store smørklumper i. Når mor lavede kærnemælkskoldskål af denne friske nykærrede mælk, eller kærnemælksuppe med brombærsyltetøj eller syltede svesker i, så var det en stor delikatesse! Eller bare et glas kærnemælk med en skefuld sukker i, det smagte himmelsk!

Om sommeren gik køerne i "løsdrift" som de kaldte det, i Parken, og der var her opført en malkefold, så man ikke behøvede at drive køerne den lange vej hjem til Gården når de skulle malkes. Det var cirka lige over for, hvor abeskoven er i dag. Så blev malkekonerne kørt fra Gården og ud til malkefolden på en fjedervogn morgen og aften, det øvrige grej samt mælkejunger på en arbejdsvogn. Det kunne være en styg oplevelse at sidde næsten under de store træer og malke, når det blev tordenvejr og lynene hvislede ned i skoven bag folkene.

Og jeg synes, at vi meget ofte havde tordenvejr da jeg var dreng, men vi havde også sommer hvert år, og til gengæld også rigtig vinter hvert år, ikke sådan nogen milde nogen, men med megen frost og dynger af sne. Selvfølgelig var der alle dyrene at studere, men alt det mekaniske havde nu først og fremmest min store interesse.

Alfred Lorentzen...

Han blev senere kendt som en af Danmarks ældste mænd, da han opnåede den høje alder af 105 år!

Alfred var "smed" på avlsgården – selvlært tror jeg, for Edward og Tæus sagde tit, at han var en værre "klamphug-

ger". Han var en sindig jyde, der sjældent lod sig gå på af noget som helst.

Hans domæne var selvfølgelig smedjen, et stort højloftet og meget rodet rum, med alskens skrammel, men selvfølgelig også meget nyt materiale og mange reservedele, der var med til at holde den store maskinpark vedlige, og der var båndjern, rundjern, skruer, bolte og alt muligt værktøj.

Men der var også en esse, med en hånddrevet blæser. Selve blæsebælgen, af læder tror jeg, sad højt oppe under loftet, hvorfra luften blev ført gennem et langt rør ned under essen. Essen blev fyret op med kul. Blæsebælgen blev betjent af et håndtag i en lang stang, der hang ned fra bælgen.

Da jeg blev lidt større og kunne nå håndtaget ved at stå på en kasse, fik jeg sommetider lov at betjene blæseren. Det var spændende at se Alfred smede. Han tilpassede også selv hestesko, når han skulle sko heste. Dertil havde han nogle indkøbte standardsko i forskellige størrelser, og så tog han nogle prøver på hesten for at finde en størrelse, der passede nærmest, og derefter blev hesteskoen varmet rødglødende i essen, tilpasset til hver enkelt hov, kølet af i en spand vand, og så sømmet fast på hoven.

Om vinteren skulle Alfred også give hestene "pigdække" på, d.v.s. at hestekoene blev forsynet med "isbrodder", som som stak lidt ud fra skoene, så de heste, der skulle trække vogne på vejen, kunne stå fast når vejen var iset til, eller var glat af fastkørt sne.

Udenfor smedjen stod også en meget stor slibesten, der skulle løbe i vand, den var i de første mange år hånddrevnen, indtil der blev indlagt elektricitet på gården. Også der fik man meget let et lille job med at trække slibestenen, når Alfred for eksempel skulle slibe knive til selvbindere eller slåmaskiner.

Eller når far skulle slibe roeknivene eller måske alle mors køkkenknive, så skete det også på denne store slibesten. Efter at der var blevet lagt el til Gården, blev slibestenen trukket af en lille el-motor, der var monteret under en loftbjælke i det tilstødende rum, med en drivrem, der gik

igennem et vindue, hvor der var fjernet en enkelt rude, og det gjorde det nemmere at betjene slibestenen. Der var på langeloen også et specielt aflukket rum, hvor Grevens flotte karet og en fin kane var opbevaret. I samme rum var også opbevaret en sparkstøtting, som jeg aldrig har set i brug, og jeg ved ikke hvem, den har tilhørt. Hvor disse ting befinder sig i dag, ved jeg intet om.

Men selv om Alfred blev kaldt en "klamphugger", kunne han dog holde gang i det meste af maskineriet på Gården. Mikkelsen betragtede ham som en ren guds gave til Knuthenborg, for det var sjældent, at det blev nødvendigt at tilkalde "ekspertbistand" fra byen.

Det var Alfred der sleb knivene til slåmaskiner og selvbindere, rodede med traktorer, der ikke ville starte, skiftede knækkede bolte, svejsede, kørte traktor i høsten, skiftede defekte vandhaner og pakninger, ja, han var lidt af en tusindkunstner, for han var også "lokomobilfører". Men han var også meget egenrådig, og gjorde nærmest hvad der passede ham.

Men OK, hvad der passede Alfred, passede også Knuthenborg. Hvis han skulle ud til stranden og se til de to vindmøller, som også var hans domæne, og han kørte af sted på cykel med "fedtbøtten", og Mikkelsen spurgte: "hvor skal De hen, Alfred"? så vinkede Alfred bare med hånden uden at svare og kørte videre!

Vindmøllerne gjorde et stort stykke arbejde med at tømme de afvandingskanaler, der gennemskar moserne, og fra kanalerne blev vandet af vindmøllerne pumpet ud i stranden. Disse vindmøller er i dag erstattet af en automatisk, eldreven pumpe.

Men Alfred kunne også være en hård negl. På Gården havde de en hingst, der var meget egenrådig, den lignede nærmest Alfred: var meget stædig, og gjorde tingene i et tempo, der passede den. Tæus fortalte, at engang han og Alfred skulle ud til den vindmølle, der lå nærmest Bandholm, havde de spændt hingsten for en lille vogn, da de skulle have en del materialer med.

Ved siden af møllen var en indhegnet eng, hvor der gik nogle unge hopper, og da Alfred og Tæus var færdig med

Den største af de to vindmøller på Knuthenborg.

arbejdet på møllen og skulle hjemad, ville hingsten med djævelens vold og magt ikke flytte sig med så meget som et skridt! Alfred blev gram i hu og nynnede sit sædvanlige: hm, hm, nå det vil du ikke! Nu får vi se!

Han fandt sin lommekniv frem, gik hen til en vildrose, skar en tornet gren af, gik hen til hingsten og sagde til Tæus: er du parat? Da Tæus havde godt fat i tømme, svarede han: "jeg er klar".

Så løftede Alfred halen på hingsten og anbragte grenen lige ved "knaphullet" og slap halen! Nu kom der gang i hesten, for jo mere den klemte med halen, jo mere ondt har det gjort i "knaphullet", og det tog ikke lang tid at komme tilbage til Gården!

Maskinerne...

Men det mest interessante for mig var nu al maskineriet. Der var et maskinhus, hvor der stod en gammel éncylin-dret petroleumsmotor – den lignede for øvrigt en motor til en fiskekutter - og den blev brugt til at trække forskellige maskiner.

Der var et helt system af drivakslar, der var ført igennem åbninger i væggen til forskellige rum, således at den kunne trække vandpumpen, der fyldte den store åbne vandbeholder af træ, der stod oppe på magasinloftet. Der var flere størrelser af drivhjul, således at man havde et sindrig gearingsystem til brug for de forskellige maskiner, alle trukket af en bred drivrem.

Vandpumpen stod nede i en grav i hakkelsesrummet, det vil sige et rum, hvor hakkelsesmaskinen stod, en maskine, der skar/hakkede halm i små stykker, der blev brugt som foder til hestene.

Man lagde bare en knippe halm ned i maskinen i den ene ende, så kom det ud som små 2-3 centimeter lange stykker som hakkelse. Det blev også brugt til hestenes "muleposer", hvis man var langt fra gården, og hestene skulle have et hvil og et lille mellemmåltid.

Ved siden af maskinhuset var et mindre rum, der blev kaldt "værktøjsmagasinet", der indeholdt alt håndværktøj, såsom spader, skovle, koste, river, forke og grebe, der skulle bruges i det daglige, alt stod smukt arrangeret og olieindsmurt langs væggene. Her kunne folkene hente det værktøj, de skulle bruge til dagens arbejde, og ved fyraften blev det rengjort og sat tilbage i magasinet, inden der blev låst for natten.

Og der var møllerummet, hvor der stod et par kværne, der maledede korn til hestene, og "grutting" - (fintmalet korn) - til grisene. Ovenover lå kornloftet, og her var nogle huller i gulvet, hvorfra der gik rør forbundet til de to kværne,

således at der blot skulle være en stor bunke korn på gulvet over kværnene, så løb det selv ned i maskineriet. Engang imellem måtte Alfred op på kornloftet og skovle mere korn hen til bunkerne over føderørene.

Ovenover kornloftet lå "magasinloftet", der var omhyggeligt aflåst, og det var kun forvalterne og Alfred, der havde nøgle dertil. I dette magasin var der et lager af alle mulige nye ting, skovle, grebe, høtyve og river, nye knive til selvbindere og slåmaskiner, gamle vognlygter, nyt seletøj, for der duftede herligt af nyt læder. Og så var der selvfølgelig vandbeholderen, bygget op af træ som en enorm træbalje, der kunne rumme flere tusind liter.

Det var Alfred, der skulle holde øje med den simple vandmåler, der sad på siden af beholderen, og når måleren stod på et vist minimum, startede Alfred petroleumsmotoren og pumpede beholderen fuld. Da den var åben foroven, var der alle mulige sager, der faldt ned i vandet, døde fluer, sommerfugle, mus og rotter.

Da der naturligvis var et overløbsrør fra denne beholder, pumpede Alfred lige præcis så længe at alt overfladevand med urenhederne forsvandt. Rigtig rent vand fik man først, da der blev indlagt el, og vandbeholderen blev udskiftet med en stor ståltank, og her startede pumpen automatisk, når vandstanden stod på minimum.

Tilbage til maskineriet...

Udover den store petroleumsmotor var der også en dampmaskine – et lokomobil - som stod i et større rum for sig. Alfred fortalte mig, at det var dog ikke den, der i meget tidligere tid blev brugt til pløjning.

Det var dengang et selvkørende lokomobil, der trak en fire-furet vendeplov ved hjælp af en godt 700 meter lang stålwire, der løb over nogle specielle vogne på marken og ned til den modsatte ende, hvor wiren var fastgjort til et specielt anker. Når så ploven nåede enden af marken, skulle både ankeret og lokomobilet flyttes en smule, og ploven blev trukket tilbage igen.

Men det har vist været for besværligt og tidkrævende at bruge, for metoden blev droppet, og lokomobilet blev udskiftet til det, som jeg har kendt, der for det meste kun

blev brugt til at trække de forskellige maskiner på gården, og ikke mindst tærskværket, for det havde også den fordel, at man kunne køre begge dele ud i markerne og tærsk på stedet, og det sparede en masse transport. Stålwiren, der blev brugt til pløjning dengang, var i mine drengeår stadig brugt som en del af hegnet ind mod dyrehaven. Det var som sagt også Alfred, der var maskinpasser og fyrbøder på lokomobilet.

Under krigen, da petroleum blev rationeret og vanskeligt at opdrive, blev petroleumsmotoren demonteret, og dampmaskinen overtog arbejdet med at trække vandpumpen og de andre maskiner. Dampmaskinen kunne jo fyres op med alt fra kul til brænde, og brænde var man selvforsynende med på godset.

Jeg husker specielt en høst, hvor der blev tærsket hjemme på Gården, og der blev fyret med gammelt tjæret tagpap i lokomobilet. Den store lade havde fået udskiftet tagpapet, og man slog to fluer i eet smæk: man skulle alligevel af med det gamle tagpap, og det blev brugt til brændsel i dampmaskinen.

Tagpapet havde fået adskillige lag tjære, så det brændte lystigt, men den sorte, fede røg, der kom ud af skorstenen på lokomobilet var ved at kvæle alle omkringstående, når vinden svøbte og fik røgen til at slå ned, ja, til tider så det ud som at store dele af avlsgården stod i brand, fordi man ikke kunne se bygningerne for sort røg!

Kraftoverførelsen fra dampmaskinen til de andre maskiner og tærskværket foregik ved hjælp af en ca. 25-30 cm bred drivrem. Det skete somme tider, at drivremmen knækkede med et stort smæld, så måtte Alfred i gang med remsamleren, det iturevne stykke blev skåret ud med en kniv, og så blev enderne af remmen samlet ved hjælp af en remsamler, der var af lavet af jern. Remmen skulle også smøres med remvoks engang imellem, for at remmen ikke skulle glide rundt på drivhjulene.

Traktorer...

Og der var selvfølgelig min store favorit: traktoren! Det var en Fordson fra 1936 med jernhjul. Den var faktisk magen til statshusmændenes på Strandvejcn, kun var den ét

år ældre, og hvor ved jeg så det fra? Jo, der var fastnippet en messingplade på venstre bagskærm med alle dens data, stelnummer, hestekræfter samt fabriktionsår. Jeg havde omhyggeligt studeret begge plader! Knuthenborgs traktor havde monteret spadeklør på baghjulene, for den skulle jo bruges til at trække en to-furet plov.

Jeg kunne studere sådan en traktor i timevis, især var jeg imponeret af, at når den om efteråret pløjede, synes jeg at det var fascinerende at se, at baghjulene kørte hurtigere rundt end forhjulene. Det skyldes naturligvis at kraften fra baghjulene blev overført til den meget lerede jord.

Denne traktor blev startet op på benzin, og når motoren var kørt varm, slog man over til at køre på petroleum. Den var ikke udstyret med el-anlæg, så den skulle startes med et håndsving, hvilket godt kunne være et hårdt stykke arbejde.

Det var Stefan, der kørte traktoren, da jeg var helt lille, og jeg var stolt, når jeg kunne få lov til at sidde på hans skød og styre, når han var ude og pløje. Det var forholdsvis nemt, for den fulgte jo bare plovfuren, men jeg følte mig alligevel som en fandens karl! Men engang gik det galt for mig.

Stefan har vel siddet og småsovnet, og jeg har været ukoncentreret, for pludselig kørte traktoren op af plovfuren og ville ud over marken, og inden jeg, eller for den sags skyld Stefan, nåede at reagere, gik motoren i stå. Det var umuligt for Stefan at starte den igen, hvad så end årsagen var, for motoren var jo stadig varm, men til slut opgav han, meget, meget sur, for vi pløjede i strandmarken, og vi måtte gå hele vejen hjem til Gården for at hente hjælp. Det varede længe, inden jeg fik lov til at køre traktor igen! Det var som sagt Edward, der senere overtog jobbet som traktorfører på den gamle Fordson.

Det var ham, der kørte den, da den fik "indlagt" gas under krigen. Et "Gengasanlæg", så den kunne køre på bøgebrænde, som godset producerede i store mængder, ikke kun til eget brug, men også til videresalg, da der under krigen ikke kunne skaffes brændstof, så næsten alle lastbiler og traktorer kørte på gas, og bøgebrænde var det bedste brændsel til gengas.

Derfor havde Knuthenborg oprettet et produktionsanlæg til generatorbrænde, så vidt jeg husker i Merret Skov, hvor der stod et savværk, der skar bøgestammerne i skiver på ca. 8 – 10 centimeter, hvorefter de blev ført over til en stansemaskine, der huggede skiverne ud til små klodser, der derefter blev lagt til tørre i store overdækkede tørrestativer, der mindede om dem, man fodrer hjortevildt med. Derefter blev generatorbrændet fyldt i sække af passende størrelse, og en sækfuld kunne række til ca. én times kørsel.

Men tilbage til den gamle Fordson! Jeg husker, at traktoren ikke var særlig villig til at starte om morgenen. Først skulle der fyres op i gasgeneratoren som i en almindelig kakkellovn, det foregik gennem et stort låg på toppen af "kakkellovnen", som den kaldtes i daglig tale, der fyldte man en hel sæk generatorbrænde ned, og så var der et lille spjæld i siden et lille stykke over bunden af generatoren, hvor man stak en brændende fidibus ind for at tænde op. Og da der naturligvis ikke var noget elektrisk anlæg på sådan en gammel traktor, var der en hånddreven blæser, der skulle betjenes i 15 – 20 minutter, før der var dannet tilstrækkeligt med gas til at man kunne forsøge sig med startsvinget.

Jeg husker specielt en dag, hvor traktoren var særlig vrangvillig til at starte, og Alfred og Edward havde moslet med den i lang tid, da Edward pludselig sagde: "den trænger sgu nok til en snus". På den tid brugte næsten alle i landbruget snus eller skrå, dels fordi det ikke var tilladt at ryge i arbejdstiden, dels fordi man ikke kunne gå rundt med en pibe med alle de brandfarlige steder, der var på sådan en gård.

Nå, men Edward skruede låget af køleren, tog en ordentlig pris snus og hældte ned i kølevandet, satte låget på igen, gik hen og hev en enkelt gang i startsvinget, og motoren gik i gang med et par knald, Edward svingede sig op i "agestolen" og udbrød med et stort grin: "hvad sagde jeg"! vi andre fik selvfølgelig også et billigt grin, for snus i kølevandet kan umuligt hjælpe på startbesvær!

Men en sommerdag, det har vel været i 1946-47, hørte jeg en helt ny, dyb brummende lyd nede fra Gården, og jeg

Munktell'en, kaldet "hønsesuset" på grund af det hjemmelavede førerhus.

skyndte mig på "nakken" af cyklen og spurtede derned. Og der så jeg det nye vidunder: en splinterny, stor og grønmalet traktor med gule jernhjul.

Det var en Bolinder Munktell, dieseltraktor med 4 cylindre og som noget helt nyt: der var elektrisk anlæg på den, så den var også udstyret med selvstarter og lygter! Milde moses, hvor jeg synes at den var flot! Og som den kunne trække! Da der skulle efterårspløjes, så trak den ubesværet en fire-furet plov, og den var ikke til at standse når først den var i gang.

Men der manglede stadig én ting: den var ikke udstyret med førerhus, så når det var regnvej, måske også med kraftig blæst og slud, var det en sur tjans at være traktorfører, også fordi at nu kunne man pløje til langt ude på aftenen, når der nu var lys på traktoren. Så nu blev den gamle Fordson "pensioneret", den blev nu kun brugt til at trække maskineriet hjemme på gården eller tærskværket i marken som afløser for lokomobilet. Men et par år senere fik godsets faste tømrer, Tømrer Steen, bygget et førerhus af brædder på Munktellén, så nu sad man behageligt i tørvej, selv om "huset" raslede og skramlede.

Men traktoren fik herefter også øgenavnet "Hønsesuset", for den var nu ikke nogen skønhed at kigge på. Den fik også monteret gummihjul, så den blev mere behagelig at

køre med, udover at den nu også kunne køre på vejene, for der var jernhjulene med spadekløer for slemme, de gravede simpelthen vejene i stykker.

Det elektriske startanlæg har nu ikke været af særlig god kvalitet, der var altid noget i vejen med el-gløderørene, og nu skulle traktoren startes med hånden. Det foregik på den måde, at man først varmede glødehovederne på motoren op med en blæselampe, dernæst skulle man starte motoren med startsving.

Og her skulle man passe på, for ellers kunne det ende med en brækket arm, hvis den "slog tilbage". Så brugte man i stedet at træde op på startsvinget med den ene fod, "hoppe" op med al sin vægt, og så flytte foden i en vis fart! Men til sidst valgte man i travle perioder at lade motoren gå i tomgang hele natten, fordi det kunne sommetider tage timer at starte den.

Den klarede arbejdet, til godset i 1948 – 1949 købte 2 helt nye Farmall traktorer, og de var den rene luksus at køre med. Den første Farmall, der blev leveret, var også uden førerhus, og det var den, Tæus blev fast fører af. Han bemærkede for Mikkelsen, at det havde været rart, om der havde været førerhus på sådan en ny traktor, men Mikkelsen havde svaret, at sådan en luksus var en dyr fornøjelse, det var der ikke råd til.

Men Tæus pløjede med Farmallén inde i Parken en regnvejrdsdag, og havde gjort holdt ved en vej for at justere på ploven, da Greven tilfældig kom kørende forbi. Greven standsede op, steg ud af bilen, gik hen til Tæus og spurgte, om han var tilfreds med den nye traktor, "men var det ikke ubehageligt at sidde på den i sådan et regnvejr"?

Tæus svarede, at han var fuldt ud tilfreds med traktoren, det var et dejligt køretøj, men det med et førerhus havde han nævnt for Mikkelsen og at Mikkelsen havde svaret "at det var" for dyr en fornøjelse med sådan en luksus". Så gik der et par uger, og Mikkelsen spurgte lidt surt Tæus, om han havde snakket med Greven om det manglende førerhus, hvilket Tæus i overensstemmelse med sandheden sagde ja til.

"Så kan De godt køre Farmallén til Maribo og så må vi undvære den en uges tid". Så blev der bygget et fint førerhus af stål og glasruder på traktoren, og da den næste Farmall blev leveret næste år, var den udstyret med førerhus fra starten, hvilket beviser Grevens interesse for medarbejdernes velfærd.

Bæltetraktoren...

Det var også omkring dette tidspunkt at godset købte en Deering bæltetraktor. Det var kort tid inden at Svanesøen skulle renses op, og det blev Edward, der blev fast fører på den nye traktor. Den kunne også nemt trække to vogne fyldt med slam på bunden af Svanesøen, med vandet stående helt op til ventilatoren.

Senere blev den igen overført til Gården, hvor den blev brugt til det hårdere arbejde, såsom at trække roevogne, for der stod den bedre fast end de andre traktorer. Ellers blev den kun brugt under spidsbelastninger, for eksempel ved forårsklargøringen af markerne og andre travle perioder, for bælteerne blev hurtigt slidt ned, og de var ikke helt billige at skifte ud.

En bæltetraktor blev ført på følgende måde: der var en håndkobling, der kobledede gearkassen ud, ganske som en almindelig fodkobling, og så selvfølgelig en gearstang, med 5 fremadgående og 2 baggear, dertil to styrehåndtag, eet på hver side af instrumentbordet - (der var ikke noget rat) - der virkede på den måde, at hvis man f. eks. trak lidt i det højre håndtag, kobledede man det højre bælte fra, og traktoren trak nu kun med det venstre bælte, således at traktoren drejede til højre, og modsat, hvis man trak i det venstre håndtag.

I teorien var det sådan, at traktoren kørte ligeud, hvis man ikke rørte styrehåndtagene, og der skulle heller ikke "styres" så meget, som på en almindelig traktor, men små ujævnheder i terrænet kunne godt få den til at dreje en smule, så der skulle korrigeres lidt med styrehåndtagene. Jeg ved det, for jeg har selv prøvet at køre "bælteren" utallige gange.

Nå, men et forår hvor Edward havde været til bal i forsamlingshuset og var kommet sent i seng, vel også med

Edward med "bælteren" en forårsdag.

"en lille kæp i øret" da han næste morgen - (søndag) - skulle ud og køre med "bælteren" for at kultivere gårdmarken, der stødte op til gartneriet - det nuværende Småland - og solen skinnede denne dejlige søndag, motorlarmen var søvndyssende, og så skete der naturligvis det, at Edward faldt i søvn, traktoren fortsatte ufortrødent lige ud, som den var rettet ind til, og Edward vågnede først, da traktoren med 3 kultivatører var gået igennem først en tjørnehæk, dernæst en hel række unge birketræer, der stod lige inden for hækken!

Det var et større stykke arbejde, der ventede Edward, først at få alle 3 kultivatører trukket ud på marken igen, og dernæst prøve at skjule fadæsen, med hæk og træer, der dog ikke lykkedes helt, for hækken og træerne var blevet "lagt ned" godt og grundigt, for "bælteren" var ikke sådan at stoppe.

Når der blev kørt roetoppe til affaldskulerne, var det meget brugt at trække en hest rundt oven på roetoppene for at "trampe" dem sammen, så der kunne være plads til flere roetoppe i affaldskulen. Men så fik Mikkelsen den geniale ide, at "bælteren" nok kunne trampe "hårdere" end en hest, og det skulle prøves, og han kørte den personligt op i affaldskulen, der kun var fyldt halvt fra den ene ende.

Det gik også fint i et stykke tid, han kørte frem og tilbage oven på roetoppene, men pludselig kom han for tæt på kanten af toppene, med det resultat, at traktoren lige så stille skred på næsen ned i bunden af affaldskulen. Mikkelsen sprang af traktoren i farten, han var vel bange for at den skulle vælte, hvad der også var stor fare for.

Men der skete ikke andet, end at traktoren lige så stille skred ned for enden af roetoppene, hvor den blev stående på den kraftigt forstærkede frontplade med motoren i gang og bælteerne snurrende rundt i den frie luft. Mikkelsen tog hatten af, kløede sig lidt i nakken og studerede problemet, hvorefter han forsigtigt gik hen og stoppede bælteerne med håndkoblingen. Da han nu var en stor og stærk mand, vippede han simpelthen traktoren ned på bælteerne, satte traktoren i baggear for små omdrejninger, og nu kravlede traktoren lige så stille op på roetoppene igen. Men så skulle der heller ikke prøves på den spøg mere, det var for farligt!

Roerne...

Far og mor måtte som de øvrige ansatte på Gården arbejde i roemarkerne, men det betød samtidig også at der var mulighed for at tjene ekstra penge, for jo mere flittig man var og knokkede på, desto flere penge kunne man tjene. Far og mor skulle samtidig passe deres job i kostalden, men da mor kom først fra malkningen om morgenen, sørgede hun for morgenmad til os andre, og lavede frokostpakker til os alle, hvorefter hun cyklede ud til roemarken og startede arbejdet. Far var først færdig i kostalden med sit arbejde ved ottetiden om morgenen, hvorefter han så kom ud i roemarken til os andre.

At luge roer - de blev luget i alt tre gange - var et hårdt arbejde. OK, det var endnu hårdere at tage dem op, men tilbage til det senere. Men at luge roer vil sige, at de skulle tyndes ud, for der kunne komme mere end én plante ud af et frø, og datidens såmaskiner kunne ikke bare lægge eet frø ad gangen, så der stod tit en hel buket planter, og der var heller ingen mellemrum mellem dem, og der skulle helst kun stå én plante tilbage med et mellemrum på ca. 20 centimeter, når man havde luget, ellers ville roen ikke kunne udvikle sig stor nok.

Det første forsøg med mejetærsker på Knuthenborg. Den blev trukket af en jeep. Med ryggen til ses Mikkelsen (til venstre) og Edward. Mellem dem Mikkelsens datter Grethe.

Nå, men inden man begyndte at luge roerne, skulle de først "radrenses". En radrenser er en maskine på to hjul, der nærmest pløjede jorden op imellem roerækkerne og fjernede ukrudtet, og et par ståltallerkener på begge sider af roerækken sørgede samtidig for at de spæde roeplanter blev beskyttet og at de kom til at stå i en lille vold, der lettede roelugningen.

Radrenseren blev trukket af en hest, hvor der gik en mand bagefter radrenseren og ved hjælp af en styrestang sørgede for at roerækkerne var nøjagtigt mellem de to tallerkener. Senere blev hesten afløst af en traktor, hvor radrenseren var frontmonteret, så traktorføreren kunne se roerækkerne og styre efter dem.

Tillbage til roelugningen. Til arbejdet havde man et roejern, enten med et langt skaft, så man kunne gå oprejst, eller med et kort skaft, ca. 40-50 cm langt, så gik man krumbøjet eller man kravlede på knæene og lugede. Begge dele var uendelig hårdt, både for ryg og knæ! Det var dog lettere og hurtigere at luge anden- og trediegang, for det foregik altid med et roejern med langt skaft, for nu skulle der ikke tyndes ud, "kun" fjernes ukrudt.

Selv det kunne også være strengt, fordi der på visse steder af en mark kunne være så meget ukrudt, at man skulle lede efter roerne, og det gik jo ikke bare at hakke løs, for der skulle jo være roer tilbage, og forvalteren gik jævnlig og kontrollerede om arbejdet var ordentlig udført. Det var ikke særlig populært, når han kom og kommanderede folk til at lave et stykke arbejde om, men det skete somme tider, dog ikke for de af godsets faste folk, men ofte for "byboerne", der lige skulle tjene lidt hurtige penge. Det var også forvalteren, - jeg husker nu bedst Mikkelsen - der opmålte roestykkerne.

Han gik med sit favnmål og målte roemarken op, og talte et vist antal roerækker af, ved roelugning 20 rækker til ægtepar, 10 rækker til enlige, og der blev anbragt et mærke, fremstillet af et tilspidset stykke høvlet, tyndt bræt, hvorpå nummeret på roestykket samt navnet på roehakkerne blev noteret.

Alt blev omhyggeligt noteret i Mikkelsens notesbog, og ud fra dette blev aflønningen foretaget. Længden af roestykket gange antallet af roerækker angav resultatet af, hvor mange tønder land, der var blevet luget af de enkelte mennesker. Hver torsdag kom Mikkelsen ud i roemarken og afleverede lønningsposerne til hver enkelt mand eller familie, og var der tvivl om afregningen, forklarede Mik-

Næste forsøg var med en selvkørende mejetærsker, som var lejet til formålet.

kelsen omhyggeligt hver enkelt, hvordan han var kommet frem til resultatet for afregningen. Men Mikkelsen var en meget omhyggelig og ikke mindst retskaffen mand, så der var næsten aldrig nogen af den faste stab, der havde problemer med at forstå afregningen.

Men det var også Mikkelsen, der her i roemarken var skyld i at jeg blev så flov, at jeg ikke turde se ham i øjnene i lang tid bagefter, og her er forklaringen: far lugede roer, og jeg kravlede på "alle fire" ved siden af hans lugejern, mens jeg hjalp med at tynde roer ud med fingrene, alt imens vi sludrede hyggeligt om løst og fast og ingenting. Ingen af os havde opdaget Mikkelsen, der bagfra kom listende ind på os, og lige pludselig stak han en støvlesnude ind under min bagdel og løftede mig op, så jeg næsten stod på hovedet.

I den tro, at det var Tæus, der som sædvanlig lavede numre med mig, vendte jeg mig om og hvædede: "så hold dog op, dit dumme svin", kun for at opdage, at Mikkelsen stod der og grinede ad mig! Kors i hytten, hvor blev jeg flov, og fik fremstammet et: det må De virkelig undskylde, men jeg troede at det var Tæus!

Mikkelsen løftede på hatten - (det gjorde han altid, når han hilste på folk) - og ønskede fortsat god arbejdslyst, hvorefter han smågrinende gik videre. Men jeg var dybt rystet over at have talt til ham på denne uforskammede måde, men far beroligede mig med, at Mikkelsen vidste med sikkerhed at det var en fejl fra min side, og at han ikke bar nag.

I dag er det lettere at have med roer at gøre, man har udviklet roefrø, der kun sætter én plante, og såmaskiner der kun lægger eet frø ad gangen og med et vist mellemrum, så teoretisk er det ikke nødvendigt at luge roer mere.

Sten og stranden...

Det var især under roelugningen, at jeg gjorde mine store fund af forskellige sten. Men det var far, der gav mig interessen for sten, for en dag fandt han et forstenet søpindsvin og viste mig det. Derefter fik jeg rigtig blod på tanden. Når jeg kravlede på knæ ved siden af far's lugejern, fandt jeg flere forskellige forsteninger, dog altid jættelys og forste-

nede søpindsvin, men i forskellige størrelser og de blev alle puttet i lommerne.

Det var den højre del af strandmarkerne, der var flest forsteninger på, og far fortalte, at det var fordi der engang havde været havbund lige her hvor vi lugede roer, men at landet havde hævet sig for mange, mange tusinde år siden. Det kunne jeg ikke fatte, og jeg så op til far, for jeg synes at han var så umådelig klog, også fordi han havde svar på så mange ting!

Jeg fandt også et bestemt sted på stranden, lige ud for strandmarken, hvor det formelig vrimlede med forsteninger, og efterhånden havde jeg en stor samling af forsteninger hjemme i et par gamle cigarkasser. Men der var også en hel del andre interessante ting, man kunne finde på stranden, og jeg kunne få timer med at gå og rode i strandkanten.

Det var især et bestemt stykke af stranden ud for Knuthenborgs marker, nærmere betegnet mellem den østlige vindmølle og Kaninhøjen. Her må specielt strømforhold have bevirket, at en masse ting drev i land specielt der. Da jeg var dreng, fik byboerne – (og også færger og andre skibe) – deres mælk leveret i glasklare hel - halv – og kvartilters mælkeflasker, og flaskerne var lukket med en kapsel af kraftig alufolie, med mejeriets navn og logo på.

Da der på det tidspunkt var rigtig mange store og små mejerier spredt ud over det ganske land, og da farvetrykket på kapslen varierede efter indholdet af flasken – (sødmælk havde blå, kærnemælk grøn og flødeflasker rød farvetryk, altså de samme farver, der går igen på vore dages mælkekartonner) – så havde jeg rigtig mange forskellige kapsler i min samling.

Der var dog også kapsler med gul, sort og lilla påtryk, alt efter hvilket mejeri de kom fra. På det tidspunkt tømte alle skibe deres affald ud i havet og så drev det i land tilfældige steder. Men jeg tror at størstedelen af kapslerne blev ført med vind og strøm helt fra storebæltsfærgerne og andre skibe, der passerede Storebælt, for med en bestemt vindretning kunne det vrimle med mælkekapsler, og der var ikke ret megen skibstrafik i farvandet ud for Knuthenborg.

Men det var ikke alt, der drev i land der var lige rart at se på. Der var nemlig et stort kloakudløb fra Maribo på samme strand, og på varme sommerdage kunne man dårlig trække vejret for stanken, der stod op fra stranden på en strækning af et par hundrede meter, hvor der også var en ildelugtende lyserød dynd, som vi kaldte "sygehusaffald", og der flød med alskens uhumske ting. Men spændende var det at gå på "strandhugst"!

Roeoptagning...

Da far og mor startede i roerne i deres unge år, var det endnu hårdere arbejde at tage roer op. Hver enkelt roe skulle graves op med en "roegreb", det vil sige et specielt udformet værktøj, halvt så lang som en spade, med to spidser, der blev stukket ned ved siden af roen, så den kunne vippe op. Senere, da jeg kun var en lille dreng var "roeploven" blevet opfundet.

Denne plov, der blev trukket af to heste, gravede en rende i jorden og vippede roerne løs, så de var lige til at trække op, det vil sige, at det afhang også af "plovføreren" om alle roerne var løsnede.

Hvis han sjuskede med styringen af ploven, så kunne der godt stå roer tilbage der ikke var løsnede, og så måtte man have fat i roegreben og grave dem op. Det næste, der skulle ske, var at man tog et solidt tag i roetoppen, én i hver hånd, trak roerne op og slog dem mod hinanden for at fjerne mest mulig jord, hvorefter de blev lagt i to rækker.

Således trak man et stykke op bestående af 12 rækker, derefter skulle roetoppen hugges af, det skete med specielle roeknive, der enten kunne være en krum type, hvor man samlede roen op i hånden ved at hugge den krumme spids ned i roen, løftede den op i venstre hånd, hugge toppen af, og smide roen hen i en bunke.

Den anden type roekniv var aflang, nærmest som en stor kødøkse, og med den huggede man roen af, mens den lå på jorden. Det var en smagssag, hvilken type man foretrak, men personlig synes jeg, den aflange var bedst, for roen skulle ikke holdes i hånden i så lang tid.

Det var virkelig hårdt arbejde, for tænk på, at når man stod ved den ene ende af marken og så, at der kunne være

500-800 meter ned til den anden ende, så kunne det virkelig se håbløst ud, man troede aldrig at man kunne blive færdig med roestykket.

Dernæst skulle roerne samles i en pæn bunke, det var de mindre børns job, de lidt større børn samlede roetoppen i passende bunker med en høtyv.

Alt blev udnyttet, roerne skulle til Saksøbing Sukkerfabrik, roetoppen blev læsset på vogne og kørt til kostalden, hvor de blev brugt til foder til køerne, der dog ikke kunne æde sig igennem den enorme mængde roeblade, så resten blev kørt til de to store affaldskuler, hvor de blev blandet med sukkerroeaffald, der kom retur fra sukkerfabrikken, så det hele kunne ensilere til "affald" - foder - der blev brugt til køerne.

Roebanen...

Sukkerfabriken Saksøbing havde deres egen smalsporede roebane.

De første år, vi boede ved stenvuren, gik roebanen forbi lige foran vores hus på den modsatte side af vejen, gennem et hul i stenvuren – (med en port, mægen til den vejen går gennem) - det vil sige, at banen løb over Hunseby Strandvej midtvejs mellem Hunseby og Damsmosevej, ned midt gennem statshusmændenes marker, for så at slå et sving, så den gik lige forbi vores vinduer, gennem muren og ned til Gården.

Der var et værre ælte uden for vores hus hvert efterår i roesæsonen, for statshusmændene skulle læsse roevognene lige uden for vore vinduer, og når vognene blev hentet – som regel ved 2-3 tiden om natten, skulle der også rangeres vogne, der skulle hentes ned ved Gården, som regel 10-15 stykker, så der var en travl piften og fløjten, samt anstrengte suk og støn fra det lille damplokomotiv når det skulle sætte i gang, og hjulene fedtede rundt, indtil de fik bid i skinnerne.

Det var ikke et ufarligt job for "togmændene" at rangere med roevognene, for Stefan fortalte, at et par år, før vi flyttede ind, var der en af mændene der var så uheldig at falde bag en roevogn nede ved Gårdens affaldskule, og han fik kørt begge ben af!

Det har da også været meget irriterende for statshusmændene, at deres jord så og sige blev delt midt igennem af roebanen, idet banen lå på en vold hele vejen igennem deres marker, så markarbejdet var besværligt for dem. Der gik også kun nogle få år, så blev banen omlagt, den blev rettet ud så den gik igennem stenmuren helt oppe ved dyrehaven, "vores" port blev flyttet derop, hullet efter porten blev lukket, og nu skar roebanen gennem Gårdens marker så den endte nede ved vejen ned til Gården ca. 300 meter fra vores hus.

Læssepladsen blev også flyttet. Så slap vi endelig for ælten om efteråret, samt al støjen fra rangeringen. Til gengæld fik Gården et lille stykke jord, en trekantet "snip", hvor det på grund af banen ikke var til at køre med de store maskiner, og dette stykke jord fik far og Stefan tilladelse til at dyrke kartofler på, og nu kunne vi blive selvforsynende med kartofler det meste af året, for der gik også mange kartofler til hver dag til os fem mennesker, faktisk næsten en halv spand fuld hver dag, jo, jo det ved jeg, for det var mit arbejde at skrælle kartofler, når jeg kom fra skole, og det var bestemt et enerverende stykke arbejde!

Alle kartoffelskrællerne blev samlet sammen, og en gang om ugen kogte mor dem til grisefoder i en gammel kasseret jerngryde. Grisen elskede dem simpelthen, den smaskede og gryntede henrykt, så det var en fryd at høre, når den blev fodret med kogte kartoffelskræller!

Karbid...

Knuthenborg var endestationen for roebanen, og det var lidt af et held for os drenge, for alle lygterne på lokomotivet og baglygten på roevognene var af karbidtypen, og inden hjemturen til Sakskøbing skulle lygterne fyldes op med karbid. En lille forklaring først: karbid tilført lidt vand udvikler gas, der i de specielle karbidlygter brænder med et klart, skarpt lys, og det blev blandt andet også brugt til cykellygter.

Jeg kan huske at far havde sådan en lygte. Vi cyklede hjem fra Maribo en nat, da lygten lyste svagere og svagere. Far hoppede af cyklen, og konstaterede, at lygten var løbet tør, ikke for karbid, men vand.

"Bandholmgrisen" fotograferet fra viadukten i Grimstrup.

Så var der kun én mulighed: han tisede lidt i vandbeholderen, ventede et øjeblik, rev en tændstik og tændte lygten – nu var der fint lys igen. Man skal lige huske på, at ude på landet var der ingen vejbelysning, og om natten var det rigtigt mørkt, man kunne ikke se én meter frem,

og vejene var ikke asfalterede dengang, kun et par hjulspor, så et godt lys på cyklen var en nødvendighed.

Tilbage til lokomotivet. Der blev fyldt karbid på lygterne fra en stor blikdåse, og så hændte det hver gang, at der blev spildt nogle klumper karbid. Dem samlede vi drenge op, og hvad vi brugte dem til? Ja, det burde jeg måske ikke fortælle af hensyn til vores gode rygte, men vi var jo drenge som alle andre!

Man fandt en tom malerbøtte med låg, med et søm lavede man et hul i siden en halv centimeter over bunden, puttede en ganske lille klump karbid i dåsen, hældte en lille sjat vand oveni, bankede låget på og ventede et lille øjeblik. Så tog man en tændstik, tændte den og holdt flammen hen til hullet i dåsen, der kom et højt knald og låget røg flere meter op i luften. Dette kunne gøres flere gange, indtil der ikke var mere karbid tilbage. Ja, ja, vist var det ikke ufarligt legetøj, men det er hellere ikke ufarligt at køre på knallert, og sådan et køretøj fandtes ikke, da vi var drenge.

Roespor...

Knuthenborg havde også sine egne roespor med påmonterede sveller, der blev lagt ud i marken, for eksempel helt ud til strandmarkerne, så kunne man trække roevognene helt ud, hvor de skulle læsses, hvilket var meget nemmere end at køre roerne helt hjem til Gården, dvs. man sparede et par kilometer eller mere med hvert vognlæs. Roevognene blev trukket af heste, senere brugte man en traktor, da man fik større og kraftigere modeller. Disse "mobile" roespor, der blev lagt ud over markerne, havde i sagens natur ikke det samme faste, solide underlag, som de stationære, sukkerfabrikken havde lagt. Derfor skete det af og til at vognene hoppede af sporet, og det var et kæmpeslid at få dem på sporet igen, når de var fuldt læssede med roer.

Det skete ved hjælp af donkrafte og lange svære løftestænger, og det var som regel også Alfred, der måtte hentes til at hjælpe med dette ikke ufarlige arbejde, for mange gange lå folkene og kravlede rundt mere eller mindre under vognene, og det kunne tage lang tid at få vognene tilbage på sporet igen.

Derudover var der også et fast roespor fra affaldskulerne og helt ind på langeloen, hvor der var en lem ind til affaldsrummet, så man kunne læsse gårdens egen roevogn ved affaldskulerne og køre den direkte ind og læsse af her. Fra affaldsrummet, der selvfølgelig lå inde i kostalden, kunne man så hente affald på trillebøre og køre det hen på fodergangen og vippe det af i foderrugene, der var fremstillet af glasserede tegl, der var lagt som en lang rende.

Inden der blev lavet automatisk vanding ved hver bås, var der også en vandhane for enden af hver foderrug, og når kørerne skulle have vand, blev hannerne åbnet ved håndkraft, og man stod og holdt øje med, at vandet løb helt ned til enden af fodergangen i tilpas mængde, så der kunne lukkes igen. Det var lige et job, som jeg kunne klare!

Sjovt for os drenge var det også om efteråret, når sukkrefabrikken leverede affald til Gården. Det skete som regel om søndagen, så kunne folkene tjene sig en ekstra skilling ved dette akkordarbejde med at læsse vognene af og ned i affaldskulerne.

Når der kom et træk med 10-15 vogne, og toget skulle returnere med tomme vogne, hoppede vi drenge op i den bageste vogn, selv om det var forbudt, så kunne vi køre med helt til dyrehaven, hvor vi så sprang af og ventede på at næste træk skulle komme forbi, så hoppede vi igen op i bageste vogn og gravede os ned i det dejligt varme affald og kørte med tilbage til Gården. Det gjaldt om ikke at blive opdaget, for hvis vi blev snuppet af togpersonalet kunne der vanke øretæver!

Rangordenen på Knuthenborg...

Der var selvfølgelig en rangorden på sådan et stort gods, øverst selvfølgelig Greven, så Godsforvalteren eller Godsinspektøren, og på selve Avlsgården var der Inspektøren og senere Bestyreren, desuden kunne der være en overforvalter, forvalter og underforvalter, dernæst en forkarl og så de almindelige karle.

Så var der en staldkarl, der tog sig af hestene, dernæst en fodermester, der havde ansvaret for køer og svin, dernæst kom alle røgterne og malkekonerne. Derudover var der

smeden, traktorføreren, husmænd og daglejere i høst-og roesæsonen.

Jeg kan huske Inspektør Hansen, med tilnavnet "Spækken" der stod for driften af avlsgården, og han gik altid med spadserestok, hvilket vel blev betragtet som et statussymbol, for Peter Bang Mikkelsen, der var overforvalter, måtte ikke bruge spadserestok, hvilket han dog gjorde af og til, måske når "Spækken" ikke var hjemme. Han blev selv bestyrer efter "Spækken", og så kunne han jo frit bruge stokken.

Nå, men det var altid en oplevelse at se arbejdsgangen på sådan en stor gård. Karlene stod meget tidligt op om morgenen for at strigle hestene, der var 8 spand, det vil sige 16 arbejdsheste, og de skulle "røgtes" inden karlene fik morgenmad.

Klokken syv stod alle folkene, undtagen røgterne, der selvfølgelig havde deres daglige rutine, klar på stribe i hestestalden for at blive sat i arbejde, og det blev gjort af forvalterne, mens bestyreren overværede seancen og kunne gribe ind, hvis han synes noget andet end forvalterne, hvorefter hestene fik lagt seletøj på, og karlene red ud af stalden med forkarlen først.

Edward (til venstre) og Tæus i midten sammen med underforvalteren foran hønsehuset, tidligere bolig for roepigerne.

Jeg må ikke glemme klokken! Den var et dagligt fast indslag på Gården og kaldte til både arbejde og hvile! På toppen af sydgavlen på hestestalden, ikke langt fra stuehuset, var et lille klokketårn, hvor der var anbragt en messingklokke, forsynet med et langt stykke tykt ståltråd, der endte i et håndtag, og det udgjorde klokketovet. Dog var håndtaget anbragt så højt over jorden, at børn ikke skulle blive fristet til at ringe med klokken, det var kun en fuldvoksen mand der kunne nå derop.

Det var overforvalteren – senere bestyreren Mikkelsen - der betjente dette vigtige instrument. Jeg var meget stolt, da Mikkelsen en dag kaldte mig hen til sig og løftede mig op og bad mig ringe med klokken! Kors hvor var jeg stolt, det var der så vidt jeg vidste, ingen andre, der havde fået lov til!

Der blev ringet med klokken på følgende tidspunkter: ved arbejdstids begyndelse præcis kl. 7.00, til middagspausen kl. 12.00, igen efter middagspausen kl. 13.00, men mærkeligt nok aldrig til fyraften kl. 17.00. Jeg kan endnu se Mikkelsen stå med sit lommeur i hånden, og præcis på klokkeslættet tage fat i håndtaget og kime meddelelsen ud i omverdenen. Og han var præcis, den gode Mikkelsen, for hvis vinden var i det sydlige hjørne, så hørte man - (på grund af afstanden, ca. 8 km) - med to - tre sekunders forsinkelse luftværnssirenerne i Maribo tude 12.00!

På den tid blev de gamle luftværnssirener afprøvet hver dag præcis kl. 12.00. Men det var også en praktisk ting for en dreng, der ikke var udstyret med et ur, for klokken kunne høres over det meste af Parken, og så havde man den mulighed for at følge med tiden, især hvis man som jeg ofte var i én eller anden skov eller ved stranden.

Det er ren nostalgi, når jeg siger, at det var et flot syn at se 4-5 karle på stribe pløje en efterårsdag, eller i høstens tid, når 3-4 selvbinder kørt i kornmarkerne, sommetider med 4 heste for en stor selvbinder!

Men der var også nogle af karlene, der fik et særligt tilhørsforhold til deres heste. Nogle lærte deres hest små kunstner, såsom at tage kasketten af deres hoved og sætte den tilbage igen, ja, der var sågar én af karlene, der lærte en hest at bruge snus! Hvis han tog sin snusæske op af

lommen og ville tage en pris, skubbede hesten til ham med mulen, indtil den også fik en pris! Men det var jo også en arbejdskammerat. Men det har også været hårdt at være karl og traske bag efter en harve eller tromle en varm forårsdag. Især det at tromle, når jorden var tør, kunne rejse en stor støvsky. Og det fine støv trængte igennem tøjet alle steder og generede, og helt slemt var det mellem endebalderne.

Her blev man hurtigt hudløs, hvilket gjorde hvert skridt til en pine. Og nu tvivler I på min troværdighed, men sandt er det: i den situation fandt man fandt en glat, 2-3 millimeter tynd sten på størrelse med eller lidt større end en fem-krone, og den blev så anbragt mellem balderne, hvor man var hudløs, og det hjalp nu en smule på pinen.

Faktisk har sådan en sten været vist i en udsendelse i TV med Piet van Deurs, hvor udsendelsen hed "Hvad er det", hvor de medvirkende, der skulle gætte, var museumsfolk, og der kunne jeg til Ise's forbløffelse svare rigtigt med det samme, og til min store fryd, så vidste eksperterne ikke hvad stenen blev brugt til!

"Grev Otto"...

Enhver landsby har sine særlinge, og naturligvis var der også en sådan i et samfund som på Knuthenborg. Otto Andersen var hans borgerlige navn, men blev også kaldt Otto Tilde eller "Grev Otto", på grund af hans "lille gods". Han havde et lille jordbrug på et par tønder land i Maglemers, dertil et par køer, et par får og en del høns.

Han havde også en lille hvid hest og en lille ladvogn, som han brugte når han skulle køre hø hjem til sine køer. Han havde fået tilladelse til at slå græsset på begge sider af vejen i Parken lige inden for Maglemersporten. Men han var nu en særling. Han fangede de katte, han kunne få fat i, slagtede dem, kogte kødet til hønsefoder, og skindene solgte han. Det var under krigen, så alt kunne bruges, og der var en rimelig pris på selv katteskind. Men han havde lidt svært ved at skelne mellem, hvad der var Knuthenborgs og hvad der var hans! I middagspausen "samlede" han, som han sagde. Han havde fået lov af Mikkelsen til at fylde sin lille vogn med roetoppe i roetiden, det var foder til hans køer, men i bunden af vognen fyldte han roer,

som han dækkede med et ordentlig lag roetoppe. Når de andre folk på Gården så sagde til ham: "du stjæler jo, Otto", så svarede han: "neh, neh, jeg stjæler ikke, jeg tager bare".

Men der gik kun kort tid inden at Mikkelsen opdagede, hvad Otto luskede med, så blev Mikkelsen rasende, og da han som før nævnt, var en stor og stærk mand, væltede han Otto's vogn, og ud faldt både roer og roetoppe, og så var det slut med at tage roetoppe med hjem! Otto var også ekspert i at fange rotter og mus. Hvis man spurgte om, hvad de skulle bruges til, så var det til kattene derhjemme.

Jeg har selv oplevet ham som muse- og rottefænger. Det var, da jeg som 14-årig arbejdede på gården i høsten. Jeg skulle hjælpe Otto på staldloftet, hvor han stablede halm-baller, hvilket han var en stor ekspert i, ingen kunne som ham pakke loftet med halm! Og jeg skulle lange halmballerne hen til ham fra slidsken, der førte ballerne op til loftet fra tærskværket og halmpressen.

I frokostpausen der varede en time, blev vi som regel oppe på loftet og spiste vore madpakker. Så kunne Otto lige pludselig sige: "tys - vær stille". Og han kunne høre en rotte pusle, og som et lyn var han over den og kværkede den med hånden. Derefter lagde han den ned i sin tomme madkasse, og jeg spurgte naturligvis, hvad han skulle med den. "Det er til kattene, derhjemme". Så sagde jeg, at det var da ulækkert at have den i sin madkasse, men han svarede blot: "Hvorfor dog det"?

Men han påtog sig gerne det arbejde, ingen andre havde lyst til. Eksempelvis det at gå efter den store såmaskine om foråret og løfte frøtragtene, når der var samlet for mange græsrodde omkring dem. Det har været meget hårdt, for der var fuld fart på maskinen, og Otto gik i store træskostøvler, men han elskede dette, i hans øjne, meget lette arbejde.

"Skytte Jensen"...

Blev han som regel kaldt. Han boede i Maglemersporten, så han var vel portner. En undersætsig mand med blodsprængte runde kinder, en lille "englemund", og var som regel altid iført småternede plusfours og brune sko. Han

var utrolig nysgerrig, kom man cyklende gennem Maglemersporten, kom han som regel snigende og spurgte om, hvor man skulle hen.

Jeg brød mig instinktivt ikke om ham, også fordi når vi drenge legede nede ved stranden og han kom cyklende med sit jagtgevær på ryggen, så sagde han altid "at nu laver I vel ikke gale streger"! Ok, drenge er drenge, men lave gale streger ved stranden, den kunne jeg ikke rigtig forstå. Vi rørte aldrig de fortøjede pramme, der lå der, og så kunne jeg ikke rigtig indse, hvorfor han skulle blande sig. Det med "skytte" kunne jeg nu heller ikke rigtig forstå, for i mine øjne var der kun én skytte på Knuthenborg, nemlig Rasmussen.

Man sagde også om Jensen, "at han var én af de sidste dages hellige", fordi han ved krigens ophør den 5. Maj 1945 stillede op med frihedskæmperarmbind og U.S. karabin. Han var vist "blevet omvendt" i sidste øjeblik!

Michael...

Michael Wizniewski der boede i godsets hus nede ved stranden, var en anden type på Knuthenborg, som jeg heller ikke brød mig om. Som navnet antyder var han også indvandrer, men ikke polak, han var fra Hviderusland, og jeg ved at far heller ikke brød sig om ham. Han var en rigtig usympatisk mand, og i mine øjne, en dovenlars og en rigtig hustyrant.

Hans kone, Karoline, som var "ægte" polsk, var så længe jeg husker tilbage en stakkels, syg kone. Men i roetiden stillede hun troligt op i marken, tydeligt præget af en dårlig ryg, mens hun måtte knokle på lige fod med manden. Jeg har ofte hørt hende klage sig, når hun huggede roetoppe af, og hvis hun holdt en lille pause i arbejdet og sludrede lidt med de andre koner, var Michael der straks, "At det her ikke var et hvilehjem, se nu at komme i sving".

De havde en søn, der hed Adolf, og han stammede ret så skrækeligt, måske på grund af en hustyrant til far. Adolf har ikke haft det for morsomt, måtte trave hel til Maglemers skole med sit tornyster på ryggen, sommer som vinter, og det har været virkeligt hårdt for ham, vel nok en tur på 6 - 7 kilometer hver vej.

Michael, der altid var klædt i brune arbejdsbukser, en flipløs skjorte, vest, og på hovedet bar han en blankskygget kasket. I bæltet havde han en dolk. Og så brugte han som så mange andre snus. Han havde overskæg, som han yndede at sno mellem to fingre på en slesk, affekteret måde. Som sagt var han "ikke lige min kop te", og det kom til at udarte sig senere i mit liv. Jeg var 14 år, og arbejdede på Gården i høsten. Jeg blev sat til at hjælpe Michael med at "meje for", det vil sige, at man med en le mejede et stykke på 5 – 6 meters bredde rundt i hele kanten af en kornmark, således at selvbinderen ikke skulle køre i selve kornet på den første tur rundt i marken, men på det mejede stykke. Det var så mit arbejde at rive op efter Michael og rejse kornet i "hove". Michael skulle så lave "et bånd" af det mejede korn, binde et neg, og så skulle jeg klare resten.

Men så forlangte han pludselig, at jeg også skulle binde neget, og derfor lære at lave dette specielle bånd af kornet. Men det nægtede jeg, og forklarede ham, "At det var hans job, og for øvrigt ville jeg aldrig få brug for at binde neg". Så blev han skrubhysterisk, trak sin dolk og sagde, "at så kunne jeg få denne her at smage".

Jeg blev skidebange, men snuppede min fork, rettede den mod ham og sagde, at jeg ville blæse ham et langt stykke, og han kunne få en stor røvfuld, hvis han ikke holdt op med at skabe sig! Så stak han i et forlegent grin, stak dolken i skeden og sagde, at det kun var for sjov! Men jeg vendte ikke ryggen til ham mere efter denne episode. Men jeg fik ret! Jeg fik aldrig brug for at lære at lave bånd af strå og binde neg!

Man sagde også om ham, da han senere blev enkemand, at han var blevet lidt småskør, begyndte at cykle til Bandholm og drikke, og når han var fuld, at råbe ukvemsord efter folk. Han generede sig heller ikke for at råbe efter Greven hvis han mødte ham i Parken, og det var sådanne ord som "Møggreve" og "Fedtegreve" han brugte, og det til trods for, at han fik lov at blive boende i godsets hus efter at han holdt op med at arbejde! Hvad der senere skete med ham har jeg ikke nogen erfaring om.

Nå, men nu tilbage til barndommen!

Hvad jeg legede...

Der er langt fra nutidens børns legetøj, til hvad jeg havde at lege med som barn, men som 5 – 6 åring måtte man bruge fantasien. Det var med små enkle midler, man fik tiden til at gå med. For eksempel kunne man lave en "brumbasse" eller en "fisemaskine", som nogle kaldte den, det vil sige at man fandt en stor knap, bedst fra en overfrakke, de var størst.

Så tog man et stykke uldgarn eller anden snor, trak snoren igennem to huller i knappen og bandt snoren sammen, så man havde en stor løkke. Så stak man tommelfingrene igennem løkken og snurrede knappen rundt i luften, til garnet begyndte at stramme om tommelfingrene. Så trak man med et roligt tag fingrene udad, og knappen begyndte at snurre i luften og vindede snoren op igen den modsatte vej, et nyt træk og knappen frembragte en brummende lyd i luften. Sådan kunne man blive ved til legen begyndte at kede. Prøv selv, det er ikke spor svært!

Det var selvsagt alle de "ydmyge" ting, jeg legede med. Om sommeren var der også muligheder i naturen. En af tingene, det var morsomt at lege med, var at plukke mælkebøtteblomster. Så tog man selve stilken og med en tommelfingernegl "skar" man nogle slidser i stilken, lagde stilken i vand, og lynhurtigt krøllede stilken sig sammen i de særeste faconer.

Hvis man var rigtig kreativ, brugte man en kniv og skar forskellige mønstre i stilken, hvilket gav yderlige flotte "kompositioner". Eller man tog et græsstrå, lagde det mellem tommelfingrene, blæste kraftigt på strået, og det frembragte et særligt pift. Jeg har senere erfaret, at en meget erfaren bukkejæger kaldte det "at blade", d.v.s at efterligne en hind der kaldte efter en mage.

Jeg lavede også "cigaretter", og det gjorde jeg på følgende måde: jeg fandt en tør hyldegren, ca. på tykkelse med en cigaret, og dernæst skrællede jeg barken af og den hvide marv kunne brækkes i passende længder som en cigaret. Når jeg så "røg" denne cigaret, bed jeg et lille strykke af og spyttede ud, så blev "cigaretten" selvsagt kortere, indtil den "var røget færdig". Ak ja, fantasien fejlede ikke noget, det var bare at bruge den!

Det var også Tæus, der havde lært mig følgende:

Når det blev "kastanietid" om efteråret, gik jeg ned ved Dyrehaven, hvor der var en del Kastanietræer. Jeg havde lånt mors stofpose, hun opbevarede sine tøjklammer i, og den fyldte jeg med de største og smukkeste kastanier.

Her var der mange timers underholdning, for jeg lavede forskellige "dyr" ved hjælp af en syl og en masse tændstikker. Først borede jeg hul til benene, dernæst et hul i kroppen og hovedet, satte en tændstik i af passende længde, og nu havde jeg en smuk samling dyr, der blev sat til pynt i en vindueskarm.

Udendørs havde jeg to gamle barnevognshjul der sad på en aksel, resterne af min gamle barnevogn. Med dem kunne jeg køre ude i haven og lave spor ved siden af hinanden, så legede jeg, at jeg pløjede med traktor. Frem og tilbage i timer, men jeg synes at det var spændende. Om vinteren brugte jeg min kælk til den samme leg. Der sad jeg blot på bagenden af kælken og skubbede fremad med mine støvlehæle, så gjaldt det bare om at styre i det spor, man tidligere havde lavet.

Eller hvis jeg havde et gammelt cykelhjul og en kæp, så var det ud på vejen, hvor man trillede hjulet. Så gjaldt om at få hjulet til at blive ved med at trille, ved at slå på hjulet med kæppen. Det kaldtes såmænd "at trille hjul".

Jeg havde engang også en legetøjssejlbåd. Det var på en af vore ture til stranden, at Tæus og jeg fandt skroget til denne båd, der var drevet i land. Men den manglede mast og sejl, men det fiktede Tæus med en hasselpind, og sejlet blev lavet at en stump gammel lagen.

Men jeg havde ingen steder at sejle med den, i en balje var der jo ikke megen plads, og der var langt ned til stranden. Men næste forår, hjalp tøvejret mig! På Axel Sørensen's mark, lige ud for vore stuevinduer, havde der dannet sig en stor sø af smeltet sne i en lavning på hans pløjemark. Denne sø strakte sig helt op til vore have. Nu skulle båden afprøves!

Iført gummistøvler vadede jeg ud til "søkanten" tættest ved vejen og satte sejlbåden i vandet. Den sejlede også smukt, men vinden drev båden over til den modsatte side

af søen, og jeg blev bange for at miste den. Så jeg begyndte at gå ud på marken for at nå rundt om søen til min båd. Men nu begyndte mine fortrædeligheder!

Marken var eet bundløs ælte, og først sank jeg ned i æltet lige til kanten af støvleskafterne, og da jeg ville trække benene op af æltet, blev mine støvler hængende, dernæst måtte jeg trække benene ud af støvlerne og trække dem op med hænderne, men nu blev mine strømper hængende nede i æltet, og jeg ikke kunne finde dem. Båden måtte jeg efterlade, og med en støvle i hver hånd måtte jeg kæmpe mig ud til vejen, på bare fødder, hundefrysende og meget våd over det hele efter min kamp mod æltet og desuden meget nervøs for at komme hjem til mor.

Men der var ingen vej udenom, jeg måtte hjem og smide alt tøjet, der var smurt ind i pløre, og afregningen faldt også meget kontant her og nu: fire – fem klask i min meget våde og bare ende, med påbud om at holde mig væk fra søen, "og skam dig, du har lige mistet et par gode strømper"! Sejlbåden fik jeg først bjerget, da det blev forår og det var muligt at gå på pløjejorden uden at synke i, men da var den et sørgeligt skue, medtaget af vind og vejr, så den mistede jeg interessen for, plaget af uheldige erfaringer.

Jeg lavede mig også en flitsbue af en kraftig hasselgren, med en stump sejl garn som buestreg. Da der i lunden på marken mellem stenmuren og Gården, var et hegn af hasselbuske hele vejen rundt i kanten, var det nemt at finde passende materialer til en bue. Jeg blev faktisk rigtig god til at ramme med denne ret primitive bue, hvor pilen, der også bestod af en lige hasselgren, forsynet med et søm i enden, og samme ende omviklet med tyndt ståltråd for at give pilespiden en vis vægt.

Stenslyngen...

Jeg havde også eet eller andet sted set hvordan man lavede en stenslynge, men jeg tror, at det var Tæus igen. Jeg fandt en ret tyk hasselkæp, der gerne skulle være 4 – 5 centimeter tyk i den ene ende, og i den tykke ende lavede jeg en slidse med en økse, ca. 15 cm lang. Nederst ved slidsen blev der snoet et stykke ståltråd stramt omkring, for at kæppen ikke skulle flække helt.

Så tvang man en passende sten ned i denne slidse, førte kæppen godt tilbage over skulderen, svang den kraftigt fremad, så stenen slap slidsen, og på denne måde kunne man kaste en sten temmelig langt og med stor kraft.

Men jeg kom også galt af sted med denne stenslynge! Jeg var alene hjemme, som så mange gange før, og jeg hyggede mig med at stå i baggården og kaste sten op over huset. Men på et tidspunkt gik det galt: en sten slap kæppen for sent og røg igennem Stefan's køkkenvindue! Der blev et nydeligt hul i en af de nederste ruder, og nu blev jeg godt hed om ørerne, for jeg vidste, at nu stod den på røvfuld!

Men jeg fandt en udvej: det var fredag, og Engestoftebageren kom altid med brød denne dag, han vidste hvor nøglen til køkkendøren hang i vaskehuset på et søm under en gammel overfrakke, så kunne han selv låse sig ind og lægge brødet på køkkenbordet og tage de penge, der var lagt frem.

Så jeg smuttede ind i Stefan's vaskehus, fandt nøglen frem og låste mig ind i køkkenet. Der samlede jeg omhyggeligt alle glasskårene op, der lå i vindueskarmen, og bar dem udenfor og lagde dem på sålbænken og på jorden under vinduet. Dernæst fejede jeg de små glassplinter op med en fejebakke, og de røg samme vej.

Derefter måtte jeg se at finde stenen, jeg troede at den lå på gulvet, men efter lang tids søgen fandt jeg den endelig! Der havde været så meget kraft på stenen, at den først var røget gennem vinduet, dernæst tværs igennem køkkenet, og var landet oven på komfuret, der stod modsat vinduet! Efter oprydningen fik jeg låst pænt af igen og hængte nøglen tilbage på sin plads, og jeg lod som ingenting. En "skidt knægt", hva'?

Men jeg skal love for, at der blev spekuleret. Stefan var overbevist om, at ruden var slået i stykker indefra, så mistanken faldt naturligvis på Morten, bagerens søn, der kørte brødturen.

Han var den eneste, der retmæssigt havde været i Stefan's køkken den dag, men han nægtede naturligvis på det kraftigste at han skulle have forårsaget nogen skade, men han havde hellere ikke lagt mærke til hullet i ruden, da han

havde været inde med brød. Mysteriet forblev uløst, jeg slap for min afstraffelse, og jeg gik først til bekendelse overfor Stefan, efter at jeg var blevet voksen. Så grinede han og sagde, at han havde spekuleret over den sag i lange tider, og havde på intet tidspunkt haft mistanke til mig.

Skydevåben...

Det var også i den alder, jeg fik den store interesse for skydevåben. Selv om jeg endnu var "skudrød" som følge af det nummer Tæus lavede med mig med hundeproppen, var jeg meget interesseret i jagt og jægere. Snart fik jeg lavet mig et fint "jagtgevær", med et særdeles udsøgt stykke skæftet træ fra et af fars kasserede andebure, med et enkelt løb, kaliber ca. 10-12 stykker, trykprøvet adskillige hundrede gange af min far, nemlig hans udtjente cykelpumpe.

Af disse udmærkede materialer fik jeg savet/snittet et nydeligt skæfte, sømmet løbet fast, og et lille søm gjorde det ud for aftrækker. Jeg fik ved brug af mors kasserede saks klippet en aftrækkerbøjle af en gammel kasseret "Bali-shag" tobaksæske. Bøjlen blev dog snart afmonteret igen, idet den ved meget ivrig brug af "geværet" skar slemt i fingrene.

Jeg brugte mange timer med at gå på "jagt" på stenmuren, hvor der littede mange fasaner fra den kratagtige bevoksning langs muren eller i strandskoven, som muren løb igennem. Når der littede et stykke vildt, røg skyderen lynhurtigt til kinden, og der lød et sagte "'ptjou, ptjou", aldrig et højt "bang". Jeg skulle jo nødig opdages på "ulovlig jagt".

Geværet blev også gemt godt af vejen i brændeskuret, så Edward ikke opdagede det, ellers ville han moppe mig, fordi han kaldte mig "skydegal", og at jeg ville komme galt af sted med et skydevåben engang, og så kunne han godt finde på at ødelægge geværet.

Men jeg fik også snart lært at lave en slangebøsse! Jeg startede med at lave "en enkeltløbet" som vi drenge kaldte den. Det vil sige, at man havde en stump kæp, ca. 15 cm lang, og et stykke cykelslange, ca. 12 – 14 cm.

Med en stump sejl garn bandt man cykelslangen fast til en rille, man havde skåret i kæppen, i den modsatte ende af cykelslangen også en stump sejl garn der endte i en "stenholder" fremstillet af en stump læder fra en gammel livrem.

Så var det bare at finde en god rund sten på størrelse med en hasselnød, og den blev lagt i stenholderen, så trak man cykelslangen ud i sin fulde længde, og man slap stenholderen, og den kunne skyde temmelig langt, - (og nemt smadre en vinduesrude) - og efter nogle hundrede prøveskud kunne man også ramme rimeligt præcist. Men det gjorde forbasket ondt i hånden, når slangen var blevet tilstrækkeligt mør og "træt", så knækkede slangen og kunne give et meget hårdt snert på hånden.

Men snart blev "våbnet" udskiftet med en "dobbeltløbet". Man fandt en Y-formet gren, skar den til, og så blev der fåstet ikke én men to stykker slange til de to frie grenender. Det var så dobbelt så kraftigt et "våben" og kunne skyde så meget længere.

Men helt perfekt blev det, da jeg fik fat i en gammel udtjent slange fra et hjul fra en personbil. Det var meget kraftigere, og blev derved også mere præcist. Klippet i ca. 1 cm brede strimler var det nu perfekt til min slangebøsse.

Det største og mest tidkrævende problem var at finde egnet ammunition, nemlig forholdsvist ensartede, runde sten. Men inden længe løste tilfældet problemet for mig. Axel Sørensen havde nemlig indkøbt et læs perlesten til sin indkørsel, og det var en meget fin ammunition.

Men der var bare det ved det, at Axel ikke kunne lide at man fjernede hans sten, så dem måtte man hente, når man var sikker på at der ikke var nogen hjemme, og ellers hentede man dem krybende på alle fire langs hækken i indkørslen. Men denne ensartede ammunition skulle jo opbevares et eller andet sted, og man havde jo kun to lommer, der i forvejen var optaget af al mulig ragelse, såsom en stump sejl garn, en svanekniv, ekstra slange, hvis der skulle udskiftes drivmiddel, et brændglas o.s.v.

Men dette problem løste jeg ved at lave en "ammunitionstaske" af en gammel kasseret cykeltaske, der var standard

på datidens cykler, til lappegrej og værktøj, og som var ophængt bag på cykelsadelen i to små læderremme. Og denne taske anbragte jeg i min livrem i de to små remme, der hørte til tasken, og nu var jeg klar til jagt på alle de gråspurve, der var i vores hønsegård. Og jeg kunne ramme, så de faldt døde ned!

Man skal lige huske på, at gråspurve blev betragtet som de rene skadedyr på de tider, for det var tit en flok på 50 - 60 spurve, der slog sig ned i hønse - eller andegården, og de spiste mere foder, end hønsene og ænderne gjorde. Så jo flere gråspurve, man skød, desto bedre var det!

Patronhylstre...

Et andet stort hit for mig var tomme jagtpatronhylstre! Dem samlede jeg på med stor iver, og hver gang der var klapjagt på Knuthenborg, studerede jeg ivrigt hvor de enkelte jægere stod på post, og når såten var blæst af og jægerne var gået til næste såt, var jeg der på pletten.

Jeg var udstyret med Edwards gamle udtjente skoletaske, og straks gik jeg ud og samlede tomme hylstre. Jeg elskede simpelthen at snuse til de afskudte hylstre, ja, man kan godt sige, at jeg var sniffer, men man blev nu ikke "høj" af lugten af afskudt krudt.

På denne måde fik jeg samlet i hundredvis af tomme hylstre, som jeg opbevarede i brugte papkasser, og jeg holdt meget af at sortere dem i forskellige kalibre, 12, 16 og 20, og dernæst efter farve og fabrikat. Jeg kunne lege med dem i timevis.

Men det skete af og til, at jeg også fandt en patron, der ikke var afskudt, men bare tabt mellem de tomme hylstre, og det var med et saligt gys, at jeg samlede sådan en "skarp" patron op.

Den var jo farlig, og derfor afleverede jeg den til Egon, mine brødres kammerat, der var jæger. Men jeg var også interesseret i selve jagten, og jeg studerede nøje, hvordan jagten blev afviklet.

Men jeg kom først til at deltage selv da jeg blev gammel nok til at være klapper. Jeg tror jeg var 12 år den første gang jeg deltog. Jeg blev aflønnet med 8 kr. og en gul so-

davand. Begge dele var afgjort en stor indtægt for mig, for der var ikke noget der hed lomme penge dengang, og sodavand var kun noget man fik ved specielle lejligheder.

Det var selvfølgelig også Tæus, der lærte min en anden ny fidus: med et søm bankede man den afskudte fænghætte ud af en patron, fyldte fænghætten med svovlet fra tændstikker, anbragte fænghætten på trappestenen og bankede den flad med en hammer, så kom der et højt knald!

Men sommetider sprøjtede det også med sten og fragmenter fra fænghætten, og man kunne mærke det stikke i ansigtet, så man burde vel have haft sikkerhedsbriller på, men de fandtes endnu ikke dengang.

"Ulovlig jagt"...

Det var også på én af disse "opsamlingssekspeditioner", at jeg blev anklaget for at have deltaget i ulovlig jagt som 5 - 6 årig! Der var jagt i og ved dyrehaven, og jeg kom gående på "de otte meter", et bredt bælte på - som navnet siger - otte meter langs stenvuren.

Da Knuthenborg i 1926 måtte afgive jord fra Hassagergård til udstykning til statshusmændene, beholdt man de otte meter langs stenvuren til at drive kvæg ned til engen, der lå nede ved Strandskoven, og som stadig tilhørte Hassagergård. Nå, men jeg kunne godt se, at ud for porten i muren ved dyrehaven, hvor roesporene gik igennem, stod en jæger, som vel skulle tage sig af det vildt, der ville smutte ud der.

Nu ville "uheldet", at da jeg kom gående, var der en hare, der lå og trykkede sig op ad muren 50 - 75 meter før porten, og da jeg lettede haren, løb den ind på den tilstødende statshusmands mark, hvor "Hans Født" havde lejet jagten.

Hans vidste naturligvis, at der var jagt på Knuthenborg, så han sad bag hegnet skjult af noget højt ukrudt og græs ved de 8 meter og ventede på indflyvende fasaner, og da haren passerede ham, skød han den. Jeg gik troskyldigt videre, og da jeg nærmede mig jægeren - (en "køvenhavner" tror jeg) - ved porten, kaldte han rasende på mig, og sagde, at jeg havde deltaget i ulovlig jagt ved at jage haren ud til "ham hegnskytten" og at jeg nu ville blive

meldt til politiet! Jeg blev nu brutalt hevet med i armen, til Skytte Rasmussen ankom.

Her skal siges, at Rasmussen kendte mig, for jeg havde et år forinden taget mig af hans gravhund. Den var forsvundet for ham, en dag han havde været på jagt i Strandskoven. Hunden, der engang imellem kunne blive ude af stand til at bruge bagbenene, vel på grund af dysosplasi, havde fundet frem til vores hus, og en morgen, jeg kom ud i baggården, så jeg den sidde i et gammelt hundehus, vi havde stående. Jeg sørgede for frisk vand og noget mad til den. Far havde kontakten Skytten, der sagde at han godt nok savnede en hund, og da han kom og hentede hunden fik jeg megen ros samt en hel tokrone! Det var en hel formue for mig.

Nå, men jægeren forklarede Rasmussen, hvori min brøde bestod, hvorefter Rasmussen kommanderede jægeren til at slippe mig. Jeg måtte så hiksende og snøftende forklare min version af sagen for Rasmussen: at jeg ville samle tomme patronhylstre, at jeg ikke vidste at der lå en hare lige der, og at jeg ikke kunne vide at den ville løbe ind til Hans Født, som jeg hellere ikke vidste sad lige der bag noget højt ukrudt ved hegnet, hvorefter Rasmussen sagde til jægeren, "at min ven her havde hans tilladelse til at gå hvor han havde lyst, for han gør intet ulovligt". Så den dag fik jeg en ny ven!

Og hver gang, jeg derefter derhjemme hørte lyden af Skyttens DKW, sprang jeg ud til porten for at åbne den for ham, så han ikke selv skulle stå ud af bilen. For porten var altid låst, og normalt var det Karoline, der skulle åbne porten for "lovligt forbigående", men det var ikke altid hun var hjemme, hun var måske i roerne eller i Bandholm og handle ind. Nøglen lå altid i det murede vindfang, i det lille vindue i venstre side, hvor lille jeg lige kunne nå op og hente den.

Snurretoppen...

Jeg var vel også 5 – 6 år, da jeg fik foræret en brugt snurretop. Datidens snurretop var drejet ud i træ, 8 – 10 cm høj, malet i muntre farver og med et metalsøm " på foden" til at snurre på. Til at få den til at snurre, skulle man bruge en pisk, som jeg selv lavede af en ca. 1 meter lang kæp, med

en lige så lang snert, som jeg lavede af et stykke sejl garn. Så vindede man snerten omkring toppen, holdt toppen og kæppen i højre hånd, og så kastede man nærmest toppen fra sig, mens man trak pisk med snøre imod sig selv, og denne bevægelse med pirken og snerten fik nu toppen til at rotere.

For at toppen kunne blive ved at rotere, slog man med pirken ned mod toppen, og var man rimelig god, kunne man få toppen til at snurre i flere minutter ad gangen. Mit problem var imidlertid, at snurretoppen krævede en nogenlunde jævn overflade for at kunne rotere, og da toppen ikke kunne bruges indendørs, og vejen uden for vort hus var en almindelig grusvej, ja så måtte jeg helt ind i Parken, til statuen af Grev Eggert Christopher Knuth, i daglig tale lidet respektfuld kaldet "Den sorte mand".

Her var vejene asfalteret, trafikken ringe på det tidspunkt, og her brugte jeg så timer med min snurretop. Hvis jeg oveni var ekstra heldig at Grevinden var ude at trave tur og jeg mødte hende, kunne der meget nemt falde lidt bolcher af til mig!

Hun spurgte gerne, hvad jeg hed og hvor jeg boede, så fik jeg et klap på hovedet og en håndfuld bolcher, og nu var den dag reddet, for bolcher var (og er stadig) i mine øjne en meget stor delikatesse og var desuden en stor mangelvare på den tid!

Brændglasset...

Jeg havde fået fat i et lytglas fra en gammel karbidlygte, hvor der var slået en flig af kanten af glasset. Men det var et eminent brændglas, fordi det var kraftig forstørrende. I praksis gjaldt det om at fange solens stråler og få dem samlet i en plet, der skulle være så lille som muligt, og i løbet af sekunder blev materialet, man sigtede på, kraftigt opvarmet.

Man kunne næsten bruge brændglasset som nutidens laserstråler, f. eks. kunne man brænde mønstre i en avisside, sætte ild til en tot græs og mange andre ting. Mange af datidens cykelstyr var overtrukket med et tyndt og riflet lag celluloid, og med brændglasset kunne man "skære" celluloiden af styret. Det gav en meget kraftig og ildelugtende

røg, og selvfølgelig gjorde man det kun på en gammel "skærveknuser", ikke på en ny cykel.

Men jeg var ved at komme rigtig galt af sted med dette brændglas, og jeg tror på, at Vorherre gav mig en hjælpende hånd denne ulykkelige dag! Jeg legede nede i Strandskoven en meget varm sommerdag sammen med Frede og Kurt, vi legede "røvere og soldater", og jeg, der var rigtig dygtig til at liste ubemærket rundt i underskoven, havde gemt mig for de to drenge.

Jeg vidste, hvor de var, så i min dumhed ville jeg give dem en lille forskrækkelse, og derfor fik jeg samlet et par håndfulde tørret græs og satte ild til det ved hjælp af brændglasset. Men hvad jeg ikke tænkte på, var at hele underskoven på grund af sommeren var meget tør, og i løbet af få sekunder fængede ilden i det tørre græs og nåede hurtigt hen til en lille selvsået gran, der snart begyndte at gløde i nålene.

Heldigvis var der næsten ingen vind, og det skete kun 5 – 6 meter fra skovkanten ud mod engen, og endnu mere heldigt vidste jeg, at der var en afvandingsgrøft i skovkanten lige på dette sted. Så jeg fo' r hen for at se, om der var vand i grøften, og her er det at jeg tror, at Vorherre hjalp mig!

For i grøften var der ikke alene vand på trods sommeren, men utroligt nok lå der også en gammel spand, godt nok lidt utæt i bunden, men den var tilstrækkeligt tæt til, at jeg efter nogle ture med spanden kunne slukke ilden helt og fuldstændigt!

Havde det ikke været for den gamle spand, så kunne hele Strandskoven være brændt ned, og hvilken katastrofe havde det ikke været, ikke alene for mig, men også for mine forældre! Nu var det kun 7 – 8 kvadratmeter græs og underskov, det gik ud over! Så nu var det slut med at lege med brændglasset, for det var alligevel en alvorlig lærestreg!

Stenmuren...

Jeg havde også en anden legeplads, nemlig stenmuren. Jeg var ikke ret gammel, da jeg som en anden abe kunne kravle op på muren i en fart, og jeg har tilbragt timer på og

ved muren. 30 – 40 meter fra vores have, var der på den indvendige side af muren, næsten lige ved siden af Alfred og Karolines hønsegård, to store sten i muren, der ragede ud, så man kunne stå oven på dem og kigge ud over muren.

Her har jeg stået mange gange med mit hjemmelavede "gevær" og "mejet utallige røvere og banditter ned, når de kom snigende igennem Axel Sørensens roemark". Det skete også af og til, at når jeg stak hovedet op over muren ved hønsegården, at var der en del fasaner i Alfreds hønsegård, godt i gang med at æde hønseenes foder, de lettede selvfølgelig forskrækkede og nogle af dem fik stukket hovedet ind i trådhegnet, så dem måtte jeg hjælpe fri. De er jo lige så dumme som andre høns og kunne ikke finde ud af selv at komme fri.

Men jeg har også selv været uheldig ved muren. Stefan havde engang smidt nogle brugte brædder ved stenmuren, og der var efterhånden vokset græs og ukrudt op omkring dem så man ikke lagde mærke til, at de var der. Jeg, der altid om sommeren gik i gummisko eller et par gamle gummistøvler, hvor skaftet var klippet af, sprang engang ned fra stenmuren, lige ned på et bræt, hvor der stak et langt rustent søm ud.

Sømmet gik lige igennem gummisålen og min fod lige bag tærerne og stak igennem overlæderet på skoen, og da jeg løftede foden fulgte brættet med. Så måtte jeg op og stå på brættet med den anden fod for at trække sømmet ud. Jeg blev meget hed om ørerne, for jeg havde godt hørt om blodforgiftning i forbindelse med rustne søm og lignende, ja, der var endog en gårdmand på egnen, der døde af blodforgiftning, fordi han havde trådt et gammelt kyllingebein op i foden igennem sin gummistøvle!

Og da jeg var alene hjemme, havde jeg kun Karoline at tryk til. Hun fik mig op at sidde på køkkenbordet, fyldte en opvaskebalje med næsten kogende vand, tømte en halv flaske kogesprit ned i vandet og stak min fod deri.

Det gjorde vanvittigt ondt så jeg var lige ved at besvime, men det må have været en probat kur, for efter at have viklet lidt gazebind om foden, blev jeg sluppet fri igen, og bortset fra, at foden naturligvis var øm, så skete der ikke

Tæus har fotograferet mig på stenmuren nede ved mosen. Det var her til højre, jeg skvattede ned en sommerdag.

mere med den. Der var ikke noget med skadestue og stivkrampevaccination den gang, man klarede det hele selv. Men det var ikke den eneste gang, jeg var uheldig på muren. Jeg har da også prøvet at skvatte ned i de høje brændenælder, der voksede langs muren ind mod Knut-

henborg, og at det "var en brændende sag", kan jeg godt skrive under på!

Som tidligere nævnt var muren den mest direkte vej til stranden for mig, og jeg var som følge deraf også uheldig en sommerdag, hvor jeg løb oppe på muren på vej til stranden. Nede ved engen var der på højre side af muren en afvandingsgrøft, der løb parallelt med muren helt ned til Strandskoven, og normalt var der en hel del vand i grøften, men på grund af sommeren var den næsten udtørret og godt gennemæltet af kreaturerne, der også havde drukket vand af den og samtidig også efterladt adskillige "kokasser" i grøften, så det var eet stort ælte og pløre.

Da jeg nu i fuldt løb nåede til denne grøft, var der en af de næsten flade sten, der dannede toppen af muren, der var lidt højere end "sidemanden", og denne sten slog jeg min ene storetå imod, med det resultat, at jeg mistede balancen og stod på hovedet ned til den forkerte side af muren, nemlig lige ned i grøften.

En klam omgang...

Luften blev slået ud af mig et kort øjeblik, men jeg fik rejst mig og konstaterede, at jeg endnu engang havde været heldig, nemlig ingen brækkede lemmer og alt stort set intakt, men kors ' hvor jeg så ud!

Indsmurt i pløre og kolort fra top til tå, mine korte bukser var der pløre i, selv i lommerne, og derfor var der kun én ting at gøre: hurtigt ned til stranden, ud i vandet med tøjet på – (jeg havde kun korte bukser og en skjorte på – ingen underbukser, det brugte man ikke om sommeren) – og få vasket alt stadset af, og så ellers tage det våde tøj af og hænge til tørre på en solbelyst busk.

Mor opdagede ingenting, da jeg kom hjem, for man var vel ikke altid lige ren efter en tur til stranden. Det var også nede ved Strandskoven, der var to vanddamme, én på hver side af strandvejen. De lå mellem dæmningen - (diget) - og skovkanten, og jeg ved ikke til hvilket formål, de var gravet i sin tid, måske som branddamme. Men i disse to damme var der et mylder af liv: frøer, salamandre, vandkalve, guldsmede og hundrede af andre insekter.

Her hyggede Frede og jeg os med at fiske salamandre, som vi opbevarede i et syltetøjsglas til nærmere studium, og så blev de hældt ud i dammen igen. Tæt op af den dam, der lå nærmest stenmuren var der en del ribsbuske, hvoraf et par stykker var med gule ribs, hvad jeg ikke har set andre steder.

Men de smagte vældig godt, og foruden ribs, var der også skovjordbær, som vi plukkede og trak på lange græsstrå, så kunne vi lettere bære dem hjem, for vi havde ikke anden måde at transportere dem på. Og jeg kan hilse og sige, at skovjordbær med fløde er en rigtig lækkerbisken!

Der var også et stort område på Kaninhøjen, hvor der voksede masser af hindbær, også her var der en gul art. Og man kendte alle de steder, hvor der voksede vilde æbler, nogle mere velmagende end andre, og dertil også pærer, mirabeller og en hel masse hasselbuske og valnøddetræer. Så hvis man var lækkerisulten, var der altid mulighed for at finde lidt lækkerier.

Blev man tørstig, kendte man også de steder, hvor der løb et dræningsrør ud i åen ved strandvejen eller andre steder, og det var rent og dejligt køligt vand, man her kunne labe i sig ved at holde hænderne som en skål under den lille stråle, der kom ud af røret.

Grisen...

Far og mor opfodrede selv gris, som blev købt på Gården. I første del af december blev den slagtet, og det var noget, jeg så frem til med blandede følelser. Det var en hjemmeslagter, der stod for opgaven, og når dagen oprandt, blev der fyret op under gruekedlen, for der skulle bruges masser af kogende vand. Så blev et stort trækar anbragt i baggården, en stige blev vasket og skoldet, den skulle grisen op og hænge på, når den skulle skæres op.

Men jeg kunne ikke holde ud at høre grisens angste skrig, det var som om at den vidste, hvad der skulle ske med den. Selv om slagteren lokkede med, at jeg skulle hjælpe med at "holde grisen med et fast tag i halen", så skulle jeg ikke nyde noget af det, jeg gemte mig oppe på loftet og holdt mig for ørerne, indtil at grisen var død. Så vovede jeg mig ned for at overvære, hvordan den blev lagt

ned i karret i det kogende vand og alle børsterne blev skrabet af den, og derefter blev den hængt op på stigen i bagbenene.

Så blev grisen skåret op, indvoldene taget ud og nu kunne jeg få en "fodbold" – det var blæren, der blev trykket indtil den var tom, derefter lagde far den i varmt vand, og når den var blødt tilstrækkeligt op, pustede han den op med et halmstrå, og den kunne faktisk holde luft nogle dage, så måtte den smides ud.

Da jeg blev lidt større, kunne jeg da deltage i selve slagtingen med at holde spanden, blodet blev opsamlet i, og samtidig røre i blodet med en stor træslev for at det ikke skulle klumpe, for blodet skulle bruges til blodpølse.

Men hvor der blev smovset i den efterfølgende tid, selvom det bedste skulle gemmes til julen. Mor lavede finker, blodpølse, leverpostej, ja hun henkogte endog leverpostej i små henkogningsglas, og denne leverpostej, der smagte pragtfuldt, blev gemt til specielle lejligheder. Det var mit arbejde at "trække" kødhakkemaskinen, når der skulle hakkes kød eller laves medisterpølse.

Når der skulle laves pølse, blev der monteret et "pølsehorn", det vil sige et specielt rør, som den rensede svine-tarm blev krænget ind på, og når så den krydrede fars blev presset igennem kødhakkemaskinen og ud i tarmen, så havde man medisterpølse.

Og far lavede sin egen specielle medisterpølse, men det var et meget mere tidkrævende arbejde: i stedet for hakket kød, sad han og skar kødet ud i meget små terninger, krydrede det med blandt andet hvidløg, og jeg må sige, at hans medisterpølse var en virkelig en stor delikatesse, som jeg ikke har smagt magen til siden. Da alle tre familier slagtede gris på samme dag, var det igen tid at udveksle smagsprøver af: medister, finker, blodpølse og leverpostej.

Høns...

Vi havde en stor hønsegård, med et halvt hundrede høns gående. Mor havde her en lille biindtægt, for foruden at vi havde æg – (og høns) – til den daglige husholdning, var der også æg at sælge af. En gang om ugen kom der en opkøber fra Odense Ægkompagni og hentede æg, og indtæg-

ten beholdt mor. Det gav hende mulighed for at spare op til specielle lejligheder, f. eks. runde fødselsdage. Eller til "Julens glæder", en lille opsparingskreds, hvor der troligt kom en opkræver cyklende hver søndag formiddag, og her kunne man bidrage med et beløb, det kunne være to, fem – eller ti kroner, og disse penge blev sat på en bankkonto, og den anden uge i december kom han cyklende og udbetalte opsparingen tillagt en lille rente, og her var mor stolt, for nu var der råd til fine julegaver!

Men det var også praktisk med høns, hvis der kom uventede gæster. Det kunne være Selma og Johannes fra Roskildehave ved Saksøbing, der kom cyklende til eftermiddagskaffe en sommerdag, så nødede mor dem til at blive til aftensmaden, og far blev kommanderet ud og hugge hovedet af en høne.

Den blev hurtigt plukket, mens mændene travede sig en tur eller sad ude i haven med en pilsner eller to, mor kogte hønen, og da hun altid havde et par dåser asparges stående i kælderen, kunne hun servere den dejligste middagsret til aften. Det var fordelen ved at være delvis selvforsynende.

Den daglige mad...

Vi gik aldrig sultne i seng, som det måske skete for andre mennesker i hine tider. Vi fik en god, alsidig kost, og altid nok af den. Noget af det bedste var mor's uforlignelige supper, hvor vi fik hjemmelavet makaroni i stedet for kartofler, hvilket jeg holdt meget af.

Når mor lavede makaroni eller båndspagetti, blev voksdugen på køkkenbordet omhyggeligt skuret rent, dejen æltet og dernæst rullet tyndt ud på dugen for derefter at blive skåret i lange strimler. Men en anden ret var også makaroni overhældt med stegte flæsketerninger samt fedtet fra stegningen. Det var gulf! Men ellers lavede mor altid en dejlig og velmagende mad. Måske også fordi man altid havde en glubende appetit af al den udendørs aktivitet.

Vi fik altid to retter mad til middag – (alle på landet spiste varm mad kl. 12.00) – og forretten var som regel grød eller suppe/vælling. Det kunne være fløjsgrød, sagesuppe, - også kaldet "glosuppe", fordi sagoén lignede små øjne,

der svømmede rundt i mælken, grøntsagssuppe, kærnemælksuppe med brombærsyltetøj – (hjemmelavet, selvfølgelig) – pærevælling, eller bare en tallerken varm mælk med ”dykænder” – (det var ristede franskbrødstæringer) – og med kanel og sukker strøet over.

Pærevælling, vil nogen tænke med ubehag, men det smager simpelthen skønt, men skal også laves af egnede pærer. Nu havde vi kun Grev Moltke i haven, og de dur ikke til denne ret, men i det levende hegn der var nede ved standmarken stod et pæretær, velsagtens selvsået, og disse pærer var eminente til vælling. Så når mor vidste at disse pærer var modne, blev Tæus eller jeg sendt afsted for at hente pærer, og så stod forretten på pærevælling.

Der var dog én ting, jeg ikke kunne lide, ja, ikke kunne få tvunget ned i spiserøret, og det var bygvandgrød! Far holdt meget af denne ret, og fik serveret enten æblemos eller de føromtalte stegte flæsketæringer hældt over.

Hele sommeren igennem fik vi også dessert, og det kunne være grød af rabarber, æbler, sveske, blomme, jordbær, mirabeller, hindbær, stikkelsbær eller en alliance af ribs, solbær og rabarber. Eller måske kærnemælkskoldskål eller en portion af vore selvdyrkede jordbær.

Vi fik hver sommer også kyllingesteg hver søndag, ellers var søndagsmiddagen altid flæske, okse eller kalvesteg. Hver søndag fik vi også mor´s hjemmebagte kringler, som bageren ikke kunne lave bedre, nemlig med fyld af æble eller hindbærmos. For ikke at tale om hendes hjemmebagte franskbrød, som hun bagte to store eksemplarer af hver uge, for der var langt til bageren.

Mor var også ekspert i røreg med flæsketæringer. I hvert fald ifølge min senere svigerfar Marius, der slagtede gris for os. Når grisen var slagtet, fik vi gerne frokost, og der lavede mor blandt andet røreg, som Marius bedømte til verdens bedste.

Mor købte en røget flæskesnitte – (det var faktisk det rene fedt) – skar den i meget små terninger og stegte dem på en god gammeldags jernpande til de var helt sprøde.

Så piskede hun æg og mælk – (1 spiseskefuld mælk per æg samt et lille skvæt vand) – og hældte blandingen direkte

oven i fedtet og flæsketæringerne, rørte det hele sammen og serverede det helt rygende varmt til et stykke rugbrød. Dertil en snaps ”for lis ´som at holde det nede”, som far sagde.

Det smagte pragtfuldt, ska´ jeg hilse og sige! Prøv selv, du kan nemt købe røget flæskesnitte den dag i dag, og så er det tilmed meget billigt, men retten får nok ingen anbefalinger af en diætist i dag, men dengang var navnet diætist heller ikke opfundet endnu, så man spiste retten med stor velbehag.

Julen...

Var en rigtig dejlig tid, for nu blev der hygget og bagt. Der var gjort rent til den store guldmedalje, der blev slaget ænder – og sommetider også gæs, og jeg så med forventning hen til den store aften. Lillejuleaftensdag kom Greven og Grevinden på besøg med en julekurv, med alskens rare sager, godter, chokolade og en lille kasse med æbler og appelsiner.

Men det bedste af det hele: børn fik også et stykke legetøj indtil de fyldte 12 år, derefter fik de et stykke tøj indtil de var fyldt 14, så var det slut med julegaver. Jeg kan huske, at jeg et år fik en tremotoret flyvemaskine fremstillet af blik, der kunne trækkes op og selv køre på gulvet, så den var jeg meget stolt af, for det var mit første stykke mekaniske legetøj. Og efter mit tolvte år husker jeg, at jeg fik en pullover af Greven.

Og mor var rævestolt, for det skete, at Greven med frue blev en tid og drak et lille glas portvin i stuen, når de var på julebesøg, det gjorde de vist ikke mange andre steder!

Juleaftensdag blev juletræet pyntet, hønsene fik et ekstra foder, og mor stegte og brasede, så det var en fryd. Jeg synes at juleaftensdags eftermiddag var den længste tid på hele året, jamen den varede jo en hel uge!

Jeg skulle også sove til middag, men det var uendeligt svært at falde i søvn, så spændende var det hele. Men tiden gik jo trods alt, mor dækkede bord, og ved seks-tiden gik vi til bords.

Som den eneste dag på året, bad far bordbøn, inden vi spi-

ste, og vi fik alle et lille stykke oplat, svarende til hvad man får i folkekirken i dag, når man går til alters. Det var et lille hæfte indeholdende 4 – 5 stykker oplat i 5A størrelse med et præget motiv af Jomfru Maria, som far havde købt i den katolske kirke i Maribo, og det var behørigt vel-signet af den stedlige præst.

Derefter fik vi ellers en lille skefuld risengrød, (det var far der havde den ide med, at det skulle man have juleaften, det havde man fået i hans hjem), dernæst fik vi grønlangkål med flæsk og medister, og derefter ande – eller gåsesteg og flæskesteg. Til sidst ris a´la mande, og så kunne vi hellere ikke rokke med ørerne. Når vi havde spist, skulle vi alle hjælpe med at rydde bordet og vaske op, før juletræet blev sat frem.

Efter dansen om træet fik vi gaver, hvorefter vi gik ind til Stefan´s og ønskede glædelig jul, hvor jeg, der var den mindste, også fik en julegave, og de voksne et glas eller to. Men jeg blev som sædvanlig tidlig træt og skulle i seng, hvis jeg da ikke var faldet i søvn på divanen.

Men næste morgen var jeg meget tidligt oppe og listede ned i stuen, måske allerede ved fem-halvsekstiden, og det var hyggeligt at komme ned i den varme stue, og nu kunne jeg rigtig få tid til at studere juletræet i ro og mag.

Også fordi det var pyntet med små chokoladefigurer af f. eks. biler og damp tog, ophængt i træet i en stump snor. Og der var slik i julehjerterne, så jeg kunne rigtig smovse, og havde god tid til at lege med mine gaver, inden de voksne stod op. Juledag var det skik at cykle til julegudstjeneste i Maribo, og derefter hjem til en god frokost.

Juletræsfesten...

Men der var også et andet højdepunkt i juletiden, nemlig juletræet i Hunseby Forsamlingshus. Der blev som regel afholdt to – tre ”juletræsfester” i forsamlingshuset hver jul, nemlig Den Socialdemokratiske Forening, hvor far var medlem, så den kunne vi komme med til, og så var der aktionærernes, - (for dem der havde aktier i forsamlingshuset) – og far var også aktionær, men den juletræsfest kom vi kun med til, når mor og far synes at der var råd til det, men som regel var vi med til disse to juletræsfester.

Det var meget festligt, for midt i den store sal var der et flot pyntet træ, der rakte helt til loftet, og i toppen af træet var der som regel bundet en stor nisse, som man kunne vinde i et amerikanske lotteri.

Så gik alle vi unger rundt om træet med hinanden i hånden og sang de traditionelle julesalmer og legede forskellige lege, og derefter fik alle vi børn udleveret en godtepose, der indeholdt forskelligt slik samt et par appelsiner, (inden krigen satte stopper for import af sydfrugter).

Derefter blev træet flyttet over i et hjørne af salen, og vi unger kunne gå i gang med den næstbedste leg: gulvet var lavet af et fint og meget glat bølgeparket, så vi unger hyggede os med at tage tilløb hen over gulvet og så glide indtil vi faldt på bagen.

Men var det den sidste juletræsfest, der blev afholdt, skulle træet slæbes ud af salen, og det blev gjort under megen ståhej: de voksne slæbte træet mod de store dobbeltdøre ud til baggården, og vi unger halede den modsatte vej, hvor vi havde et fast tag om livet på hinanden, og de voksne lod på skrømt vi unger få overtaget et øjeblik, så vi hylede sejrstolt, når træet var tilbage i salen, men det var kun et øjeblik, så måtte træet ud i mørket. Dernæst blev der spillet op til dans, og nu var det de voksnes tur til at more sig. Og dem, der var ved "muffen", spiste højtbelagt smørrebrød med øl og snaps til, men det havde mine forældre ikke råd til.

Til aktionærernes juletræsfest var der altid en familie, der irriterede mig, for de løb altid med én eller alle præmier! De var forældre, børn og svigerbørn, vel nok en halv snes personer. Og så havde de et par meget kønne tvillingepiger, med store flotte sløjfer i håret og flotte kjoler på, og jeg prøvede gerne at komme i kontakt med dem, fordi jeg synes de var så søde, men de gad ikke kigge til min side, sådan en dum bonderøv!

Nå, men der var altid et par amerikanske lotterier med flotte præmier, bl.a. den flotte nisse i træets top, men jeg husker også et år, hvor den ene præmie var en flot trækvogn med gummiringe på hjulene. Denne trækvogn ønskede jeg brændende at far ville vinde, men hvem vandt

både nissen og trækvognen? Selvfølgelig denne irriterende heldige familie! Hvem de var? Såmænd min senere svigerfamilie, Schrøders fra Maglemer! Så allerede dengang havde jeg øje for de to kønne tøser!

Nytåret...

Nytårsaften gik meget stille af sig ude på landet, hvor vi boede, fordi der var 4 kilometer til Hunseby, og ingen gad at cykle så langt. Det var den aften på året, man kunne slippe af sted med at lave "mindre" gale steger, uden at det gik galt. Her bliver jeg nødt til at springe nogle år frem for at jeg kan huske disse aftener, men jeg skal nok komme tilbage til, hvor jeg slap tråden, for jeg er jo ikke begyndt i skolen endnu, og det kan vi jo ikke have!

Men den første ballade jeg husker, var Axel Sørensens havelåger, der var forsvundet nytårsaften. Jeg mener at huske, at Stefan's Edward var blandet ind i sagen, for der var noget med, at han var meldt til politiet, og blev afhørt af landbetjent Bjørkholm. Men i alle tilfælde, så kom Aksels havelåger til syne, da foråret kom, for de havde været gravet ned i nogle høje snedriver på hans genbo, Henry Pedersens mark.

Ellers husker jeg det som en rigtig dejlig hyggeaften, hvor vi først fik en rigtig dejlig middag med enten andesteg eller flæskesteg med rødkål og andre gode sager. Og så var der blev serveret adskillige drinks og så måske også spillet kort til ud på de meget små timer. Da jeg selv blev gammel nok til at blive "sluppet fri", cyklede jeg naturligvis op til mine kammerater i Hunseby.

Her blev der lavet de sædvanlige nytårsløjer, såsom at fjerne dørmåtter og havelåger. Af de mere grove tilfælde, var sådan noget som at komme en pakke gær i folks lokumstønde med det resultat, at indholdet "kogte over", hvilket jeg synes var noget værre svineri.

Men jeg husker at min legekammerat Frede, der boede nede på "hjørnet", var med til at hejse Poul "Vognmand"s lokumsspand op i hans flagstang. Da spanden var halvvejs oppe i flagstangen, satte linen sig fast, og rokkede sig ikke ud af stedet. "La mig komme til", sagde Frede og puffedede

de andre væk. Jeg var heldigvis ikke med til dette nummer, og stod på afstand og betragtede skuespillet. Frede tog så et godt tag i flaglinen og trak til, med det resultat, at linen knækkede og spanden styrtede til jorden.

Nu ramte spanden jorden lidt skråt, og vippede over på en sådan måde, at Frede, der stod lige i skudlinien, blev oversprøjtet af indholdet fra spanden, så det var nemesis, der foreslog noget, og vi så ikke Frede mere i hele nytåret! Han fik vel ikke lov til at gå ud, før alt hans tøj var vasket og tørret, og det har bestemt taget sin tid!

Men jeg var vel ikke meget bedre end de andre drenge, for da jeg var gammel nok til at tjene et par skillinger, blev investeret i fyrværkeri, som ikke var særlig dyrt dengang. Jeg købte mest lynkinesere og "skrubbudser" og små kanonslag. Og så skulle der eksperimenteres!

Fyrværkeri...

Alle beboere på Hunseby Strandvej havde én eller anden form for postkasse hængt på en pæl ved deres indkørsel, eller hvis de boede et stykke fra Strandvejen, helt oppe hvor vejen ned til deres hus begyndte. Kassen var som regel kun et par brædder, der var sømmet sammen og med et hængslet låg. Så fandt man en sten af passende størrelse som vægt, smed en tændt lynkineser ned i kassen, lagde stenen på låget og skyndte sig et par skridt væk.

Så kom braget, og hvis kassen ikke var for solid, blev den splittet ad! Ellers måtte den have et mindre kanonslag til for at fuldføre arbejdet. Jeg indrømmer, at jeg på den måde har sprængt samtlige postkasser i luften hele vejen op til Hunseby, hvis da ikke de var taget ind nytårsaften af ejerne, belært af tidligere erfaringer, selvom der kun skulle et par søm til at restaurere postkassen igen.

Dog skal siges, at postvæsenets postkasser var tabu, der var ingen der dengang kunne drømme om at lave hærværk på statens ejendom!

Men der var andre, der lavede større og værre "ting", som jeg ikke ville være med til. Det med postkasserne var jo kun lidt accepterede drengestreg. Jeg husker Poul Andersen, der havde købt en stor sejlgarnsbombe. Den havde samme sprængkraft som en mindre håndgranat. Henry

Pedersen, der boede ca. 100 meter nede af vejen, havde et stort og flot hundehus stående på sin gårdsplads. Dette hundehus havde Poul udset sig som mål.

Vi andre stod på behørig afstand og kiggede på. Poul tændte sejlgnarbomben, smed den ind i det tomme hundehus, løb væk, og så lød der et enormt brag og hundehuset blev splittet i stumper og stykker. Det var for meget af det gode for Henry, han anmeldte episoden til politiet, der dog aldrig fandt synderen, for ingen ville sige noget, selv om det blev betragtet som groft hærværk.

Eller dengang at drengene i Hunseby fandt på, at alle de maskiner og vogne, der stod uden for smedens værksted, skulle køres op på skolen, hvor de barrikaderede Eriksens døre i privatboligen, så han ikke kunne komme ud af sine døre nytårs morgener.

Han måtte ringe til politiet, der dog hurtigt fandt de implicerede drenge, der pænt – og med politieskorte – måtte trille alle landbrugsredskaberne tilbage til smeden!

Jeg husker også en nytårsformiddag, hvor far og jeg cyklede til kirke til formiddagsgudstjeneste i Maribo. Vi cyklede igennem Parken og gennem Maglemer, og da vi kom til min senere svigerfar, Marius Schrøder's hus, så vi, at der stod en fjedervogn oppe på tagryggen af baghuset.

Det var nogle store knægte, der havde "lånt" fjedervognen på en nærliggende gård, og havde fået den bakset op på baghuset. Det blev også meldt til politiet, der også her fandt frem til synderne, der pænt måtte fjerne vognen og levere den tilbage til ejermanden.

Krigen...

Jeg var 5 år, da krigen startede med at tyskerne invaderede Polen. Mine forældre blev naturligvis grebet af en stor harme over dette overfald, og far sad med hovedet helt inde i radioen for at høre nyhedsudsendelserne på polsk. Hvor de blev sendt fra, husker jeg ikke, men det har nok været England, som senere også sendte nyheder på dansk under hele krigen.

Så kom besættelsen af Danmark den 9. April 1940. Jeg husker tydeligt det store antal bombefly og jagermaskiner,

der fløj over Lolland på deres vej mellem Tyskland og København.

Tæus og jeg var på cykel på vej ned til Gården, da vi hørte den usædvanligt kraftige motorstøj, og vi fik øje på de mange flyvemaskiner. Vi stoppede naturligvis op for at kigge på alle flyene, for så mange havde vi aldrig set på én gang før, og jeg spurgte Tæus, hvad det mon betød.

Det kunne han naturligvis ikke svare på, selv om han var "stor" i mine øjne dengang, nemlig 13 år.

Men om aftenen, da far hørte den sædvanlige radioavis, fik vi at høre, at Danmark var besat af Tyskerne. Mor var skrækslagen, og måske også med god grund, for mor og far havde ikke fået dansk statsborgerskab – (det fik de først, efter at krigen var slut) - måske fordi de – i det mindste mor - havde regnet med at rejse tilbage til Polen, men det kunne der jo ikke blive tale om nu.

Den polske ørn...

Mor og far havde et stort billede af den oprindelige Polske Ørn – (med kongekrone på hovedet) – hængende i stuen, og mor talte meget om at iage billedet ned og gemme det af vejen, men det nægtede far alt om. Det blev da også hængende under hele krigen. Men dagligdagen gik foreløbig i den sædvanlige rutine, der var endnu ikke noget forandret i den allerførste tid for os der boede på landet, udover mørklægningen.

Det vil sige, at far skulle ud og købe "mørklægningsgardiner", det var nogle sorte papirgardiner, viklet op om en stok. Der var ikke tale om rullegardiner, som vi kender dem i dag, der selv ruller op, næh, de skulle rulles op med håndkraft, og så var der en lille snor bundet med en løkke, der holdt gardinet fast i et lille søm midt over vinduet foroven, når det var rullet op.

Der blev hængt sådan et gardin op i hvert vindue i hele huset, for der faldt bøder, hvis der kunne ses den mindste smule lys udefra. Landbetjent Bjørkholm kørte rundt og kontrollerede mørklægningen, det var hans ansvar, men jeg tror, at han tog lidt let på den sag. Årsagen til mørklægningen var – (vel mest i byerne) – at "de allierede fly" kunne navigere efter lys på landjorden.

Og i byerne skulle folk bære hvide armbind på overarmen for lettere at blive set, og cyklerne og de få biler, der havde tilladelse til at køre, skulle have malet det halve af bagskærmen hvid, så også de var lettere at få øje på i de mørke gader.

Hestevogne skulle have en flagermuslygte hængt op inde under vognbunden. Bilernes forlygteglas var malet sort, undtagen en lille sprække på ca. 5 x 15 cm midt på glasset, det var alt det lys, der måtte kunne ses. En ulykke kommer sjældent alene! Det blev en forrygende vinter, med oceaner af sne og temperaturer på ned til minus 30 grader, bæltene frøs til og man kunne kun komme mellem landsdelene ved at spadseres over isen.

Da kul og koks også blev rationeret, blev der påbudt en maksimumtemperatur på max + 18 grader i stuerne, men det gjaldt heldigvis ikke os på landet, også her var vi privilegeret, vi brugte kun brænde, og det kunne vi købe ubegrænset på Knuthenborg.

Mor havde været fremsynet, vel på grund af erfaringer fra første verdenskrig, for hun havde "hamstret", det vil sige købt rigeligt ind mens tid var. Hun havde købt en hel karton Palmolive håndsæbe, flere kasser med kartoner med vaskepulver og andre langtidsholdbare ting, som blev stuvet af vejen oppe i skunken på det store loft.

Håndsæben, som var "80%" blev kun brugt ved særlige lejligheder under hele krigen, nemlig når der kom gæster eller ved lægebesøg, hvor der altid stod et vaskefad, rent håndklæde og så "ægte" håndsæbe. Den håndsæbe, der normalt kunne købes under krigen, var kun på 40 % og føltes som en træklods og var meget lavtskummende og havde derfor ikke samme gode vaskekraft. Mor havde stadig Palmolive håndsæbe oppe på loftet efter krigen, lige til det igen var muligt at købe en god sæbe.

Det var året 1940, året før jeg skulle starte i skole.

Elektricitet...

Det var også året, hvor vi fik lagt elektrisk lys ind i huset. Det startede med, at der kom nogle folk og gravede huller til de store træmaster, der skulle bære elledningerne. Så kom Victor Sørensen med sine to heste og trak tykke kob-

berledninger forbi vores hus og helt ned til Gården. Dernæst kom installatør Brylle fra Skelstrup med et par svende, og de begyndte at trække ledninger i jernrør i hele huset. Jeg var meget interesseret i deres arbejde, og har vel også gået meget i vejen, men det tog de nu meget pænt. Da de var færdige med installationerne, legede jeg elektriker i lang tid derefter.

Nu var det slut med petroleumslamperne, og det nye og spændende var, at vi nu fik en ny og kraftigere radio, der kunne tage langt flere stationer, og den spillede langt bedre musik end den gamle batterimodtager, og kunne også benyttes ubegrænset, da der ikke skulle spares på batterier.

Mor fik også et elektrisk strygejern, det var et stort fremskridt i hendes daglige arbejde. Samtidig skulle vi ikke mere famle os frem i de forskellige rum om aftenen, nu kunne man bare trykke på en kontakt, og så var der lys. Det var et enormt stort fremskridt for os!

Det bevirkede også, at Knuthenborg Avlsgård fik en elektrisk vandpumpe, der startede automatisk, når vandstanden i den store vandbeholder oppe øverst på magasinloftet nåede et vist minimum.

Da vi kun fik 220 volt jævnstrøm i elledningerne, blev vort lys hjemme i stuen altid meget svagere et lille øjeblik, når elektromotoren, der drev pumpen nede på Gården startede, og så sagde far gerne: nu kysser elektrikerens sin kone!

Det var nok i sidste øjeblik at vi fik installeret el, for på grund af krigen gik der ikke lang tid før der ikke var materialer til at udføre en sådan installation, for snart var der mangel på så at sige alt muligt, og så skulle vi have ventet til flere år efter krigen med at få indlagt el, og det var næsten ikke til at tænke på.

Men snart blev elektriciteten også rationeret, så det blev strengt overholdt at slukke lyset efter sig, når man havde forladt et rum, og den fine nye lysekroner over spisestuebordet, med tre arme samt en pære i midten, der blev de tre pærer skruet løs for at spare på strømmen.

Min første cykel...

Efterhånden som året 1940 gik, blev det mere og mere spændende for mig, for jeg skulle starte i skole til næste år. Da der var ca. 5 kilometer til Hunseby-Skelstrup skole, hvor jeg skulle indsuge min lærdom, var det nødvendigt, at jeg fik en cykel, for jeg skulle ikke "gå til skole", det var kun børn af "mindrebemidlede", der gjorde det.

Jeg havde ikke lært at cykle endnu, jeg havde kun "snuset" lidt til det ved at køre på en meget lille og gammel tohjulet legecykel, en af mine legekammerater havde. Far havde snakket med cykelsmeden i Hunseby, Rudolf Madsen, om han ikke kunne skaffe en brugt drengcykel, der kunne passe til mig.

Og endelig oprandt den store dag: far og jeg skulle op til cykelsmeden og hente min nye (brugte) cykel. Far skar et gammelt kosterkaft midt over og anbragte det på sin bagagebærer, jeg blev sat op på stangen af fars cykel, og jeg dirrede af spænding og kunne næsten ikke vente, til vi kom til Hunseby.

Og der stod så vidunderet: en skøn, lyseblå drengcykel, med ringeklokke, bagagebærer og det hele, men det mest flotte var nu alligevel en vimpel, der sad på en snor fra styret og ned til forhjulsnævten! Nor´v, hvor var den flot! Og så næsten uden skrammer!

Og da den var købt "til at vokse med", var den lidt for stor til mig, så jeg ikke kunne nå pedalerne, men problemet blev løst ved at der blev monteret et par træklodser på begge sider af pedalerne, hvorved de blev lidt "tykkere", sadlen blev monteret helt nede ved cykelstangen, og jeg kunne lige nå at træde med tåspidserne, når jeg "vrikkede" lidt med numsen.

Men det betød også, at jeg ikke kunne nå ned til jorden hvis jeg stadig sad på sadlen, medmindre at jeg gled frem og sad skrævende over cykelstangen. Og det kunne være "en farlig sag", for hvis det gik lidt for hurtigt, så kunne man få "klenodierne" i klemme, og det gjorde vanvittigt ondt! Også det at cyklen var lidt for stor til mig gjorde det mere besværligt at komme op og ned af cyklen!

Far betalte for cyklen, og vi kunne starte på de 4 kilometer hjem. Far havde sat det medbragte kosterkaft fast på min cykel lige bag sadlen, og jeg fik mig kæmpet mig op på cyklen, mens far holdt balancen for mig ved hjælp af kosterkaftet. Og nu gik det ellers lige så forsigtigt ud af Strandvejen, med fars solide tag i kosterkaftet, men inden længe kunne jeg selv cykle forsigtigt uden hjælp og uden at vælte!

Men efter de første par kilometer, blev jeg mere og mere dristig og cyklede hurtigere og hurtigere, og snart var jeg et godt stykke foran far, der råbte, at nu skulle jeg tage den med ro, men jeg var en fandens karl, for nu kunne jeg jo cykle!

Da jeg nåede ned til "hjørnet" var jeg vel kommet 100 meter foran far, men jeg klarede venstresvinget i fin stil og jeg blev selvfølgelig overmodig. Da jeg nåede op til toppen af bakken, hvor Axel Sørensen boede, var jeg stadig langt foran far, og han råbte, at jeg skulle vente på ham, for jeg jo ikke havde lært at stå af cyklen endnu, men det overhørte jeg, dum som jeg var, for nu skulle der fart på ned af bakken! Hu – hej, hvor det gik!

Mødet med jernporten...

Men da jeg var næsten nede ved vort hus, blev jeg li´ godt bleg, for først nu indså jeg, at jeg havde et problem! Hvordan fik jeg bremsset cyklen og kom af uden at vælte og slå mig?

Jeg havde indtil nu kun skulle tænke på at køre fremad og holde balancen, men nu skulle der vælges: far var endnu et godt stykke bagude, foran mig var den lukkede jernport ind til Knuthenborg, og det var en meget hård og ubehagelig løsning som stopklods, og ind mod vores hus var der på det tidspunkt en høj, bred tjørnehæk, sådan en med masser af stive torne, men den var jo ikke så hård som jernporten, og derfor jeg valgte hækken!

For fuld fart styrede jeg lige mod hækken, som jeg havde næsten inde midt i, og nu kom straffen for mit overmod og for ikke at høre efter far, hvad han også fortalte mig, da han hev mig ud af tjørnehækken, fuld af skrammer og rifter, og med snevis af afbrækkede torne siddende i an-

Den østlige port ind til Parken, jeg fravalgte som "stopklods".

sigtet, på hele forreste del af kroppen og på arme og ben! Jeg fo' r vrælende ind til mor, der måtte bruge over en halv time med en nål til at pille alle tornene ud, og jeg skulle ikke prøve den nye cykel lige med det første.

Cyklen havde mærkværdigvis ikke taget skade af den hårde "hækkelanding" ud over at snoren til den fine vimpel var knækket, men den klarede far, og helt fantastisk, så var fordækket ikke punkteret ved mødet med de mange torne. Men snart fik jeg taget mod til mig og trak lidt rundt med cyklen ude på vejen for at vænne mig til den, og inden længe fandt jeg ud af, at hvis jeg sad på bagagebæreren, kunne jeg nå jorden med begge ben, og på denne måde kørte jeg rundt en tid.

Men snart fik Tæus tålmodigt lært mig at komme anstændigt op og ned af cyklen ved at løbe ved siden af mig med et solidt tag i sadlen eller bagagebæreren, og jeg væltede næsten ikke mere, selvom jeg nu og da høstede nogle skrammer, når jeg blev for overmodig. Og nu var det slut med at sidde på stangen af far's cykel, når vi skulle nogen steder.

Det kunne nu ellers være temmelig anstrengende at sidde på sådan en cykelstang, og selvom der var rullet et tæppe stramt om stangen til at sidde på, når vi skulle på en længere tur, kunne mine ben komme til at "sove", så det prik-

kede u-uholdeligt, og man måtte ned på vejen og løbe lidt ved siden af for at få blodcirkulationen i gang igen. Men nu var det slut, jeg kunne selv cykle!

Det var også Tæus, der lærte mig at sætte "motor" på min cykel. Man tog et stykke stift pap, foldede det sammen på midten, og med 3 – 4 tøjklammer satte man pappet fast på forgafflen af cyklen, justerede pappet så det rørte ved egerne, og når man cyklede, "flaprede" pappet, så det med lidt rimelig god fantasi godt kunne minde om motorstøj. Støj var det i alle tilfælde! Og var man rigtig avanceret, satte man også et tilsvarende arrangement på baghjulet, og nu kom der rigtig "gang" i den.

Begrænsninger...

Snart begyndte de næste følger af krigen at vise sig. Der blev indført rationeringsmærker på alt: kaffe, sukker, chokolade, brød, smør, sæbe, petroleum, benzin og tøj og sko. Det blev også snart svært at få alle mulige andre ting, således også cykeldæk. Ergo kom der snart forbud for mig at bruge cyklen, undtagen selvfølgelig til skolen eller hvis mor skulle have varer i brugsen.

Men der var ikke noget med at køre rundt og lege med cyklen, det blev strengt forbudt at bremse hårdt, så baghjulet slæbte på vejen, det sled for meget på bagdækket, og hvis jeg ville en tur til stranden eller på Gården, så var det til fods.

Det var også slut med bananer samt appelsinerne til jul. Chokolade og bolcher og tyggegummi blev også hurtigt en mangelvare, men det var måske også godt nok for mig, for jeg var en meget stor slikmund, og tandlæge kom jeg først til, efter at jeg begyndte i skolen, og en tandbørste var nærmest et ukendt begreb, det var meget få mennesker på landet, der havde en sådan indretning.

Og havde de endelig en tandbørste, så havde de måske ikke tandpasta, hvorfor de brugte groft køkkensalt til tandbørstning, det var bedre end ingenting, men bestemt ikke behageligt at bruge!

Derimod skulle jeg spise sundt, for jeg var et lille, spinkelt skvat, da jeg var barn. Derfor diskede mor op med en skefuld ækel torskelevertran, der smagte frygteligt afskyeligt,

der næst en portion havregrød og et blødkogt æg hver morgen, og det skulle være så sundt med dette æg! Men når jeg tænker efter, var jeg meget mere glad for en spegepølsemad. Og det var spegepølse, der smagte af noget!

Mor købte en hel, stor og tyk spegepølse, der blev skåret et stykke af, og resten blev pakket ind i et stykke rent sække-lærred og hængt op på den udvendige side af skorstenen oppe på loftet. Og når der blev brug for et nyt stykke pølse, blev den hentet ned i køkkenet, et stykke skåret af og resten hængt op på skorstenen igen. Sådan kunne pølsen hænge ret længe, og den "svedte" også, så den var tildels hvid af saltet.

Men en rigtig delikatesse jeg tænker tilbage på med en stor glæde, var når Engestoftebageren kom med frisk rugbrød om fredagen, og brødet var nybagt og helt lunt endnu. Så tiggede jeg mor om et tykt stykke af endeskiven, med et godt lag hjemmesmeltet fedt på og så pudre det godt til med groft salt!

Det var virkelig en lækkerbissen, med en rigtig sprød og knasende brødskorpe. Eller når vi havde fået flæskesteg med svær, - og det var ikke en mager flæskesteg, som vi kender den i dag, for dengang var der et fedtlag på 4 – 5 centimeter under sværen. Og et stykke rugbrød med fedt, og så kun det hvide fedtlag fra flæskestegen, godt med salt på, det var en anden af mine favoritter! Men forbrændingen gik nok også hurtigere dengang, for hvor man end skulle hen, ned på hjørnet, ned til stranden eller ned på Gården, gik man ikke - man løb altid.

Børnesygdomme...

Fik jeg da som alle andre børn. Jeg husker især, at da jeg fik mæslinger, blev jeg lagt ind i stuen på divanen for nedrullede gardiner, for man sagde dengang, at for meget lys kunne skade øjnene, når man havde mæslinger, især skulle man passe på med skarp sollys.

Men det værste var nu alligevel fåresygen, for jeg var så hævet i hovedet – og især kirtlerne på siderne af halsen – at jeg rent faktisk lignede "et fåreho'de". Men det værste var, at det gjorde afsindigt ondt at åbne munden bare en lille smule, så jeg blev fodret med tyndt søbemad, som jeg

kunne suge ind fra en ske. Også testiklerne var meget hævede og meget ømme, så man ikke kunne samle benene, og jeg havde det elendigt.

Derudover fik jeg også "røde hunde", men det synes jeg ikke var så slemt. Der var et tidspunkt i begyndelsen af fyrrene, hvor børnelammelsen – polio – florerede, og da var alle virkelig opskræmte. En masse børn døde af denne sygdom, og mange hundrede fik varige skader – lammelser – af sygdommen, og det hed sig, at man ikke måtte spise frugt, der ikke var omhyggeligt afvasket eller skrællet, mere vidste man ikke om sygdommen på det tidspunkt.

Der var heldigvis ikke nogen af vores nærmeste, der blev angrebet, men en datter af mors og fars venner kom til at sidde i kørestol med skinner på begge ben, resten af sit liv. Hun døde også, da hun var midt i fyrrene. Hun var på alder med mig, og det var virkelig tragisk for hende og familien.

Der var også mange mennesker, der fik tuberkulose i disse år, så i skolen blev vi kontrolleret for denne sygdom en gang om året. Det foregik på den måde, at man af skolelægen fik en lille injektion i den ene arm, og nu skulle man gå nogle få dage, hvor injektionsstedet hævede op til en rødlig knude – (i hvert fald på mig) – derefter kom skolelægen og kontrollerede os, og knuden blev målt med en lille lineal, og hvis "knuden" ikke var stor nok, eller man slet ikke reagerede, blev man vaccineret mod TB.

Jeg har ikke selv prøvet det, men dem som fik denne vaccination sagde, at det var ret så grimme bivirkninger man fik, med høj feber og en slem hovedpine. Senere blev sprøjten afløst af et stykke plaster, man fik sat på brystet, og også denne test gav en lille rød knude, som omhyggeligt blev målt.

Man blev også vaccineret mod difteritis, og det var en grim omgang for mig, for jeg fik som regel høj feber, og ondt i nakken og skulderen, hvor jeg fik sprøjten, så jeg ikke kunne røre armen i den side jeg var stukket, i dagevis, og man skulle have denne vaccination i alt tre gange, så jeg hadede den dag, hvor jeg skulle med mor til lægen for at blive vaccineret.

Skolebillede fra Hunseby-Skelstrup skole 1946. Jeg står som nr. 4 i anden række fra oven i højre side. De voksne på første bænkerække er fra venstre: lærer Johannes Nissen, kredslæge Møller, overlærer Eriksen og frk. Mølgaard.

Jeg var også engang rigtig syg af forkølelse, med kraftig feber og en rigtig slem hoste, der rev og flåede i brystet. Jeg lå i min seng og havde det rigtigt elendigt, da far kom hjem fra arbejde.

Han kiggede ind til mig for at se, hvordan jeg havde det, og da han så al min elende, sagde han, at det skulle vi hurtigt klare. Han fyldte et ølglas halvt med portvin, toppede op med kogende vand, og beordrede mig op at sidde. Så skulle jeg drikke det varme indhold så hurtigt det var mig muligt. Det gjorde jeg, og han kommanderede mig ned under dynen, da glasset var tomt.

Jeg begyndte hurtigt at svede, og inden mange minutter faldt jeg i søvn og sov lige til næste morgen, hvor jeg vågnede frisk og rask. Det har været en probat kur!

Skolen...

Snart var sommeren 1941 ved at gå over i sensommer, og jeg skulle starte i skolen efter ferien. Tæus var lige kommet ud af skolen og var blevet konfirmeret. Mor og far havde ikke tid til at følge mig i skole – (det var også noget pjat, at forældre skulle følge på den tid) - så jeg skulle følges med Frede, der boede nede på hjørnet. Han storesøster Lis, skulle følge os begge i skole den første dag. Jeg var noget beklemt ved situationen, jeg var meget genert

og ikke vant til at være væk fra mit hjem alene, og slet ikke at være sammen med en masse mennesker, jeg ikke kendte.

Men jeg erindrer endnu tydeligt, at lærer Eriksen sagde pænt goddag og velkommen til mig, og spurgte om Thaddæus var min storebror, - (vi havde jo vort usædvanlige efternavn) - hvilket jeg sagde ja til, hvorefter Eriksen klappede mig på hovedet og sagde: "at hvis jeg var lige så flittig og dygtig som Thaddæus, skulle jeg nok klare mig godt, når jeg blev voksen".

Jeg var blevet udstyret med et helt nyt penalhus af træ, hvor der var udfræsedede rum, to lange rum til blyanter, grifler og penneskifter, et par mindre rum til viskelæder, blyantspidser og et lille rum til pennespids. Der var et skydelåg på penalhuset med nogle flotte påmalede blomster, så jeg var en anelse flov over dette penalhus, for jeg synes at det var for "tøset".

Pulten, vi sad ved havde skrå skriveflade, som samtidig var en klap der kunne vippe op, så man kunne komme ind til et rum, hvor man kunne opbevare lærematerialer. Foran klappen var der en vandret flade, hvor der ud for hver elev var en nedsænkning, hvor der var et blækhus med et låg over.

Men der var ikke blæk i vore blækhus, for vi fik ikke lov til at skrive med blæk de første par år. Nej, vi startede med en lille skrivetavle af skifer, hvor man brugte en griffel til at skrive med. Når hele klassen sad og skrev med griffel, var der en hvinen og skrigen fra griflerne, alt efter hvor hårdt børnene trykkede på tavlen, især når man skulle trække linier efter linealen. Men fordelene ved en skrivetavle var, at man med sin fugtige tavleklud kunne viske det skrevne ud og starte på en frisk. Det sparede en hel masse papir.

Griflen spidsede man ude på trappestenen, det var den eneste måde at spidse en sådan fyr på. Der var nogle af børnene der sled griflen så langt ned, at der kun var to – tre centimeter tilbage, så fik de en seddel med hjem med besked på at de skulle have en ny griffel. Men den kostede vel 5 – 8 øre, og det var mange penge dengang.

Vi startede i den gamle, lille skole, der ligger lige op til

motorvejen, i den skole gik 1' og 2' klasserne hver anden dag, og når man kom i 3' klasse, flyttede man over i den store, hvide skole.

Vi havde overlærer Franz Andersen i dansk og skrivning, og han var af den gammeldags type: sort habit med hvid knækflip, næsten hvidhåret – med et lille "gedebukkeskæg". Han blev aldrig kaldt andet end "Franz Røvpisker" for han var en rigtig sadist!

Straffen kom omgående...

Han talte ikke den mindste støj eller morskab i timerne, og hvis han opdagede en misdæder, var han der øjeblikkelig. Vedkommende blev hevet op ved de små hår i tindingen, og når man var nået helt op og stå på "det yderste sorte" af tåneglene, stak han en syngende øretæve, så man røg hen ad gulvet. Eller man blev kaldt op til katederet, og blev beordret til at stikke hånden frem, hvorefter man fik et ordentlig rap over fingrene eller håndroden med en lineal, hvilket gjorde forbasket ondt!

Men var han i rigtig ondt lune, kunne der vanke med spanskkrøret, han altid havde liggende på katederet, og delinkventen blev beordret til at bukke sig forover, og indkasserede et par ordentlige rap med spanskkrøret, og det var virkelig straf! Pigerne var han ikke ret meget mildere overfor, de blev hevet op i en fletning – eller en hel håndfuld hår – og så fik de den traditionelle øretæve.

Det var dengang man skrev et ø som et o med en apostrof over, altså o', og å blev skrevet med dobbelt a, - aa. Vi lærte også at læse gotiske bogstaver, hvilket var meget svært, men jeg kan da læse det endnu.

Det var også i skolen, at jeg lærte at lave papirflyvere. Man startede med at lave en papirhat af et stykke A4 papir, og så gik man videre til at lave først en traditionel papirflyver med to vinger og et haleparti, og når man var træt at flyve med den, kunne man lave en "deltavinget" type, der var helt spids fortil. Dem kunne jeg få mange timer med at gå med. Mon der er mange børn, der i dag kan lave sådan nogle?

Det var også en stor mode at "skyde krigsskibe"! Man skulle være to om dette spil og dertil skulle bruges et stykke

kvadreret papir, og man startede med at aftale hvor mange skibe hver især skulle have, f. eks. 1 hangarskib, 2 slagskibe, 4 krydsere og 5 ubåde. Så aftalte man hvor stor "havet" skulle være, det kunne være 25 x 25 kvadrater. Vandret foroven blev kvadraterne kaldt a, b, c o.s.v. og lodret nummeret 1 til 25.

I disse felter blev skibene tegnet ind i vandret og lodret position, f. eks. havde hangarskibe 5 felter, slagskibe 4, krydsere 3 og ubåde var kun eet felt, for de var jo svære at opdage, og de måtte ikke ligge klods op af hinanden, der skulle være mindst eet felt imellem skibene. Man havde to kvadrater "hav", nemlig det hvor ens egne skibe blev tegnet ind og så modstanderens, hvor man tegnede de "træffere" eller "forbiere" ind efterhånden man "skød".

Man skiftede til at skyde, og det gjorde man ved at sige f. eks.: B7, så meldte modstanderen "forbier", og man skrev et 0 ud for B7 i modstanderens "hav", og det var hans/hendes tur, og hvis han så sagde f. eks. H3 og det var et af felterne i min krydser, meldte jeg "krydser", og han måtte skyde igen, til han fik en forbier.

Det var vigtigt at markere alle skud, enten med et nul eller bogstav for skibstype, ellers kunne man ikke holde rede på slagplanen, og det krævede desuden også stor ærlighed af spillerne. Og dette spil var utroligt populært i skolen og der var sågar nogen der spillede det i timerne, uden at læreren opdagede det!

Tæus blev min hjælper...

Jeg havde et stort handicap i forhold til de andre børn, idet mine forældre havde haft så kort en skolegang, at de ikke var i stand til at hjælpe mig med mine lektier. Det gjaldt både læsning og regning. Men her var Tæus igen min store hjælper. Når han var hjemme, hjalp han mig, og ellers måtte jeg trave ned til hjørnet, hvor Fredes storesøster læste lektier med både Frede og mig.

Men det gik kun i de allerførste år, så var hun også ude af skolen og måtte ud og "tjene bønder", som det kaldtes dengang, og nu måtte jeg klare mig selv. Men det gik endda. Vi havde Eriksen i geografi og tegning, og frøken Mølgård i sang, regning og Danmarkshistorie. Vi i første

og anden klasse gik kun i skole hver anden dag og kun fra kl. 8 og indtil middag. Jeg husker ikke de mange ting fra de første to klasser, kun alle øretæverne og at de begyndte at bygge på "autostradaen" – det tyske ord for motorvej – den første etape af fugleflugtlinien, der skulle gå fra København og til Berlin.

Det var et langsommeligt arbejde på de tider. Det var en dampdrevet gravko, der arbejdede lige ud for skolen. Den læssede den bortgravne jord på små tipvognstog, der kørte jorden væk. Vi drenge stod i frikvarteret ved hækken ud til motorvejen og fulgte med i udviklingen med stor interesse.

Det var også her i første klasse, at jeg fik mit første kulturshok, hvor jeg rigtig opdagede, at der var forskel på mennesker. Der var børn, der gik i træsko sommer og vinter, hvor vi andre havde rigtige sko på, og om vinteren havde jeg nogle rigtig fine træskostøvler, der var dejligt varme, også fordi far havde lagt et par halmviske ned i støvlerne.

Og hvor mor altid pakkede min gode skolemad ind i pergamentpapir, havde nogle børn som regel kun et par fedtemader, eller til nød lidt spegepøsemad på tykke humpeler rugbrød, pakket ind i almindeligt avispapir, og det med avispapiret synes jeg var ulækkert og naturligvis synes jeg også at det var synd for børnene.

Hvis der var et stykke mad, jeg – (eller andre børn) - ikke kunne spise, blev det overladt til et af disse børn, der spiste maden med glubende appetit. Det var også her, at jeg rigtig opdagede den store forskel på den store gårdejers børn og vi andre fra arbejderstanden.

Den store forskel...

Jeg husker Flemming, hvis far var gårdejer. Flemming havde været fræk over for Eriksen og han fik kontant afregning i form af et par flade øretæver. Flemming forvrælede ud af klassen og snupede sin cykel og spurtede hjem. Efter en kort tid, stod Flemming's far i klasseværelset, hvor han gik op til Eriksen og truede med, "at hvis Eriksen nogensinde slog hans søn igen, så skulle han - (far'en) – nok sørge for at Eriksen blev smidt ud". Vi andre lyttede chokeret til med store ører, og troede ikke at

den slags kunne lade sig gøre, for Flemming havde virkelig fortjent de øretæver.

Inden der gik lang tid, var det mig der fik en øretæve. Men jeg ventede dog med at køre hjem til efter skoletid, og da far kom hjem fra arbejde, skulle der sladres! Men inden jeg fik fortalt færdig om den usædvanlig store misdåd, jeg synes der var begået mod mig, fik jeg en syngende øretæve af far, idet han sagde "at hvis du har fået en øretæve af læreren, er det fordi du har fortjent den, og så har du også fortjent denne her"! Jeg sladrede aldrig mere om de øretæver, som jeg fik senerehen!

Men jeg opdagede også snart at jeg "var anderledes" på den måde, at jeg fik at vide at jeg var "en polak-unge". Jeg skulle ikke tro at jeg var noget, for mine forældre var "bare polakker og nogle skide roehakkere". Og dette fordi at jeg fik topkarakterer, hvor de andre drenge haltede en del bagefter.

Men retfærdigvis skal det siges, at det ikke var alle, der var sådan over for mig. Blandt andre også min gode sidekammerat Kaj Hansen, som jeg delte første- og andenpladsen med i det meste af skoletiden. Men jeg var stolt af min herkomst, og jeg forkyndte højlydt "at jeg var stolt af at være en polak-unge, og hvad ville de så gøre ved det?"

Vi drenge fandt også snart ud af, at der kun var én i klassen, nemlig Ole Hansen, vi ikke kunne tæve, men han var også et helt hoved større end os andre drenge og kraftigere bygget. Men inden længe fik de alligevel respekt for "polak-ungen", og der gik da heller ikke langt tid, før jeg var almindelig accepteret af de andre i skolen, og kun sjældent fik stukket i næsen, at jeg var anderledes.

Den nye lærer...

Da vi skulle starte i tredje klasse var Overlærer Franz "Røvpisker" blevet pensioneret og førstelærer Eriksen udnævnt til Overlærer. Det medførte også at han flyttede ned i "den hvide skole", - han havde hidtil boet i den gamle skole. Han havde en Opel Olympia, der var klodset op på grund af krigen, og den skulle nu flyttes den lille kilometer ned til store skole.

Alle vi drenge blev derfor udkommanderet som trækraft, for han havde ingen benzin på bilen og nummerpladerne var afmonteret. Så vi var vel 8 – 10 drenge, der skubbede bilen ned til dens "nye hjem", og bagefter fik vi som tak for hjælpen serveret saftevand og kiks, så det havde været alle tiders skoledag.

Den daglige rytme i skolen startede med, at når timerne skulle begynde, kom Eriksen ud på trappestenen foran sit kontor, hev lommeuret op af vestelommen og studerede det intenst, hvorefter han klappede i hænderne. Der var ikke nogen skoleklokke der ringede ind eller ud, for der var nemlig ingen! Der var fem klasser i alt i Hunseby-Skelstrup skole, og det var tredje til femte klasserne, der gik på den store skole, så der var et mylder af børn i skolegården.

Når Eriksen således havde "klappet ind", løb alle ind og tog overtøjet af på skolegangen og gik ind i skolestuen og under megen tumult og råben satte sig på deres respektive plads. Når læreren kom ind i klasseværelset, rejste alle børn sig op og stillede sig ved siden af pulten.

Det var normal procedure: hvergang en voksen kom ind i skolestuen, det være sig lærere eller måske en forælder, så rejste alle sig øjeblikkelig op og stillede sig ved siden af pulten. Vi startede altid med morgensang, hvorefter vi gik i gang med dagens arbejde. Der var også en fast turnus omkring fyring i den over to meter høje kakkelovn. Der var ikke nogen pedel på skolen, så morgenrengøringen har vel fyret op, og så måtte vi drenge på skift sørge for at holde ilden ved lige.

Vi måtte selv – to ad gangen – hente brændsel i en stor flettet kurv ude i brændeskuret i skolegården. Da der var mangel på brændsel under krigen, var det tørt, der blev fyret med, og det grisede slemt, hvergang man lukkede fyrlågen op og der dryssede aske ud, foruden at tørvene mange gange var godt fugtige, så osede de mere end de varmede.

På skolegangen var der en lille bås til hver elev, med en lille hylde og et par knager til at hænge tøjet på. Under alle båsene var der en lang bænk hvorunder vi også kunne stille vore gummistøvler, og i spisefrikvarterene måtte vi -

men kun om vinteren – sidde her på bænken og spise vor mad. Hvis vi skulle have noget at drikke, så var der et par håndvaske for enden af gangen, hvor vi kunne stikke ansigtet ind under vandhanen og slubre vand i os. Om sommeren skulle vi spise ude, og her var der en drikkefontæne på gårdspladsen, hvor vi kunne slukke vor tørst.

I frikvartererne spillede vi drenge fodbold med en gammel tennisbold, og pigerne sjippede eller spillede bold med op til fire bolde ad gangen op ad en væg, mens de lirede én eller anden remse af. Når så der blev tabt en bold, overtog en anden pige spillet, mens hun lirede samme remse af, indtil også hun mistede en bold og spillet skiftede.

Eller vi kunne "springe buk", det vil sige, at man var nogle stykker, der stillede op i en række med nogle meters afstand mellem hver, og så bøjede man sig forover med ryggen til den, hvis tur det var til at springe. Man løb frem og anbragte hænderne på skulderen eller ryggen af "bukken", sprang over med skrævede ben, og sådan fortsatte man rækken igennem. Efterhånden rejste "bukken" sig mere og mere, indtil man stod helt oprejst, og nu var det kun de skrappeste, der kunne springe over.

Jeg husker Norman, der gik et par klasser over mig. Norman boede ude på Strandvejen, lige hvor roebanen krydsede vejen. Norman brugte snus, han havde den karakteristiske bule i underlæben, der viste at han her opbevarede en dygtig portion snus. Han havde naturligvis sin snusæske med i skolen, men læreren forbød ham at spise snus i skolen og inddrog hans beholdning. Dette resulterede i, at Norman næste dag mødte op i timen med et brev fra hans far, der meddelte, at Norman havde tilladelse til at spise al den snus, han havde lyst til! Læreren måtte så udlevere Normans snusbeholdning, men Norman måtte herefter kun spise snus i frikvarteret, aldrig i timerne.

Norman var lidt usædvanlig på en helt anden vis. Der var ofte en stor flok unge – med os smådrenge i halen – der hyggede sig nede ved stranden. Så kunne Norman tilbyde at bide hovedet af en stor skrubbudse eller en ål for en tokrone! Og jeg har set ham gøre det uden at fortrække en mine!

Mærkesalg...

Man kunne redde sig en skolefridag, hvis man sagde ja til at sælge mærker. Der var tre slags mærker, skolen gav til-ladelse til at eleverne kunne sælge. Det var først og frem-mest Dybbølmærket, Julestjernen og senere Julehjertet. Man fik udleveret mærkerne, der sad fastgjort med knap-penåle på et stykke papir, dagen før at de skulle sælges. Jeg mener, at der var ca. 25 mærker på et ark, og jeg fik gerne to – tre ark, som jeg fik ansvaret for at sælge. Hvert mærke kostede 10 øre, og det var til tider et slæb at få dem afsat, for 10 øre var mange penge på det tidspunkt.

Men jeg startede om morgenen derhjemme fra med først naboerne, og dernæst hvert eneste hus på strandvejen og op til Hunseby, det var mit distrikt. Og hvis jeg ikke havde udsolgt – og det havde jeg sjældent – på denne strækning, så cyklede jeg ned til Gården og solgte til alle dem, jeg kunne få kontakt med.

Jeg vidste godt, at inden for murene var det skolerne i Maglemer og Bandholm, der havde "salgsretten", men jeg vidste også, at der sjældent var nogen, der gad cykle så langt for at sælge et par mærker. Jeg cyklede endda helt ned til Svanesøen, hvor Skytte Rasmussen boede lige ved siden af.

Fru Rasmussen, der var et usædvanligt flink og sødt men-neske, blev så glad over at se mig lille mærkesælger, at hun inviterede mig ind i køkkenet og traktede mig med både friskbagt franskrød med smør og puddersukker, småkager og et glas saftvand.

For, som hun sagde, det var så sjældent at hun så nogen mærkesælgere helt herinde i Parken. Og hvis jeg kun havde nogle få mærker tilbage, købte hun mit lille restlager, og det var befriende næste dag i skolen at kunne melde alt udsolgt.

Sparemærker...

I skolen kunne man købe sparemærker, der kostede 5 øre stykket. Man kunne købe disse mærker én gang om ugen på en bestemt dag. Man fik udleveret et lille hæfte til at klistre mærket ind i, og når en side var fuld, var der for en hel krone.

Når hele bogen var fuld, var der for fem kroner, og så kunne man få læreren til at sætte dem ind på sin sparekasse-bog, som man fik udleveret som kvittering. Disse penge skulle blive stående på kontoen, indtil man gik ud af skolen, men jeg blev nu ikke "millionær" af den simple grund, at jeg ikke fik lomme penge, og når jeg endelig fik tjent en lille skilling, skulle den bruges til så meget andet.

Men der var børn, der kom i skole med en hel én eller tokrone til at købe sparemærker for, og når de skulle op til katederet for at købe, kiggede de sig triumferende omkring, for at se om vi nu også lagde mærke hvor mange sparemærker, de købte. Og det var jo et eller to hele ark mærker, de kom bærende på, når de gik ned til deres plads, så det har selvfølgelig vakt lidt misundelse hos nogle af børnene.

Det var som regel også de samme børn, der op under jul købte de så eftertragtede julehæfter, såsom "I Julelam-pens Skær", hvilket jeg kun en sjældent gang fik lov til at købe, for de kostede alt for meget for mor og fars økonomi.

Børnefødselsdage...

Også børnefødselsdage blev fejret, da jeg gik i skole. Vel nok meget mere beskedent, end i vore dage. Der foregik gerne på denne måde, at man blev mundtligt inviteret nogle dage før den store dag. Der blev ikke sat flag foran fødselsdagsbarnet i skolen, for man havde ikke noget.

Det var lidt af en ære – (og vel nok også lidt snobberi) – hvis man som jeg, blev inviteret til fødselsdag af Ivan – lærer Eriksen's adoptiv søn - eller hos en af gårdmænds-sønnerne. Og her på disse "fine" steder havde man selvfølgelig en flagstang i haven, og på fødselsdagen var det store flag naturligvis hejst.

Men sjovest var det hos Ivan. De foregik altid – meget bekvemt – efter skoletid, så kom vi ind i Eriksen's fine stue, hvor der var dækket et nydeligt bord. Og her blev vi trak-teret med chokolade og boller, hjemmebagt kringle og til slut lagkage. Også her var jeg uheldig, - (hvad der nok har fulgt mig siden) – for den første gang, jeg var inviteret til Ivan's fødselsdag, væltede jeg selvfølgelig min kop med

chokolade ud over dugen og ned på mine bukser. Kor´s hvor jeg blev flov! Men Eriksen´s søde husholderske, Fru Christiansen, reddede situationen for mig og trøstede mig med, "at det gjorde ikke spor", selvom jeg inderst inde godt vidste, at det gjorde det nu alligevel!

Og efter dette overdådige traktement skulle der leges! Til daglig var den store gymnastiksal og klasselokalerne et lukket område for os elever undtagen i timerne. Men på denne specielle dag kunne vi lege der lige så meget, som vi lystede. Vi fo´r hujende igennem klasselokalerne, tegnede på den store sorte tavle, smækkede med dørcne, legede i gymnastiksalen og gjorde alt det, vi ikke måtte gøre i skoletiden.

Når vi så godt trøtte nåede spisetid sent på dagen, blev vi inviteret ind til et veldækket bord igen, og vi fik altid dejlige lækre hakkebøffer med bløde løg, og dertil en gul sodavand, inden vi blev sendt hjem. Det var den rene luksus! Hvorfor blev jeg så inviteret med til Ivans fødselsdag? Jo, vi havde siddet ved samme pult i tredje klasse, og Eriksen har vel ment at jeg havde en god indflydelse på Ivan, for jeg synes at han - (Ivan) - var en lidt forkælet type. Men han var dog også meget flink.

Også hos gårdmændene vankede der altid et flot traktement! Altid den traditionelle chokolade med hjemmebag og lagkage. Men aftensmåltidet var som regel altid røde pølser og kold kartoffelsalat, dertil sodavand i næsten ubegrænsede mængder! Og det kunne godt være hårdt ved en drengemave, der kun sjældent fik sodavand.

Det var sjældent, at drenge blev inviteret til pigefødselsdage, men jeg blev dog inviteret til Tove´s fødselsdag. Tove´s forældre boede på Damsmosegård, der lå ikke så langt fra mit hjem, men modsat Strandvejen. Her fik jeg en ny variant af pølsebordet. Selvfølgelig fik vi det sædvanlige kagebord, men vel på grund af krigen, blev der ikke serveret chokolade, men hjemmelavet saftvand til alle kagerne. Men til de røde pølser blev der serveret varm kartoffelsalat!

Det havde jeg aldrig smagt før, og jeg synes at det var så lækkert, at jeg åd som en sulten ulv, trods alle de kager, jeg havde fortæret, med det resultat, at jeg blev dårlig, og

"Min" stenmur ved Strandskoven. Den kraftige støttepille på siden af muren skyldes sandsynligvis den meget bløde mosebund på stedet.

måtte ud og brække mig i lange baner og derefter ind og ligge på sofaen bagefter. Det var meget flovt.

Mor bagte...

Når jeg havde fødselsdag, skulle der naturligvis gøres gengæld, og alle dem, jeg havde været til fødselsdag hos, blev inviteret. Mor ville selvfølgelig ikke stå tilbage for de andres mødre, så hun frembragte de dejligste bagværker, som kun hun kunne lave. Hjemmebagte boller og pragtfulde æblestænger, der var rigtig "nassede", og så et par store lækre lagkager med hendes hjemmelavede syltetøj.

Bagefter skulle der selvfølgelig leges, og det foregik altid udenfor, og næsten altid røvere og soldater. Vi legede også gerne ved stenmuren, men jeg forbød dem altid at kravle op på muren, fordi jeg mente at det var for farligt for dem, men sandheden var nok snarere, at det var "min" mur og at jeg ville have den for mig selv!

Til aften fik vi pragtfulde frikadeller, hvor der var rigeligt af dem, så alle kunne spise så mange, de orkede. Og det var mange! Til dessert var der rombudding, som alle spiste rigeligt af med stor velbehag! Rombudding havde vi ikke fået andre steder, så mor var stolt, og jeg ikke mindst, og synes naturligvis at jeg havde haft alle tiders fødselsdag!

Men der kom også en nyhed i skolen på den tid, nemlig den nye retskrivningsreform, jeg husker ikke om det var i 1947 eller 1948, men det betød en omlægning fra det vi havde lært indtil da. Nu skulle der skrives med lille begynderbogstav i alle navneord, undtagen egennavne, og ændrede stavemåder såsom "kunne", "skulle", "ville" i stedet for "kunde", "skulde" og "vilde".

Dertil blev der også indført "bolle-å" i stedet for det hidtidige "aa". Det gav lidt besvær indtil man havde vænnet sig til det.

Skoleudflugter...

Den første skoleudflugt jeg husker min klasse deltog i, var helt til Nykøbing F, hvor vi besøgte Zoologisk Have. Hele klassen cyklede i samlet flok og meget grundigt overvåget af Eriksen de par kilometer helt til Maribo Jernbanestation, hvor vore cykler blev hensat i cyklestalden, under behørigt opsyn, til vi igen vendte hjem. Jeg har vel været 7-8 år gammel, så det var under krigen.

Vi havde selv vore madpakker med, og derudover var jeg blevet udstyret med en hel tokrone! Den var til køb af en rød sodavand til maden, og måske en ispind. Det var ikke nogen særlig stor have, og jeg husker dårlig nok dyrene, dog naturligvis alle aberne. Men ikke mindst rejsen til Nykøbing F. var en oplevelse i sig selv!

Vi kørte med tog trukket af et damplokomotiv, og da der på den tid var en åben perron både foran og bag i en togvogn, kunne man stå og nyde udsigten i fri luft, og da det var en sjældent ting at rejse med tog, ja så overskyggede selve rejsen næsten turen i Zoo! Lokomotivet udspyrede en stor blandet sky af sort røg og damp, så man skulle vare sig for, når man lænede sig ud over gelænderet omkring perronen og kiggede fremad, man risikerede at få kulstøv i øjnene og det var en meget ubehagelig sag.

Rejsen til København...

Den anden skoleudflugt, jeg deltog i, gik helt til København, og det var en tredagesstur. Vi var hver især udstyret med en lille kuffert med vore fornødenheder, og det var også noget helt nyt og spændende: at rejse så langt og alene uden en forældre og så det at skulle bo et for os ukendt

Jeg er her afbildet foran Fregatten Jylland. Billedet er taget af en "kanonfotograf".

Selve rejsen var en oplevelse i sig selv, der var en masse nyt at se, især turen over Storstrømsbroen, som var min første tur over den lange bro. Men vel ankommet til Hovedbanegården, måtte jeg alligevel måbe: et mylder af mennesker, jamen, jamen det var noget helt andet end Maribo! Og så alle de biler, og sporvogne, det var dog helt utroligt!

Vi blev gennet op i en sporvogn, med besked på at holde os samlet så vi ikke blev væk for hinanden, og så gik turen ned til Københavns havn, hvor vi blev indkvarteret på den gamle Fregat "Jylland", der på den tid blev brugt som "hotelskib" for skoleklasser på besøg i København. Vi blev indkvarteret under dæk i nogle store rum, hvor der var etagekøjer, og det var noget helt nyt at ligge og lytte til vandets skvulpen, inden man træt af de mange indtryk faldt i søvn.

Jeg husker ikke nøjagtigt hvor i havnen skibet lå, kun at det var bekvemt for os at spadsere både til Nationalmuseet og Tøjhusmuseet. Derudover besøgte vi Rosenborg Slot, Vor Frelser Kirke, hvor vi var helt oppe i toppen af spiret. Til slut var vi i Zoologisk Have.

Vinter...

Vinterne i krigsårene var som før nævnt usædvanligt strenge. Der var streng frost, tit ned til minus 30 grader, men meget normalt 20 – 25 grader hver dag og en vedvarende streng blæst eller storm fra øst – fra de russiske stepper, sagde man. Dertil store mængder af sne.

I mine første drengeår var der en tæt beplantning af hvidtjørn og tjørnehæk på begge sider af vejen ned til hjørnet. Når vi så fik en rigtig fygende snestorm fra nordøst, lukkede vejen totalt af helt fra hjørnet og ned til vores hus med et par meter høj sne mellem hækkene.

På avlsgården havde de en stor sneplov bygget af svære træplanker – det var Tømrer Steen, der var mesteren – og den blev trukket af 4 eller 6 heste. Den var indrettet såle-

des at bredden på den kunne justeres, hvilket var nødvendigt når den skulle igennem porten, så skulle ploven gøres smallere. Med den kunne man så nødtørfigt holde vejen åben, således at de af arbejderne og malkekonerne, der boede nede ved hjørnet, kunne komme ned til avlsgården.

Også vejene i Parken blev holdt åbne med denne sneplov. Men når det først havde væltet ned med sne i mange dage, og sneen lå tit i op til 2 meters højde, kunne sneploven ikke komme igennem. Så spændte man et par heste for en kane, og med den kunne man køre ud over markerne, og på den måde hente malkekonerne ved halv fem tiden om morgenen, og efter endt malkning køre dem hjem igen.

Men mor og Stefan's Marie var engang gående hjem i en forrygende snestorm efter aftenmalkningen, og de forvild fordi de ikke kunne se en hånd for sig, og de endte nede ved dyrehaven, før de fik "landkending", og nu fulgte de dyrehaven, til de nåede stenmuren, og der kunne de følge muren, til de nåede ned til porten og hjem, rigtig godt forkomne efter den lange tur i det dybe snelag.

Vejen ned til hjørnet blev åbnet igen ved hjælp af en masse mænd, der med skovle gravede sig vej gennem snemasserne. Men så længe at vejen var lukket, kunne landposten, bageren, brugsmanden og købmanden ikke køre længere end til hjørnet, derfor blev brødet og varerne læsset af hos Victor Sørensen. Vi måtte selv hente tingene ved at trave ud over markerne ned til Victor, hvor vi læssede det hele på en kælkk og traskede hjem igen over de åbne marker.

Kælken...

Vi drenge synes at det var en spændende tid med al den sne, for vi fik rigtig luftet kælkkene. Når sneen havde føjet fra øst, lagde det sig op til toppen af stenmuren, og der var nu en naturlig kælkkbakke fra toppen af muren og helt ud på de tilstødende marker. Eller jeg travede ned til Svanehøjen i Parken, hvor der var en meget fin kælkkbakke fra toppen af Svanehøjen, og der kunne vi suse ned og helt ud på Svanesøen.

Det var også på Svanehøjen, at fik mig en ordentlig "mavepuster". Jeg lå altid på maven, når jeg kørte ned af højen, for så kunne jeg styre kælkk ved hjælp af støvle-

sted! Dog var vi eskorteret af to af vore skolelærere. Vi rejste først med Lollandsbanen til Nykøbing F, hvor vi skiftede over til "Københavnerekspresen", og det var også noget helt nyt for mig! Den var trukket af et kæmpestort lokomotiv, og vi knægte beskuede helt benovede kolossen. Jamen drivhjulene var jo højere end en voksen mand! Og som det kunne trække og køre hurtigt!

“Svanehojen” og søen en vinterdag.

spidserne. En dag jeg kom ned til Svanehojen, havde de store drenge, der var udstyret med ski, lavet et skihop midt på bakken. Jeg tror det var Skytte Rasmussens Jens, Verner fra Gården og Egon Bredgård.

Jeg, der for nemheds skyld, var entret op på højen fra bagsiden, hvor jeg jo kom fra, havde ikke set skihoppet, men en af de store drenge sagde til mig, at jeg skulle passe på, for nu var der lavet et skihop midt på bakken. Men jeg skulle spille kæk, så jeg smed mig på maven på kælken, og nedad det gik: jeg fløj ud over skihoppet, klarede mærkværdigvis landingen på ret køl efter flyveturen, men luften blev slået totalt ud af mig, så jeg nærmest var groggy.

Jeg havnede ude på isen på søen, hvor jeg måtte sidde et par minutter for at komme til mig selv. Men jeg skulle ikke spille helt mere, så godt øm i maven og brystet luskede jeg hjemad med min kælk.

Det var også sjovt, når bageren kom med sin hestevogn, så slog vi snoren fra kælken omkring bagakslen på vognen, næste kælk blev hængt fast i den første ved at slå snoren om den bageste stiver på kælken, og på den måde var vi 4 – 5 kælke bagefter sådan en vogn, og nu gik det ellers derudad! Men den, der var den forreste i sådan en "konvoj" kunne styre sin kælk ved at hale snoren ud til en af sider-

ne, med det resultat, der kom slinger i valsen for de efterfølgende kælke. Hvis man ikke var vaks nok til at styre modsat, væltede man simpelthen, og kunne få en rigtig "røvtur", hvor man kurede på enden hen ad vejen.

Kom kælken i slinger, skulle man hurtigt give slip på snoren så man ikke blev slæbt efter kælken. Men vi havde det rigtigt skægt, selvom man somme tider kunne få nogle hårde knubs.

Bag bagerens bil...

Efter krigen, hvor man igen kunne få benzin og bageren igen kørte i sin gamle Chevrolet, med den store brødkasse på ladet, husker jeg en vinter hvor Morten, bagerens søn, kørte brødturen. Han havde forbudt os knægte at hænge bag efter brødbilen, fordi det var for farligt, også fordi han kørte med den "vanvittige" fart af 30 – 40 km i timen og med snekæder på baghjulene.

Men det overhørte vi, og jeg var den første, der fik snoren rundt om den højre bagfjeder på brødbilen, og snart var der 4 – 5 knægte, der havde hængt deres kælke sammen, bag efter mig. Da vi havde passeret hjørnet, stod de andre af efterhånden som de synes, at nu havde turen været lang nok, for man skulle jo gå hjem. Det skete ved at de simpelthen slap snoren, så kælken blev fri.

Da jeg en kilometer senere også synes, at nu havde turen været lang nok, slap jeg også min snor. Men løj for den! Knuden, der lavede en løkke for enden af snoren, kilede sig fast i bagfjederen på brødbilen, og nu var jeg rigtig på den! Morten, der selvfølgelig havde set i sidespejlet hvad der foregik, må have siddet med et smørret grin, for han fortsatte med at køre med sine 30 – 40 km, og jeg måtte klamre mig til kælken for ikke at falde af, for nu havde jeg jo ikke snoren til at styre med, og det var svært at holde balancen på kælken.

Nu var det lige pludselig ikke spor sjovt mere, og det kildede slemt i maven, for det var ikke en ufarlig tur, jeg var ude på. Først da vi nåede helt til "bysjollen" – (branddammen) - i Hunseby, standsede Morten bilen, kom ud og sagde "at nu har du vist fået en lærestreg, og du må have en rigtig god tur hjem". Så måtte jeg trave de 4 kilometer

hjem i kulde og sne, og jeg fik selvfølgelig også en skideballe for at komme for sent hjem, så den tur glemmer jeg aldrig.

Cykling i sne...

Kunne være et meget hårdt job, for sneen var som regel ikke fjernet fra vejen, og da vejen kun bestod af skærver blandet med grus, - (det vi i dag ville kalde stabilt underlag) – og vejen var som regel kun et par dybe hjulspor hvor der var et smalt fastkørt spor helt ude i siden i vejrabatten, skabt netop af cykler, kunne det være svært at styre cyklen.

Det skete da også ret tit, at man væltede med cyklen, men efterhånden var ens reflekser så hurtige, at man som regel altid fik sat et ben til jorden, så man ikke røg helt ned på vejen. Men det var ikke altid spændende at cykle i skole, når der rasede en kraftig snestorm. Jeg har da også flere gange oplevet at kæmpe mig vej til skole i sådan et uvejr, for så at bære cyklen mere end halvdelen af vejen hjem igen.

Der var dengang ikke noget der hed offentlige snepløve, og da det meste af samfundet på landet bestod af bønder, ja så var trafikken på vejene også for det meste hestevogne, og i slemt sneføre, kaner og slæder. Postvæsenet havde

Den østligste "røde bro", der ligger tæt ved det, der i dag i "Småland".

således en aftale med en af gårdejerne om at køre for landpostbudet når vintervejret var for slemt. Så blev posten, som han kaldtes i det daglige, kørt i kane, og det var ren luksus for ham, der eller måtte klare sig med cyklen i regn og blæst.

Forår...

Når foråret kom, og med det tøvejret, blev alt et rigtig skrækkeligt søle og ælte. Markerne stod under vand, for der var ikke drænet alle steder. Axel Sørensens mark, der som før nævnt havde en lavning, der var lige ud for vor have, blev til én stor sø, og vandet stod helt ud over vores smalle vej, hvor det kunne være så dybt, at man kun lige kunne vade igennem uden at få vand i støvlerne, og kun med stor forsigtighed og besvær cykle igennem.

Strandvejen var ikke meget bedre, grøfterne på begge sider af vejen kunne ikke altid aflede de store vandmængder, så man havde altid gummistøvler på – ("de fine" kaldte dem for røjsere) - når man kørte nogen steder hen, selv hvis vi skulle til fest og havde "stadstøjet" på, måtte man have skiftesko med. Hvis der kom en bil, hvad der heldigvis var en sjældenhed, og selv om de kørte meget forsigtigt, stod der et gevaldigt sprøjt ud til alle sider, og man kunne blive overdænget med søle fra øverst til nederst.

Hvis det nu pludselig faldt ind med nattefrost, var vejen én stor glidebane, og når man skulle i skole om morgenen, var det med at holde tungen lige i munden, og alligevel gik det galt flere gange. Jeg kan ikke tælle alle de gange, hvor jeg har været "nede med nakken", og alligevel gik det heldigvis godt uden brækkede lemmer eller andre større skader.

Det kunne også gå hårdt ud over cyklen, f. eks. kunne en pedal-arm blive bøjet, således at den ikke kunne gå forbi kædeskærmen, så måtte man lægge cyklen ned og sparke hårdt til armen, for at få den rettet ud, eller man måtte trække cyklen op til cykelsmeden, der havde et specialværktøj til at rette armen med. Da det som før nævnt også var grusvej, man kørte på, skete det ofte, at man kørte en lille spids eller skarp flintesten op i dækket, og slangen punkterede. Men så havde man lappegrej i cykeltasken,

og jeg var ikke ret gammel, da jeg lærte at lappe cyklen, for alternativet var, at man måtte gå hjem, trækkende cyklen. Når uheldet var ude var det bare at få vendt cyklen "på hovedet", af med dækket og føle sig frem til stenen, få den pillet ud, og pumpe lidt luft i slangen for at lokalisere hullet.

Dernæst rense slangen, påføre "solution" – ("gummilim") – lade det tørre et øjeblik, dernæst på med en passende størrelse lap, slangen og dæk på plads, pumpe hjulet op, og nu var man kørende igen. En sådan operation kunne klares på ca. 10 minutter!

Og det var jo bedre end at skulle trave med cyklen ved siden af. Og det var dengang, at man kunne have sin cykelpumpe og sit lappegrej i fred, for folk kendte forskel på dit og mit, og ikke som i dag, hvor det er lige før at de stjæler sukkeret op af kaffen foran næsen på folk!

De lyse tider...

Men det bedste ved foråret var nu de lysere tider, sneen forsvandt fra markerne, men der stod store smeltevandssøer på de lavtliggende dele af markerne, grøfterne var overfyldt med vand, isen smeltede og det var fascinerende at se, hvordan små isflager flød med strømmen, mens de ringlede som små sølvklokker. Vintergækkerne lyste dejligt op under hækkene og i haverne, erantis stak deres gule hoveder op over en lille rest sne, der kunne ligge i skyggen.

Og når Lærken kom og hang kvidrende under en klar, blå himmel mens den skruede sig så højt op, at man dårlig kunne se den, ja, så var det som om at vinteren med alle dens strabadser blev glemt. Så var det på med gummistøvlerne og trave en rask tur ned over engen ved Kaninhøjen, hvor der stod sjapvand på græsset, og Viberne slog volter i luften og med deres karakteristiske "kiewit" forkyndte, at ægtemage søges. Her kunne man også møde både Ryler, Stor Regnsbove og en masse andre fugle.

I skovkanten spankulerede fasanhanerne, og hvis man var heldig, kunne man møde flere skovsnepper på selve Kaninhøjen, når man vandrede ned mod stranden. Men det gjaldt alligevel om at være klædt varmt på, for vinden var

kold, og pludselig kunne himlen blive formørket af en pludselig hagl – eller snebyge, og så var det rart og dejligt hyggeligt at finde et passende grantræ, hvor man kunne mase sig lidt ind og finde læ indtil byen ophørte. Vel nede ved stranden, var det første man fik øje på, alle gravvænderne, der var meget tidligt på færde, fulgt af strandskaderne. Der var et vældigt liv og leben, måger og terner skreg om kap, og store flokke af svaner fouragerede i ålegræsset, der endnu ikke var forsvundet dengang.

Sommer...

Jeg har fortalt om de strenge vintre vi havde, men jeg synes også at vi til gengæld havde nogle meget fine somre med meget varme dage. Og det kunne give tordenvejr, som jeg ikke var så stolt af at opleve, også fordi hvis det blev torden om natten, så blev vi alle vækket og skulle stå op og klæde os på for alle tilfældes skyld! Og vi boede endda i hus med tegtag, så faren for lynbrand var meget beskedent, man far stod ved sit, vi skulle alle være oppe. Så blev der slukket for strømmen ved hovedtavlen, alle ledninger til radioen blev taget ud og da vi havde en udvendig radioantenne oppe på taget, og en fast jordforbindelse, d.v.s. et langt jernrør der var hamret ned i jorden og forbundet med en kraftig ledning ind til vindueskarmen – en foranstaltning der var nødvendig for at den tids radioer kunne fungere optimalt – ja så var der en knivafbryder, der skiftede forbindelsen fra den udvendige antenne direkte til jordforbindelsen, således at et lyn, der slog ned i antennen blev ledt direkte til jorden.

Far var meget omhyggelig med disse forberedelser, og det gjorde stemningen lidt uhyggelig for en lille knægt som mig.

"Jens Vejmand"...

Vi havde også vor egen udgave af "Jens Vejmand". Da hele Strandvejen var en skærvevej skulle den repareres tid efter anden, da den blev trafikeret af hestevogne med smalle træhjul forsynet med en jernring som "slidbane", og de frembragte to dybe spor og store huller i vejen. Til brug ved reparation af vejen var der anbragt store bunker med store sten i vejkanten med ca. 100 meters mellemrum, og disse store sten skulle slås til mindre skærver, og det var

vejmandens job. Det var et meget hårdt og ensformigt arbejde, og blev udført af arbejdere på den nederste sociale rangstige, arbejdsløse og måske mennesker, der "var tabt" i skolen.

"Vores" vejmand hed Frederik, en stor og meget godmodig mand, der spiste oceaner af snus, for der stod altid "111" under hans mund, det var sovsen fra snusen, der løb ud af munden på ham, ned over hagen og tegnede tre streger, "111". Når Frederik slog sten, havde han sit "værksted" i grøftekanten, en stor læskærm af pileflet, en tyk stump træstamme som "ambolt" til at lægge stenene på, og en skammel. Her sad han i al slags vejr og slog de store sten til skærver.

Han startede med at slå de store sten i mindre stykker med en stor forhammer, derefter blev de mindre stykker lagt op på træstammen i en jernring med et håndtag på for at holde stenene samlet, og med en mukkert blev de slået til skærver af passende størrelse. Det fæg selvfølgelig med småsplinter af stenene, og derfor havde han et par beskyttelsesbriller på, ikke som dem vi kender i dag, men briller lavet af fintmasket trådned, der var formgivet efter ansigt og øjne, og det gav ham et dæmonisk udseende.

Når man kom cyklende forbi, ville han meget gerne have en sludder, hvad der ikke er underligt, for han må have kedet sig gudsjammerlig. Jeg prøvede naturligvis at interessere mig for hans arbejde, og når jeg spurgte om ikke det var svært at slå sten, blev han helt stolt og jeg fik en længere forklaring: at sten havde "årer" ligesom træ, og det drejede sig om at lære sten at kende, så kunne man slå hele flager ud af dem, og disse flager var nu nemme at slå til mindre skærver.

Frederik var nu lidt af en stakkel. Han talte uartikuleret, og var derfor meget svær at forstå, havde vel også meget få "brikker at flytte med", og blev derfor også mobbet af de fleste mennesker. Han var gift, hans kone, med et lille fugleagtigt udseende, hed Gerda, og havde som sin mand ikke den helt store intelligens, dertil var hun meget svagsynet og bar et par briller med glas der tangerede bunden af et par sodavandsflasker, men hun var et meget høfligt og særdeles elskværdigt menneske. Frederik havde for-

æret Gerda en fin frakke med en "pelskrave" af katteskind, hvilket fik ungerne til at råbe "mjav" efter den stakkels kone. I det hele taget var folk ikke alt for venlige over for disse to mennesker.

Jeg husker også en episode, hvor jeg selv ikke var for god til at grine af Frederik. Det må have været lige efter krigen, hvor der stadigvæk ikke var til at få cykeldæk. Frederik havde været i Brugsen for at gøre indkøb, og medens han var inde i Brugsen, var der et par knægte, der havde fået fat i propper til hundepistol. De anbragte forsigtigt en prop mellem cykelkæden og det bageste lille tandhjul, og da Frederik kom ud fra Brugsen med sin kurv, tog han naturligvis sin cykel.

Idet han kom op på cyklen og trådte en enkelt gang i pedalerne, lød der et højt knald, og da det ikke var så ualmindeligt at et cykeldæk eksploderede på den tid, så steg Frederik af cyklen idet han udbød: - "Sådan noget skidt", og han spadserede de 3 kilometer hjem uden at kigge på sit baghjul, der ikke fejlede noget, mens vi knægte grinen de så til!

Krigen mærkes...

Vi fik krigen tættere på os på den måde, at armadaer af flyvemaskiner, måske hundrede på én gang, passerede hen over vort hus næsten hver nat, og senere under krigen oplevede vi dem også midt på dagen. Først hørte man den karakteristiske dybe brummen fra mange kraftige motorer, og det var nok til at man vågnede.

Hvis vinden var i sydlig retning, kunne vi også høre luftværnssirenerne i Maribo tude luftalarm, og det var en meget uhyggelig lyd, med dens stigende og faldende jamren. Så vidste vi, at en lille halv time senere, ville hele huset ryste og vinduerne klirre, døre springe op, porcelænet i skabene raslede, så voldsomme var påvirkningerne fra bombardementet af Hamburg, der lå ca. 150 – 175 kilometer fra os i fugleflugt, og Kiel, der lå endnu nærmere.

Hvis vi stod ude på vejen ude foran huset, kunne vi på klare nætter se et uhyggeligt fyrværkeri på den sydlige himmel over Kiel fra al lufværnsskytset, og gliptene fra

eksplosionerne og bagefter skæret fra de mange flammende bål. Det var et rystende syn, og mor ville ikke have, at vi stod udenfor og kiggede, for snart vendte maskinerne tilbage, ofte forfulgt af tyske natjagere, og så kunne der være kraftige luftkampe, hvor man kunne se brændende fly styrte ned ude over Østersøen, der kun lå ca. 15 kilometer fra os i fugleflugt. For at forvirre den tyske radar, smed flyene ofte store mængder af strimlet stannioldud, og det kunne vi finde rundt omkring på markerne.

Vi fandt også somme tider falske tyske rationeringsmærker, smidt ud fra de engelske fly, det var vel meningen at de skulle være landet i Tyskland og skabe kaos i det Tyske rationeringssystem, men på én eller anden måde, måske fejlagtigt droppet, eller måske grebet af termiske vinde, der førte dem hen over Lolland.

Vi fandt også flyveblade skrevet på tysk. Men jeg fik altid besked på at smide disse ting i kakkellovnen, for det var forbudt at samle dem! Men alligevel fandt jeg en del af disse flyveblade i bunden af Edwards klædeskab, men det holdt jeg mund med. I skolen blev der snart uddelt billeder af mange forskellige ting, som man ikke måtte røre ved, som kunne være smidt ud fra flyene. Det kunne være sprængblyanter, detonatorer, miner, granater af forskellig art, og hvis man stødte på disse ting, skulle man alarmer politiet.

Det var også i skolen, vi fik udleveret et stort, hvidt legitimationskort, som vi altid skulle have i skoletasken, med et stort Røde Kors logo, samt oplysninger om fuld navn, fødedato og adresse, beskyttet i et gennemsigtigt celloid-hylster, med et stykke bændel, beregnet til at have om halsen. Det var i tilfælde af, at krigen skulle brede sig til Danmark, og vi skulle evakueres. Det blev der gudske lov ikke brug for!

Tobak...

Ud over dagligvarer, var der også mangel på det for mændene så uundværlige: tobak! Stefan og far begyndte at dyrke tobak i baghaven. Hvor de fik planterne fra, husker jeg ikke, men der var en større tobaksavl i gang på Fyn, hvor tobakken blev brugt til danskfremstillede cigaretter og cerutter, så det har vel været fra en planteskole derover,

planterne kom fra. Disse mandshøje tobaksplanter med meget store blade blev plejet med stor omhu, og sidst på sommeren blev der høstet. Bladene blev omhyggeligt plukket af, trukket på tyndt ståltråd, hvorefter hele herligheden blev hængt til tørre oppe på det store loft.

Snart stank der af tobak i hele huset, men det måtte vi finde os i! Når tobaksbladene var tørrede, blev de lagt i pres, og derefter skulle de skæres i tynde strimler. Dertil havde de to mænd konstrueret en skæremaskine af en gammel brødmaskine, og når tobakken var skåret i fine, smalle strimler, blev det overhældt med en speciel tobaksaroma, noget ildelugtende "sovs", der kunne købes til samme formål. Så blev blandingen lagret og igen tørret.

Og Stefan havde altid rullet sine cigaretter selv af en finskåret tobak, der hed "Bali-shag", som han købte i store blikæsker. Disse tomme æsker havde han gemt, og nu kom de til ære og værdighed igen, for nu blev de fyldt med "fin dansk tobak". Kor's hvor det stank! Om det var nogen nydelse at ryge, ved jeg ikke, men det har nok ikke været ret meget værre end det tobak, man kunne købe, nemlig rygetobak af fine "oversøiske råvarer", - oversøisk på den måde, at det kom fra Fyn!

Men jeg husker kun at det var et eengangseksperiment, for jeg mindes ikke at der var tobaksplanter i haven mere end den ene gang. Men folk, der var vant til at ryge, holdt ikke op med det af den grund. Vor nabo, Axel Sørensen, røg tørrede kirsebærblade i sin pibe, og han synes at det var en udmærket erstatning, og det stank da heller ikke så ubehageligt. Råvarerne kom han nemt til, for han havde et stort kirsebærtræ i sin have.

Ellers røg folk alt muligt, tørret kartoffeltop, opsamlede cigaretskod - (det kaldtes "at plukke Violer", når man samlede cigaretskod) - og meget andet.

Der var kun danske cigaretter at få, og det var kun de gamle faste kunder, der fik en månedlig ration. Men der var også tobakshandlere, der udnyttede situationen på den måde, at hvis man ikke var fast kunde i butikken, så skulle der købes andre varer, for at man kunne købe 10 stk. Cigaretter.

Og det mest populære at købe, var en pakke barberblade. Edward havde også bunden af sit klædeskab fyldt med så mange pakker "Barbett" barberblade, at der var nok til to mænd i resten af deres liv. Men de lå i mange år i klædeskabet og rustede, så han smed dem ud.

Vi drenge benyttede os af folks rygetrang. Hvis vi kunne få fat i en tom cigaretpakning - helst fra amerikanske cigaretter, som en sjælden gang kunne købes på "den sorte børs" - indsmuglet af søfolk, - så virkede listen hver gang! Man fyldte f.eks. savsmuld i den tomme pakke for at fylde den ud, bandt en tynd sytråd fast i pakken, lagde den på vejen, og trak snoren til et gemmestedt tæt ved vejen, helst et sted, hvor man kunne komme hurtigt væk, hvis folk blev alt for vrede på os.

Når så et intetanende offer kom cyklende og fik øje på en hel pakke cigaretter der lå på vejen, spang offeret af cyklen, gik hen og bøjede sig for at samle pakken op. Nu kom det rigtig morsomme! Man trak i snoren, lige som offeret var ved at få tag i pakken, bare et lille ryk som fik pakken til at flytte sig en smule, og det kunne gøres to - tre gange, inden offeret opdagede at han/hun var til grin.

Og vi knægte grinede, så vi var ved at flække! Som regel sprang offeret op på cyklen og forsvandt lidt rød i hovedet, men det skete også, at vi blev forfulgt og lovet røvfuld, men vi var vældig røfodede, og vi blev aldrig fanget.

Luftkampe...

Det skete ofte at der var luftkampe om dagen, hvor vi kunne følge flyene hvis det var klart vejr, og vi kunne se de hvide kondensstriber, flyene trak oppe i de kolde luftlag. Det var et fascinerende syn, når jagermaskinerne for rundt mellem de store formationer af bombefly. Og jeg husker tydeligt et tysk jagerfly, der blev skudt ned, faktisk lige over hovedet på os. Vi så det falde ud af himlen, mens det roterede rundt om sig selv, med næsen nedad, og piloten må være blevet dræbt, for motoren hvinede for store omdrejninger, mens flyet styrtede.

Vi fandt senere ud af, at det faldt ned i en tørvemose ude ved Refshale, et par kilometer uden for Maribo. Man sagde at det borede sig så langt ned i den sumpede jord, at

det aldrig lykkedes at bjerge hverken piloten eller maskinen. Det efterlod sig kun et stort, vandfyldt hul.

Der var også et tilfælde, hvor jeg var alene hjemme, mor og far var på arbejde på gården. Jeg havde hørt luftkamp over Fejø - Femø, og jeg, der dengang havde et syn som en Falk og en meget skarp hørelse, opdagede et bombefly over Bandholm, hvor det langsomt svingede rundt med kurs mod Knuthenborg Park og Gården.

Det var et firemotorers bombefly, hvor de to motorer var stoppet i den ene side, den tredje motor stod der store flammer ud af, medens den fjerde motor kørte normalt. Den fløj vel i en højde på 300 - 400 meter, og da den nærmede sig Gården, tog den et gevaldigt dyk, men rettede sig op igen, hvorefter den tog kurs lige mod vort hus, og dykkede igen, men igen rettede den sig op og fløj lige over hovedet på mig, der var rædselslagen.

Jeg kunne se store huller i vingerne og sideroret. Jeg for op i min udkigspost oppe i det høje pæretræ, hvor jeg fulgte flyet med øjnene, indtil det med eet vendte om på ryggen og styrtede ned, efterfulgt af en stor sort røgsky. Det faldt ned ved en gård kaldt Ødegård, 2 - 3 kilometer uden for Saksøbing, hvor det ramte den ene ende af stuehuset på gården, men ingen mennesker kom noget til da folkene var i marken.

Vi fik ad omveje at vide, at besætningen på flyet var sprunget ud med faldskærm og overlevede, og senere var hjulpet til Sverige. Flyet var i den tid jeg kunne følge det, styret af den automatiske pilot, og det er utroligt, at det ikke styrtede ned noget før.

Jeg oplevede også en dag, jeg var i roerne sammen med mor og far, at et bombefly blev forfulgt af et jagerfly. Pludselig så jeg noget falde fra bombeflyet, og jeg råbte til far "at nu kaster den bomber"! Jeg så to store, sorte genstande falde, men det viste sig senere, at det var flyets to drop-tanke -(ekstra benzintanke, der var ophængt under vingerne). Senere fik jeg at vide, at de to tanke faldt lige bag Flintestenshuset, ved fasaneriet.

På det tidspunkt boede landbetjent Bjørkholm i Flintehuset, og han blev glad, da han opdagede at der stadig var

benzin i tankene, og mente at han kunne bruge denne benzin til sin bil. Men den gik ikke, hans motor kunne ikke "tåle" denne højoktan flyvebenzin.

Jeg har også ved stranden oplevet et stort tysk fly, med en stor jernring monteret under bugen, hvor det langsomt fløj frem og tilbage mellem Bandholm og Sakskøbing meget lavt over vandet. Jeg fik forklaret, at det "strøg miner", hvordan det så kunne lade sig gøre fra et fly. Men jeg var bange for flyet, for det fløj usædvanligt lavt, og jeg kunne tydeligt se agterskytten, der sad i sit tårn med to maskinkanoner, og jeg gemte mig, for jeg havde hørt, at de godt kunne finde på at skyde på folk nede på jorden.

Derudover var der altid en heftig lufttrafik hen over vort hus, tit også af meget lavtgående fly, der fik hele huset til at skælve af lufttrykket, når de strøg forbi. Også om natten, når de skulle kaste våben ned i faldskærm inde i Parken. Så var mor for alvor bange, for Edward var som regel ude disse nætter, og han fortalte aldrig hvor han havde været.

Som en konsekvens af krigen, blev adgangen til Parken også begrænset. Portene ind til Parken blev holdt aflåst, også de små porte, der var beregnet for gående og cyklister, det gjaldt også den østlige port ved mit hjem. Alle ansatte ved godsct blev dog udstyret med en nøgle, således at de havde uhindret adgang til deres arbejdspladser, men det var noget helt nyt for far, at han skulle åbne og låse den lille port efter sig hvergang han skulle på arbejde.

Men efter et halvt års tid, gled bestemmelsen mere eller mindre i glemmebogen, for der var meget lidt trafik gennem "vores" port, så den lille port stod næsten altid åben, også fordi det var nemmere for os naboer at "rende sammen" med Karoline og Alfred, men den store port var altid aflåst, og nøglen blev opbevaret inde hos Lorentzen.

Strandvaskere...

Det kunne ikke undgås, at vi fik set ting, der ikke var beregnet for mindre børn. Frede og jeg legede nede ved stranden henne ved Krårupegnen. Ude på lavt vand var fundet en død, amerikansk flyver, der var sprunget ud

med faldskærm, og var nu drevet ind på det lave vand. Da vi drenge så ham, var han pustet op som en ballon, og hans ansigt var dækket af fluer. Han blev afhentet af en ambulance fra Falck, som havde en speciel bære med, formet som en aflang zinkbalje.

Forinden de kørte med ham, blev han undersøgt af landbetjent Bjørkholm, der iført gummihandsker ledte efter hans papirer. Men jeg glemmer aldrig dette syn, og i måneder efter kunne jeg ikke få en bid mad ned, hvis der var en flue i stuen.

Edward var under hele krigen indkaldt som CBU'er, det vil sige Civil Beredskabs Udrykningstjeneste. Han arbejdede på Gården under hele krigen, og der kunne pludselig blive ringet til Gården efter ham. Så kom forvalteren og gav ham besked, og han måtte smide hvad han havde i hænderne og tage sin cykel og køre til Maribo. Derfra blev de indkaldte mænd kørt i lastbiler til de steder, hvor de skulle indsættes.

Og det var meget ofte Østersøkysten hvor de skulle opsamle ofre fra de store trosskibe, der var blevet sænket. Og det kunne dreje sig om flere hundrede "strandvaskere", som ligene kaldtes. Og det har været et uhyggeligt stykke arbejde, der skulle udføres, og han talte meget nødig om det, måske undtagen når han havde "fået en lille én". Men han spiste aldrig ål efter den tid. For han fortalte, at når de trak et lig op af vandet, så væltede det ud med store, fede ål ud af alle åbninger på ligene!

Forsamlingshuset...

Der gik ikke lang tid af krigen, før forsamlingshuset i Hunseby blev inddraget af tyskerne til forlægning af soldater. Det var lidt skræmmende at se det store antal soldater, der rykkede ind og fyldte hele pladsen bag huset med deres store lastvogne. Og på det tidspunkt var Christian Larsen bestyrer af Forsamlingshuset, og jeg gik i klasse sammen med hans søn Per.

Jeg var ofte med ham hjem, når vi kørte fra skole, og så betragtede vi de mange soldater, der var indlogeret i Forsamlingshuset. Der gik bevæbnede vagter rundt omkring huset og ude ved vejen, og det var ikke tilladt at stå stille

udenfor og kigge, så blev man kommanderet videre. Men Per og jeg kunne frit gå rundt inde på pladsen og kigge fordi de kendte Per. Men vi fik aldrig lov at kigge indenfor i selve forsamlingshuset, så jeg ved ikke hvordan de havde indrettet sig.

Senere under krigen husede forsamlingshuset krigsfanger. Disse fanger blev sat til tvangsarbejde, og jeg husker, at de gravede grøft mellem skolen og Hunseby, bevogtet af tyske soldater. Når vi unger gik fra skole, og man havde et par stykker mad, man ikke havde spist, så kastede vi disse madpakker til fangerne, når soldaterne havde vendt ryggen til. Og jeg tror, at de ofte vendte ryggen til og var klar over, hvad der foregik, det kunne de næsten ikke undgå.

Fangerne var lykkelige for disse madpakker, og det hændte at enkelte af børnene fik at stykke legetøj, f. eks. en hest, flot udskåret i træ. Men hvis vi stod for længe ved fangerne, kom soldaterne alligevel og jog os væk, ellers fik de vel også ballade, hvis de blev opdaget.

Erstatningsvarer...

Det var næsten ikke mere muligt at købe de gode gamle originale varer, alt var mere eller mindre erstatninger. Her kommer nogle eksempler: cykeldæk var umulige at opdrive, så folk måtte nøjes med at køre på "faste ringe", det vil sige en ring lavet af korkpropper, der blev spændt på fælgen med ståltråd og derefter en slidbane af et tyndt stykke gummi skåret af et gammelt cykeldæk.

Det siger sig selv, at det ikke var særlig behageligt at køre på - endsige holdbart, for det holdt ikke ret mange kilometer. Derfor blev det også moderne at "skrælle" folks cykler, hvis de var parkeret uden opsyn. Det vil sige at stjæle deres cykeldæk eller hele hjul. Eller måske hele cyklen. Derfor blev der også oprettet "cykelstalde" på snart alle offentlige steder, såsom hoteller, jernbanestationer og forsamlingshuse, hvor folk mod en lille afgift kunne få passet på deres cykler, mens de forrettede deres ærinder.

Jeg havde naturligvis slidt mine dæk op, men far havde gennem én som kendte én o.s.v. skaffet et par cykeldæk til min cykel, og disse dæk var skåret ud af et gammelt bil-

dæk, og stadig med den gamle slange i. Cyklen blev lidt hårdere at træde, fordi disse dæk ikke var så smidige som de originale dæk, men til gengæld var de næsten ikke til at slide op, og jeg kørte på dem i rigtig lang tid.

Kaffe var umuligt at opdrive, så også her kom der erstatning. Den var lavet af cikorie eller af brændt byg, og smagte ikke særlig godt, når man var vant til den ægte vare. Men til sidst var man ikke vant til andet end erstatning, og de to mest berømte mærker var Rich's og Danmarks. Og disse to nye varer skabte også en helt ny dille, nemlig samlemærker.

I hver pakning "tilsætningskaffe", som de kaldtes, var der et samlemærke med forskellige motiver, såsom dyr, fugle eller sommerfugle. Og man kunne hjemskrive et samlealbum, og det blev meget populært at bytte mærker, så i hjem hvor der var børn, var der næsten 100 % sikkert også et Rich's eller Danmarks album. Og disse kaffeerstatninger skabte selvfølgelig også hurtigt nogle nye reklameudtryk, såsom "Det er Rich's vi bruger" blev lynhurtigt modsvaret med "Det er Danmarks der duer" eller omvendt.

Men folk vænnede sig i den grad til de to kaffeerstatninger, at de brugte dem også efter krigens ophør, hvor det igen var muligt at købe ægte kaffe, trods stærk rationering. Mor brugte det i det daglige i mange år efter krigen, hvor hun blandede lige dele kaffe med lige dele Rich's, og jeg kunne f. eks. ikke lide ren kaffe, som blev serveret, når der kom gæster, for her skulle der naturligvis bruges den ægte vare. Te var også umuligt at skaffe, så her fandt folk på selv at lave erstatninger, og brugte f. eks. hybenblade, solbærblade eller eksperimenterede med blandinger af forskellige andre frugtsorter.

Sko og tøj blev efterhånden erstattet af ting, fremstillet på papirbasis. Man hørte historier om folk, der iført deres nye habit, kom ud i stærkt regnvej, med det resultat at tøjet krøb så meget at det blev halveret. Eller folks nye sko med papirsåler, der gik i opløsning i regnvej.

Men man fremstillede også sko af rødspætteskind, de kunne se meget smarte ud, men det med holdbarheden var lidt tvivlsomt.

Mælken fra mejerierne var efterhånden så tynd, at der ingen fløde var på toppen af mælken. Der havde ellers hidtil været et par centimeter rigtig fløde i toppen af flasken, så det var muligt at "fiske" fløde op med en lille "øse" der var beregnet til det samme. Så havde man kaffefløde! Piskefløden var efterhånden så tynd at den var umulig at piske til skum. Men også her var der hjælp at hente, kaldet "Gulddråber". Når man kom nogle af disse "Gulddråber" i piskefløden, blev det nemmere at piske fløden til skum.

Men alle disse mangler skabte også en ny "industri", nemlig sortbørshandel. Der var mange mennesker, der tjente godt med penge, og penge var der ingen mangel på, for der var ikke noget at bruge dem til, hylderne i butikkerne var mere eller mindre tomme.

Men disse "sortbørshajer", kunne ad omveje skaffe næsten alt lige fra rationeringsmærker til ægte kaffe, og en meget stor artikel var cigaretter. Og hvis det var amerikanske eller bare udenlandske, så kunne prisen løbe op i svimlende summer. En cigaret kunne nemt sælges for 1 kr. hvor en 10 stk. pakke danske cigaretter kostede 65 øre!

Men vi manglede aldrig noget i det daglige. Mor var som sagt god til at lave alt muligt selv, mælk fik vi fra Gården, og mor kærned selv smør, brød manglede vi heller aldrig, Engestoftebageren fik alle mors brødmærker, og vi fik alt det brød, vi behøvede.

Engang imellem købte far en sæk hvede på Gården, den blev overladt til bageren, og da han selv havde mølleri, fik mor en lille sæk hvedemel, hvad der også var en mangelvare. Derfor var mor altid i stand til at bage franskbrød hver uge, samt pragtfulde småkager til jul.

Musik...

Efter at vi havde fået ny radio til erstatning for "dampradioen", hørte far altid musik, især "middagsensemblet fra Restaurant Wiwex", hvor Teddy Pedersen spillede alle de populære melodier.

Det var rigtig hyggelig underholdningsmusik, hvor man i baggrunden kunne høre både samtale og klirrende bestik fra de spisende middagsgæster. Disse melodier holdt jeg meget af, lærte snart dem udenad og kunne fløjte eller

nynde dem. Far og jeg morede os også meget ved at sidde og tromme forskellige melodier med fingrene i bordpladen, og skulle så gætte, hvilken melodi, man trommede. Og vi kunne gætte rigtigt ni ud af ti gange!

Jeg fik først en mundharmonika og kunne inden længe spille de fleste melodier, dernæst fik jeg en lille legetøjsharmonika i fødselsdagsgave, og spillede snart på dette lille simple instrument. Stefan og far snakkede da også om, "at knægten vist var rigtig meget musikalsk".

Da jeg fyldte 10 år, fik jeg en "rigtig" harmonika i fødselsdagsgave af far, mor, Edward og Tæus, toradet og med 8 basser, - (den har jeg den dag i dag) – og det var en dejlig harmonika. Både far og Stefan kunne spille på den, især alle de dengang populære polske polkaer og valse, som jeg også snart fik lært at spille. Når der efterfølgende var gæster, enten hos mor og far, eller hos Stefan, skulle jeg altid spille for gæsterne, og far spillede violin til, så der var stor jubel, især når det var "roehakermelodierne", der blev trakteret.

Det endte da også med, at fra jeg var 12 år, og der var bal i Den Polske Forening i Maribo, spillede far og jeg til ballet, det var vel fordi at det var for dyrt med professionel musik, og de kunne jo heller ikke spille de polske melodier. Det var trivielt for mig at sidde og spille en hel aften, selvom jeg fik alle de gratis sodavand, jeg kunne drikke.

Men far nød stemningen, han fik sig selvfølgelig også nogle øller, og publikum kunne lide vor musik, og det endte sågar med, at vi blev inviteret til Den Polske Forening i Nakskov, hvor vi skulle spille til ballet, og det var far selvfølgelig meget stolt af!

Jeg skal love for, at der blev danset polkaer, sunget, trampet i gulvet, danset "avet om", og så de mere stille valse, hvor der også kunne danses kinddans, så jeg følte, at vi virkelig var en succes! Folk kunne virkelig more sig dengang, det behøvede ikke at være store orkestre, det var tilstrækkeligt med en violin og en harmonika.

Men snart blev to musikere populære på hele Midtjylland, nemlig Ove og Verner, to brødre, der spillede på harmoni-

ka. De spillede til private fester og til bal flere steder i forsamlingshusene.

De blev mine idoler, for jeg synes, at de spillede fantastisk godt på deres store femradede harmonikaer med hele 120 basser, nemlig rigtige virtuositynstrumenter! Ove havde desuden en stortromme, som han betjente med en fodpedal. Og jeg hang altid i nærheden af dem, når de spillede. Dermed lærte jeg også hvordan "man gebærdede sig", når man spillede til bal.

Danseskole...

Mor ville have at jeg lærte at danse. For, som hun sagde, "det er en vigtig del af din opdragelse". Det var på det tidspunkt Maurits Pedersens danseskole, der "turnerede" rundt til alle Lollands forsamlingshuse. Men jeg var overhovedet ikke interesseret i at lære at danse, så mig skulle ingen regne med! Det med at skulle holde armen om livet på en tøs, nej vorherre bevares!

Men mor havde alligevel på én eller anden måde fået mig meldt til dans i bemeldte skole. Da dagen nærmede sig for den "uhyggelige terror" sagde mor, at nu skulle jeg huske at den og den dag skulle jeg begynde til dans!

Jeg protesterede naturligvis med lange tirader af udenomssnak, men mor var ubønhørlig: at lære at danse var en vigtig del af børns opdragelse, og hvis jeg ikke gik til dans, som hun personligt havde tilmeldt mig til og betalt et mindre depositum for, så skulle hun sørge for, at jeg fik en ordentlig omgang med et kosteskaft. Jeg fnyste bare og sagde højt til mig selv: aldrig i livet om jeg vil røre ved de snottede tøse!

Men den uhyggelige dag oprandt ubønhørligt, og da tiden nærmede sig, hvor jeg skulle afsted, blev jeg kommanderet ind i køkkenet for at blive godt renskuret. Jeg protesterede igen kraftigt, men lige pludselig gik alvoren op for mig, for mor mente sgu' hvad hun havde truet med!

Hun stod der med et kosteskaft og sagde, at nu kunne jeg selv vælge: at gå til dans frivilligt eller at få en ordentlig omgang med kosteskaftet! Da jeg var en kylling, og udmærket godt vidste, at mor kunne slå en proper næve, valgte jeg renskuringen og omklædningen til det fine dan-

setøj. Men jeg følte det som om jeg skulle føres til skafottet!

Mor cyklede med mig til Hunseby Forsamlingshus for at være sikker på at jeg ikke skuldede, og fulgte med helt ind i salen, hvor delinkventerne var samlet. Den første time begyndte med at Maurits Pedersen med hjælp af sin assistent – (en meget flot og smuk dame) – viste os, hvordan man skulle holde om pigerne: en arm bag ryggen på pigen, med let adskilt overkrop, men med underkroppen så tæt sammen, at man kunne holde en gramfonplade imellem, uden at den faldt ned.

Og dernæst de første dansetrin, hvor der blev talt højt: én to tre, én to tre o.s.v. Og inden timen var forbi, havde vi lært grundtrinene til de første par danse. Min første dansepartner var Ingrid Sørensen, en lille, sød sag. Hun blev også min mere eller mindre faste dansepartner.

Oh milde himmel, hvor var det skønt at lære at danse, musikken, pigens bløde krop, ja hele stemningen. Forstå det, hvem der kan, men fra den dag var der ikke ti vilde heste, der kunne holde mig fra dansetimerne, jamen jeg gik ligefrem og så frem til næste gang jeg skulle til dans. Men jeg blev – mener jeg selv – rigtig god til at danse, I kan jo bare spørge min kære svigerinde Inge Wojcik, for vi har også danset sammen hos Maurits' på samme hold!

Snart var der afdansningsbal, og Ingrid og jeg skulle danse solo denne store aften. Da det var lige efter krigsafslutningen, skulle det naturligvis være til: "Nu skinner solen igen på vor lille jord".

Ingrid og jeg var klædt helt i gult, og med en stor, gul "sol" på en stang, vi skulle holde i hænderne mellem os. Melodien var Engelsk Vals, hvilket vi begge to kunne lide at danse, og samtidig skulle vi synge sangen højt og tydeligt. Der var ikke et øje tørt bagefter, og klapsalverne var overdådige. Ingrid og jeg var selvfølgelig både stolte og lykkelige.

Vi dansede sammen i et par sæsoner, og sidste sæson, vi dansede sammen og til afdansningsballet, da vi efter dansen var oppe bag scenen i omklædningsrummet for at klæde om, skete det: vi kyssede hinanden, jamen, jamen, det

var allerførste gang at jeg kyssede en pige! Men Ingrid var ekspert må jeg sige, for hun kunne det der' med adskilte læber og det hele! Jeg var lige ved at besvime! Men vi øvede flittigt derefter, og øvelse gør som bekendt mester!

Ny skolelærer...

Vi fik en ny skolelærer, vel nok for at aflaste Eriksen. Den nye hed Johannes Nissen, og ham fik vi i regning, sang og gymnastik. Det var et nyt pust, der kom ind i skolen. Han var en meget rar og venlig mand, men han kunne også være ilter og hidsig. Nissen spillede violin til vore sangtimer. Jeg husker en sangtime – jeg holdt meget af disse sangtimer – og var derfor også meget koncentreret.

Jeg sad på første række – sammen med Kaj Hansen – og sang af hjertens lyst, men bag os sad der et par gutter, der lavede fis og ballade. Pludselig blev det for meget for Nissen, og han – der troede at det var mig, der stod for uroen - fo' r hen foran mig og skældte ud, og pludselig skete det: han svang violinbuen mod mit hoved, men per refleks fik jeg lige smuttet min hånd op for at beskytte hovedet, og violinbuen ramte tværs over min hånddryg.

Det gjorde afsindigt ondt, og jeg rejste mig – (det skulle man, når man talte til en voksen) .- og sagde harmfuld, at det var skide uretfærdigt at slå nogen oven i hovedet, og især når det var uforskyldt, og så med en violinbue! Jeg satte mig igen, men I skulle have set min hånddryg: efter nogle minutter svulmede den op til en størrelse som et hønsæg og var så øm, at jeg i næste time dårlig kunne holde på en blyant. Jeg kunne godt se, at Nissen skævede noget til min hånd, men han sagde ikke et ord. Men siden den dag fik jeg aldrig mere øretæver af ham.

Vi havde ham som sagt også i gymnastik, og dermed kom der også nye indslag i denne time. Om sommeren skulle vi spille fodbold på Hunseby Stadion, og det gik han meget op i. Der var ikke råd til nye fodboldstøvler, så jeg "arvede" et par gamle, stive støvler, med læderknopper, der var sømmet fast til sålen.

De var nu uhyggelige, disse læderknopper, for hvis sådan en gik i stykker, kunne der sidde tre strittende søm tilbage, og de kunne selvsagt være meget farlige. Støvlerne var

heller ikke særlig behagelige, og de gnavede godt og grundigt i hælene, men det var rigtige fodboldstøvler. Men vi havde ikke spillet mere end et par måneder, før jeg blev ramt af et hårdt spark på indersiden af venstre knæ.

Det skete der sådan set ikke noget ved her og nu, udover et par skrammer, men efter nogle uger svulmede mit venstre knæ og det øverste af skinnebenet voldsomt op, og jeg fik voldsomme smerter i det. Til sidst kunne jeg ikke være til for smerter, og far ringede efter vores læge. Jeg lå i sengen med meget høj feber. Vi havde Ib Hansen til læge, men han var "gået under jorden" fordi han vist nok havde en tendens til at tage sig af illegale transporter med sin lægebil.

Så der kom en vikar i stedet for ham, en kvindelig læge sammen med en sygeplejerske, og hun sagde at jeg skulle have åbnet knæet, for det var fyldt med betændelse. Hun bedøvede mig med æter, og det var en meget ubehagelig oplevelse, og då jeg vågnede efter indgrebet, brækkede jeg mig uhyggeligt meget. Men jeg var mere eller mindre ved bevidsthed på grund af feber, og indgrebet, hun lavede hjalp heller ikke ret meget.

Efter nogle dage var det helt galt, og far turde ikke mere tage ansvaret for mig og ringede igen efter lægen, som kom ret hurtigt. Hun kastede et blik på mig og sagde, at jeg skulle på sygehuset øjeblikkeligt, for det så alvorligt ud. Hun skyndte sig ud af døren, og inden længe kom der en ambulance, og jeg blev kørt til Saksøbing Sygehus, hvor jeg kom på operationsbordet med det samme.

Jeg havde fået "benedder", som de kaldte det, (knoglemarvsbetændelse) i venstre skinneben, og det var ret alvorligt, for jeg var "lige ved at stå af" sagde de bagefter. Det var den 23. december 1944. Jeg husker ikke mere før juleaftensdag eftermiddag, hvor jeg blev kørt i min seng ned i den store forhal, hvor der stod et stort juletræ. Mor og far var der. Der blev spillet på et stueorgel og sunget julesange, og jeg fik mine julegaver af mor og far, og så måtte de køre hjem, for jeg var stadig ikke mig selv.

Jeg lå på en seksmandsstue sammen med fem voksne mænd, og de var såmænd meget søde mod mig. Men jeg husker, at den ene mand var blevet opereret for blind-

tarmsbetændelse, og han lå og jamrede ustandselig. Til sidst ringede en af mændene efter en sygeplejerske, der kom og spurgte manden om, hvad der var galt, og han sagde, at han følte det som at hans mave skulle sprænges.

Den skal jeg nok klare, sagde sygeplejersken og hentede en lille kasse med forskellige glaser, udsøgte sig et bestemt rør, som hun stak op bagi manden. Der kom en lyd som en dampfløjte, og sygeplejersken styrtede hen og åbnede vinduet, for der bredte sig en ulidelig stank i hele stuen.

Alle sygeplejerskerne var utrolig søde ved mig og forkælede mig fra morgen til aften. Men to gange om dagen skulle jeg have skiftet forbindelse på mit ben, og det var et rent helvede for mig. Jeg havde fået mejslet en 10 – 15 cm lang og 2 cm bred åbning i mit skinneben, helt ind til marven, og det flød med betændelse. Det skulle naturligvis vaskes og renses, og bagefter blev der drysset en masse pulver over, dernæst blev der stoppet 2 – 3 meter gazebind ind i knoglen, og det gjorde vanvittigt ondt.

Jeg måtte knuge med begge hænder om sengestolpen for at holde smerten ud, så jeg gruede for de to gange i døgnnet, jeg skulle igennem dette mareridt. Der var en oversygeplejerske, Fru Hansen, og hun var den, der var sødest mod mig, og den, der var mest nænsom til at skifte forbindelse, og når hun var på vagt, var det kun hende, der måtte udføre denne tortur. Jeg fældede også en stor tåre, den dag jeg blev udskrevet og skulle sige farvel til fru Hansen.

Efter nytår fik jeg besøg af Overlærer Eriksen, og han havde en lille gave med til mig med hilsen fra alle mine skolekammerater: et puslespil med et billede af den lille prinsesse Margrethe, med hendes smukke "prinsessekrølle" og iført en hvid kjole med små røde prikker. Det fik jeg mange timer til at gå med.

Sidst i januar skulle jeg hjem. Far havde lånt en hest og en fjedervogn på Gården og kom og hentede mig. Det var en frostklar dag, med en smuk, blå himmel, men bidende koldt. Jeg blev løftet op på bukken, pakket ind i flere lag tæpper, og så kørte vi. Da vi næsten nåede udkanten af byen, blev der blæst luftalarm.

Far jog på hesten, for som han sagde, at hvis vi ikke kom ud af byen i en fart, så skulle vi i beskyttelsesrum, og det havde han hverken lyst eller tid til. Det varede heller ikke længe, så kunne vi høre motorlarm, og vi så store mængder fly, der i stor højde passerede os, men vi kom helt hjem uden problemer.

Far havde fået instrukser om hvordan bindet på mit ben skulle skiftes, og det forklarede han mor. Men da mor første gang skulle skifte min forbindelse, var hun ved at besvime, og så måtte jeg klare det selv. Og det gjorde jeg så derefter, for jeg var jo den nærmeste ekspert.

Men jeg havde problemer med det ben i mange år efter, hvor det pludselig kunne svulme op og blive helt mørkeblåt under knæet, og jeg måtte prikke hul på bulen og ud flød det med materie og blod og, der kunne også være små bensplinter i udflådet. Jeg gik i måneder med et bredt flonelsbind om benet, og det var meget hæmmende for mig, især om sommeren, hvor jeg altid gik i korte bukser.

Ålefangst...

Far holdt meget af at fange ål. Han havde et par åluser, som han fiskede en hel del med, men favoritten var nu alligevel ålejernet, et andet navn for sådan et instrument er "Lyster". Det bestod af fem eller syv smedede "fingre", med en "brod" med modhager mellem fingrene. Denne lyster var monteret på en fire – fem meter lang rundstok, der gjorde det muligt at stange ål på forskellige vanddybder op til tre meter.

Stefan havde en 12 fods fladbundet pram, som Stefan og far ofte stangede ål fra. Den var en tid stationeret nede for enden af stenmuren, og det var nemt at spadserer ned til den, men folk kunne ikke lade den i fred, de prøvede at komme ud og sejle i den, til trods for, at den var låst fast til en jernpæl med en jernkæde og hængelås. Så flyttede Stefan båden ned til "Michaels hus", hvor den kunne være i fred, foruden at den også var under lidt opsyn af Michael.

Ålestangning foregår på den måde, at man finder et stort areal ude i vandet med tæt bundvegetation, allerhelst ålegræs. De bedste lokaliteter huskede man ved at tage pej-

ling inde på land, f. eks. var der fine "ålepletter" når man havde den østlige vindmølle og avlsgården på linie ca. 100 – 150 meter fra land. Så stanger man på må og få - "blindstangning", - det vil sige at man ikke kan se hvor ålene er, men man brugte "fornemmeren" og stak ålejer-net ned i "pletten" og afsøgte den systematisk.

Når man får en ål på jernet, kan man i stagen mærke ålens sprællen, og nu gælder det om forsigtigt at trække ålejer-net op i båden, hvor man tager ålen af jernet og lægger ned i en "ålekasse" med så høje sider, at ålen ikke kan nå at få halen op over kanten, og på den måde smutte ned i bunden af båden.

Bunden af båden var malet med tjære både ud - og indvendig, og da der altid var lidt vand i bunden af båden fra den bundvegetation, man fik med op med jernet, kunne ålen få afsmag af tjæren, hvis den lå for længe i dette vand. En del af bundvegetationen blev lagt op i kassen for at ålen kunne have noget at gemme sig i og samtidig holde den frisk.

Men jeg har også prøvet at fange ål med tærne. Det foregik på den måde, at man vadede ud, med vandet i knæhøjde, og så var det bedst, hvis man kunne finde en stor sten, helst så stor at en del af den stak op over vandet og blev opvarmet af solen. Der ved foden af stenen kunne ålen lide at ligge og hygge sig.

Så afsøgte man forsigtigt bunden rundt om stenen med fødderne, og hvis man mærkede en ål, gjaldt det om at få den i klemme mellem storetåen og "langetåen", ned med hånden og klemme godt fat i ålen mellem fingrene, for man kunne ikke holde den, hvis man bare tog fat med hele hånden. En anden metode var at "blusse" ål om aftenen eller om natten. Det var endnu tilladt da jeg var 4 – 5 år, men omkring 1940 blev det forbudt, fordi der blev fanget for mange små ål.

At blusse ål foregik på den måde, at man uden på båden havde en afskærmet kasse, hvor man anbragte en Petro-maxlampe, der gav et meget kraftigt, hvidt lys, og derfor havde man en skærm over lampen for ikke at blive blændet.

Far med en rigtig stor ål, han har fanget. Stefans barnebarn står ved siden af.

Så gjaldt det om at finde sandbund, hvor man kunne se ålene på fangst efter bytte, eller de svømmede mellem "pletterne" af vegetation, men de blev også tiltrukket af det skarpe lys. Det krævede nogen øvelse at blusse ål, for når man stak ålejer-net ned i vandet, så det ud som om at stagen "knækkede" i en vinkel på 20 – 30 grader lige i vandoverfladen, og dernæst virker vandet kraftigt forstørren-

de, således at en ål på 30 cm så ud til at være en kæmpe på en meter.

Når man stanger ål, skal vejret være til det, "ålevej", som far kaldte det. Derhjemme kunne far kigge lidt på vejret, så trådte han op på hegnet ind til køkkenhaven, og derfra kunne han kigge over stenmuren og se vandet nede ved stranden. Hvis vandet var blankt, sagde far "ålevej", og så var det med at komme afsted på cyklerne.

Det bedste ålevej er når det er vindstille eller meget svag vind, for hvis det blæser for meget, kan man ikke styre båden og den driver så hurtigt med vinden, at man ikke kan nå at gennemsege ålepletten. Det helt ideelle vej - efter fars - (og min) - erfaring er en sommerdag med næsten vindstille og lummervarm, lige før et kraftigt tordenvej.

Men det kan også godt være lidt halvfarligt. Jeg husker en sådan dag, hvor far og jeg næsten var ved Bandholm og stange ål. Det var godt lummert, og i det fjerne kunne vi høre en rumlen af torden, men "der var gang" i ålene, så far blev ved at stange.

Lige pludselig kom der et ordentlig tordenskrald ikke så langt borte, og vinden begyndte at blæse op, og da vi ikke kunne nå tilbage til bådepladsen i en fart, roede far hurtigt ind til land, trak båden op på land og vendte bunden i vejret på den. Så krøb vi begge ind under båden og lå der og hyggede os, mens det buldrede og bragede omkring os. Men efter 15 – 20 minutter var bygen drevet over, og vi kunne komme på vandet igen. Men far synes at det var for farligt at være på vandet, hvor vi jo var de højeste punkter i tordenvej, så roede vi hjem, men far havde også stanget mange ål på den tur.

Jeg holdt meget af at stange ål sammen med far, og da jeg blev 11 – 12 år, fik jeg mit eget ålejern, dog i noget forkortet udgave, for jeg havde ikke kræfter til at styre de helt lange ålejern.

Og jeg var stolt som en pave, hvis jeg – og det skete flere gange – stangede flere ål end far. Men det kunne svinge kraftigt med fangsten; sommetider fik man kun to – tre ål, og så blev de smidt ud i vandet igen, for man havde ikke dybfryser på den tid.

Men man kunne også komme hjem med 20 – 30 stykker på en god dag, så stod menuen på ål i mange variationer: stegte ål, ålesuppe, ål i karry, ål i gele o.s.v. og havde man fanget en rigtig stor én blev den rensset og kørt til røgeriet i Maribo.

Man kunne altså godt blive træt af at spise ål. Men hvis mor og far skulle have gæster til en frokost, drog far og jeg ud for at stange ål. Og var vi rigtig heldige – og det var vi ofte – så kunne gæsterne spise sig mæt i stegte ål og ål i gele. Men gæsterne kunne ikke forstå at vi andre ikke spiste med samme store appetit, men de havde jo heller ikke prøvet at spise ål et par gange om ugen!

Der var mange, der godt kunne lide at stange ål. Blandt andre, var der min kære svigerinde Inges morfar, Ingo, der boede over for præstegården i Hunseby. Og følgende historie som Ingo fortalte, er sandfærdig. Ingo inviterede ofte præsten, Pastor Overgaard, med ud og stange ål. De havde gerne en madpakke samt "en lille én til halsen" med på fisketuren. En dag, efter indtagelsen af madpakkerne, startede de igen ålestangningen. Snart fik præsten en rigtig stor ål på ålejernet. Han trak forsigtigt ålen op i højde med bådens ræling, hvorefter ålen slog et kraftigt slag med halen og forsvandt i vandet. Da kom det tørt fra præsten: "Ingo, Ingo, skynd dig at sige det der skal siges, for jeg må jo ikke!"

Egen båd...

Der gik nogle år, inden far købte sin egen lille pram. Det var en brugt 9 fods, fladbundet og spidsgattet – (det vil sige, at den havde både spids for- og agterstavn) – hvilket betød at den sejlede lige godt for- som baglæns. Med til båden fulgte en gammel påhængsmotor af mærket Evin-drude, der var udstyret med batteritænding.

Der skulle et Hellesens tørbatteri, - jeg mener det var på 6 volt – med i båden, forbundet med et par ledninger til motoren. Men motoren var gammel og udslidt og umulig at starte, så den endte sine dage oppe på det lille loft, hvor den lå splittet i smådele, til den en skønne dag endte hos jernhandleren, så den fik vi ikke nogen fornøjelse af. Men nu kunne far og jeg tage ud og stange ål, når vi havde lyst, uden at skulle spørge om at låne en båd. Fars båd var me-

get letløbende, så selv jeg kunne ro den uden de større anstrengelser, men da den ikke var ret bred, krævede det også mere koncentration at holde balancen, når man som altid stod oprejst i båden og stangede ål, især når man stangede to mand sammen. Men jeg er helt sikker på, at det styrkede balanceevnen, for man holdt balancen ved at flytte vægten fra den ene fod til den anden, og der var aldrig nogen af os der faldt eller røg udenbords.

Jeg fik snart selv lov til at tage på stranden i båden, og jeg har haft utroligt mange pragtfulde timer i denne båd, ikke alene med at stange ål, men somme tider bare at ro en lang tur. Jeg har også roet op i Hunså, hvor jeg lagde mig ind under Granitbroen tæt ved slottet. Her lå jeg så og ventede på at der skulle komme en uskyldig cyklist, og når jeg hørte cyklen ude midt på broen, sagde jeg med høj stemme: goddag! Der var aldrig nogen, der skulle kigge efter kilden til den underlige lyd, der kom ingen steder fra, de skyndte sig altid videre, for de har vel troet at det spøjte, eller ikke troet deres egne ører.

Men hovedformålet med båden var at stange ål, og det gjorde jeg meget ihærdigt. Jeg fandt mange gode "ålepletter", og når disse ikke gav nogen ål, var der altid en mulighed tilbage, nemlig "hestehullerne". Der var to af disse huller med en indbyrdes afstand af tre – fire meter, ca. 1½ - 2 meter dybe og hver især 20 – 25 kvadratmeter store, og beliggende kun et par meter fra strandkanten ud for Parken, ca. 75 – 100 meter fra Hunsåens udløb.

Man sagde, at hullerne var opstået ved, at man her gravede blåler ud til brandsikring af loftet over kostalden, da man i sin tid byggede avlsgården. Navnet skulle være kommet af, at der var et par heste, der var druknet i disse huller, fordi de var "bundløse", men om det har sin rigtighed og kun er en skrøne, kan jeg ikke sige.

Disse to rektangulære huller følte bundløse, når man stak ålejernet ned i bunden af dem, men der har vel også været et meget tykt lag mudder dernede, desuden var der også en hel del gamle grenstumper, man fik på ålejernet, og de var irriterende, fordi man hele tiden skulle hale jernet op og befri det for disse grene, men jeg har også stanget rigtig mange, og rigtig mange store ål i disse huller. Og det

var dybt fascinerende at stå og stange ål i skyggen af et meget stort bøgetræ, der ludede ud over vandet, hvor småfuglene fløj rundt mellem grenene og kvidrede, ja, men, så var livet bare skønt!

Om hullerne eksisterer i dag ved jeg ikke, det er vel 50 år siden at jeg sidst har stanget ål dér, og de kan meget vel være sandet til, men det store bøgetræ er der desværre ikke mere, og det har mindet mig om, at alt er forgængeligt her i livet!

Rejsebiograf...

Det var meget almindeligt med en "rejsebiograf", som de kaldtes, da jeg var dreng. Til Hunseby forsamlingshus kom en mand kørende i sin Ford A, model 1931, med en kraftig tagbagagebærer monteret. Indsvøbt i en presentning lå her det store biograflærred, og her stod også et par solide kasser indeholdende filmspoler. I forvejen var der averteret i lokalaviserne om, hvornår rejsebiografen besøgte Hunseby, samt hvilke film, der var på plakaten.

Der var både eftermiddags – og aftenforestilling og det passede lige med, at jeg sammen med et par andre knægte efter skoletid smuttede ind i forsamlingshuset og ventede på at "biografen" skulle ankomme. Så gav vi en hånd med at læsse grejerne af og hænge det store lærred op over scenen, og stille stole frem på rad og række. Som belønning fik vi lov at overvære eftermiddagsforestillingen, som gerne bestod af en tegnefilm med "Skipper Skræk" og dernæst en "Fy og Bi" film. Om aftenen kørte han så én af de gamle (dengang nye) danske spillefilm.

Det var naturligvis billigere at gå i rejsebiograf, end at cykle til Maribo og gå i Maribo Biograf, og det var også nærmere, især også for folkene på Gården, der kørte gennem Parken, ud af Maglemersporten, gennem Hassagergård og ad Hassagervej til Hunseby.

Landevejens handelsmænd...

Som jeg tidligere har nævnt var der Engestoftebageren fra "Engestofte Mølle og Bageri" der havde en ugentlig brødtur. Men der var også andre driftige handelsmænd på de Lollandske landeveje. Der var fiskehandleren fra Maribo, der havde sin rute forbi mit hjem hver torsdag.

Så stod menuen på fisk – (aldrig ål, for der var vi selvfor-synende) – men gerne sild eller fladfisk, som mor stegte, eller far´s livret: kogt torsk, hvor han havde – (heldigvis synes jeg) – forsteret til det kogte torskehoved, hvor far påstod at det fineste kød befandt sig.

Men der var også en driftig ung mand, der startede i det små: han havde anskaffet sig en ladcykel, og han købte store kvanta stegeben – såkaldte ”gode ben” – fra Maribo Svineslagteri, hvorefter han startede ud på landet med sin ladcykel samt en bismervægt og fik snart en stor kundekreds, men dermed også af onde tunger øgenavnet: ”Poul med de bare ben”.

Men inden længe havde han etableret sig i egen ejendom i Anderstrup, på hjørnet af Øster Landevej og den gamle Nystedvej, med viktualieforretning og en endnu større kundekreds.

Poul Poulsen – jeg husker ham som Poul Slagter – der inden krigen kom kørende i en Ford V8 1938 med en ”kødkasse” monteret, og det var klart en fordel for mor med denne ”slagter til døren” hver lørdag, at hun sparede de 4 kilometer til Viktualiehandler Hudlebush i Hunseby – (senere overtaget af Vognmand Arthur Pedersen) – eller en anden mulighed små 5 kilometer til Slagter Nielsen i Bandholm.

Under krigen måtte Poul Slagter som så mange andre lade Fordén klodse op og kom nu kørende med en hest forspændt slagtervognen. Men her købte mor søndagsstegen hver uge, samt hvad Poul havde af forskelligt pålæg. Naturligvis havde han også hakket kød, hvilket får mig til at tænke på én speciel episode: der var tilbud på hakket hestekød, og mor elskede en saftig hestehakkebøf, hvilket far derimod ikke kunne fordrage! Men mor lod sig friste af det gode tilbud og købte et helt kilo af bemeldte hakkekød. Tæus og jeg fik ganske naturligt at vide hvad dagens menu bestod af, men vi måtte ikke med eet ord nævne det for far!

Far kom som sædvanlig nede fra Gården lidt over klokken tolv, hvor vi som altid spiste varm middag, mor serverede hakkebøfferne med lækre sprødstegte løg og dertil hendes hjemmelavede asier, og far spiste med en god, sund appe-

tit. Efter måltidet skulle han som altid lige have en halv time på divanen, men så røg der en lille djævel i mor: hun spurgte far om hvad han synes om maden, og han svarede at den var meget lækker, men, men, men, da mor spurgte anden gang om det samme fik han en lumsk mistanke, og spurgte om det nu også havde været hestekød, han havde spist, hvilket fik mor til at grine højlydt, hvorefter far lynhurtigt rejste sig og spurtede ud på ”det lille hus” hvor han pænt ofrede hele middagen! Herefter gik han ind og gav mor en ordentlig balle, for som han sagde : man spiser sgu´ ikke en arbejdskammerat!

Udover bageren, fiskehandleren og slagteren var der også ølmanden, der havde en ugentlig tur ud til vores afkrog. Han var som tidligere nævnt fra Nykøbing F. Bryghus. Også her erindrer jeg et morsomt tilfælde. Far skulle fejre sin 50 års fødselsdag i april 1948. Og der var stadig en vis rationering på øl, man kunne ikke bare købe ubegrænset af f. eks. ”Den blå Nykøbing”.

Men mor fik en aftale med ølmanden i god tid inden den store dag, så hver uge fik hun en halv snes af ”Den blå”, og da den store dag oprandt med huset fuld af frokostgæster, fremtryllede mor hele 2 kasser – (det var dengang inden verden gik af lave, så der var 30 øl i en kasse) – og far spurgte forbavset mor hvor hun havde dem fra, for han havde ikke set nogen øl i huset udover almindelige pilsnere, hvortil mor grinende fortalte: - at dem havde hun såmænd gemt under hans seng!

Så var de mere sæsonprægede handelsmænd, for eks. ”pottemageren”, der kom med sin lille ladvogn forspændt en islænder, med hele ladet fyldt med lerbåde, kander og potter i forskellige afskygninger, pakket omhyggeligt ned i træuld.

Og i en årrække kom hvert efterår en opkøber, der købte nedfaldsfrugt. Og her kunne jeg tjene en 25 øre ved at hjælpe med at samle frugt i sække, der blev vejret med en bismervægt, og her kunne mor få en 4 – 5 kroner ud af den handel.

Så var der gammelt jern! Hvis man fandt en slidt hestesko eller andre metaller på vejen blev de samlet op og gemt nede bag i haven sammen med kasserede gryder, defekte

cykeldele eller andet skrot, for at blive solgt til jernhandleren, der gerne kom forbi en gang om året. Det kunne højst give et par kroner, men tænk nu bare på de mange bække små!

Men en meget velkommen handelsmand var nu også ”Uldjyden”, der kom med sin enorme bylt på sin ladcykel. Han blev altid budt ind i køkkenet, hvor han pakkede sin bylt op på spisebordet og fremdrog hele sortimentet, der blev lagt frem for mor.

Det var striktrøjer, herre og dameundertøj, sengetøj og duge, sokker og vanter, og mor sagde altid, at det var en rigtig god kvalitet, Uldjyden fremviste, og til meget rimelige priser, og inden han gik, havde han som regel også gjort en god handel. Men jeg synes nu at han var rigtig svær at forstå, for det med jyde var rigtig nok, for han talte ”ravjysk”!

Biavl...

Far var biavlner i det små. Det vil sige, at han havde ”kun” anskaffet sig to bistader. Interessen fik han fra én af sine venner, der havde mange bistader. Far holdt meget af honning, han spiste én stor teskefuld på fastende hjerte hver morgen, og det mente han kunne holde alskens dårligdom fra sit gode helbred. Og han havde et godt helbred, det værste han havde fejlet, var en stor tandbyld, der gjorde ham helt skæv i ansigtet, hvilket fik os andre til at grine ubehersket, og det tog han os meget ilde op.

Han havde altid lidt af tandlægeskræk, og til sidst havde han kun et par pløkker tilbage i munden, og selv om mor tryglede og bad ham om at gå til tandlæge, så blev det aldrig til mere end et besøg på tandlægens trappegang, hvor han nåede til tandlægens dør, så kunne han lugte den typiske lugt fra konsultationen, og så mistede han modet og vendte om.

Først år senere fik han taget mod til sig, og efter et besøg på ”Pillen”, alias Jernbanehotellets krostue, hvor han drak sig mod til med et par glas Rød Aalborg med et stænk Angostura i som han holdt meget af, og et par pilsnere til at holde dem nede med, kunne han gå til tandlæge og fik ryddet hele munden. Nu fik han et flot gebis, og han ind-

rømmede, at det skulle han have gjort for mange år siden, for nu kunne han spise sin mad med stor fornøjelse.

Nå, nok om det, og tilbage til bierne.

For at anskaffe sig bier, skulle man købe dem af en biavler, eller man fandt en sværm om sommeren i et træ eller en busk. Alle holdt øje med sværmene bier, for der kunne være penge i det. Det skal siges, at bisværmen tilhørte den mand, på hvis ejendom sværmen befandt sig, og så skulle man købe sværmen af den retmæssige ejer. Men ejeren kunne også være flink, at han gav tilladelse til at fjerne bierne uden beregning.

Bier har det med at sværme, når der er mere end én dronning i bistadet, og disse bier "sværmer", det vil sige at en dronning forlader boet og bliver fulgt af hundredvis af bier, og når så dronningen sætter sig f.eks. i et træ eller en busk, sætter alle de andre bier sig i en klynge omkring dronningen, og nu kan man indfange disse bier ved at sætte en bikube flettet af rughalm, lige over sværmen, og er man heldig, kravler dronningen op i kuben, fulgt af alle bierne, dernæst venter man til solnedgang, stopper kuben med alle bierne i en sæk og transporterer dem hjem.

Der lukker man overdelen af bistaden op - (den er naturligvis blevet klargjort med nye vokstavler) - tager forsigtigt bikuben ud af sækken og anbringer den oven på de nye tavler, lukker igen, og så har man bier. Men bier kan blive ramt af sygdomme og hele boet kunne dø, det kunne være på grund af en hård vinter hvor de frøs ihjel, selvom far isolerede bistaden med halm, eller de kunne dø af bipest.

Således husker jeg, at far manglede bier, og Tæus kom hjem og fortalte at han havde set en bisværme i et træ på dæmningen nede ved vindmøllen ved stranden. Far var overbevist om, at Greven på ingen måde ville gøre indsigelse mod at vi fjernede bierne, så vi drog afsted med bikuben og en lang, tynd lægte.

Nede ved træet satte far bikuben fast i enden af lægten, og forsigtigt blev kuben anbragt lige over bierne, der sad i en stor klump. Så var det bare at vente på at bierne skulle kravle ind i kuben, og efter solnedgang drog vi afsted og

hentede bierne hjem. Far havde det rigtige udstyr: et "binet", der dækkede hovedet og hat, helt ned til skuldrene, tynde handsker og en "røgblæser", det var en beholder, man lukkede op, antændte en lille las jutesæk, så den glødede, lagde den ned i beholderen, der var udstyret med en lille blæsebælg på siden, og nu pustede man røg ned i bistaden for at bedøve bierne.

Men alligevel undgik man ikke at få et bistik i ny og næ, og far fik efterhånden så mange, at han var helt immun og ikke mærkede, når han blev stukket. Men folkemyten sagde også, at hvis man havde fået rigtig mange bistik, var man immun overfor gift, men den tror jeg ikke rigtig på, for far havde gift i den ene overarm!

Efter høst skulle honningen slynges. Far havde købt en brugt slyngemaskine, som var et apparat, hvor man anbragte de fyldte bitavler, og ved hjælp af et håndtag foroven på maskinen satte man bitavlerne i sving så de blev centrifugeret og honningen løb ud af et rør på siden af beholderen. Derefter blev honningen skummet for det fine vokslag, som bierne havde forseglet tavlerne med og dernæst blev honningen hældt på en blikdåse, der blev forsynet med en etiket med avlerens navn og adresse.

Disse dåser og etiketter fik man fra Biavlerforningen, som far var medlem af, og var derfor rigtig "autoriseret". Far solgte adskillige dåser honning til Hunsby Brugs, og det gav en lille "bi-indtægt", kan man vist sige. Det bedste jeg vidste, når der blev slynget honning, var at få en klump voks til at sutte på, det smagte herligt!

Fastelavn...

Jeg "løb fastelavn", som vi kaldte det. I brugsen lå der i god tid inden fastelavn et pænt udvalg af fastelavnsmasker fremstillet af papmache, forestillende alle mulige figurer, lige fra fæle hekse til et grisehoved.

Nu var det med at finde spareskillingerne frem og vurdere hvor stor en sum man havde råd til at investere i en fastelavnsmaske, hvor priserne lå fra en 25 øre til et par kroner for de mere avancerede. Jeg købte én af de billige til en 50 øre, for jeg bildte mig ind, at ingen ville kunne genkende mig, når jeg var klædt ud.

Når fastelavnsmandag oprandt, blev jeg iført én af fars gamle jakker, med foret krænget ud og med en stump tov om livet for at jeg ikke skulle falde i det alt for store tøj, dernæst fik jeg en af hans gamle udtjente hatte på. Så var det ellers "ud og løbe fastelavn".

Med en gammel blikdåse i hånden opsøgte jeg samtlige huse på Strandvejen helt op til Hunseby, bankede på døren og sang den traditionelle "boller op, boller ned", og der vankede gerne en én eller toøre, sommetider en femøre, og det var helt vildt, hvis nogen spenderede en tiøre!

Nu var det ofte frostvejr i februar måned, og efter nogen tid, hvor man havde åndet i fastelavnsmasken, gik den ganske enkelt i opløsning, så derfor måtte man hive den op på hovedet imellem hvert hus, for at der skulle være lidt tilbage af den til resten af turen!

Vel hjemme igen blev udbyttet talt op, og det var helt svimlende, hvis man havde samlet to - tre kroner sammen, men så var investeringen i masken alligevel tjent fornuftigt ind.

Når man kom i skole og snakkede sammen om, hvor meget man havde tjent, var der nogle få af børnene, der hovent sagde: - at de ikke ville gå tiggergang, det havde deres far sagt!

10-årig...

Jeg synes, at fra jeg fyldte 10 år, skete der en utrolig masse nye ting i mit liv. I skolen begyndte vi at skrive med blæk, og det kunne være noget værre griseri. Man havde et pennekraft, en stålpen og en "penneklud" til at tørre pennen af.

Hvis man trykkede for hårdt, kunne pennen sprutte med blæk noget så eventyrligt ud over hele ens stilehæfte, eller når man havde dyppet pennen i blækhuset og ikke huskede at "stryge" pennen af på kanten, kunne man tabe en stor klat blæk enten på bordet eller i hæftet. Så var det med at være hurtigt og få fat i trækpapiret og suge blækket op. Der var også forskel på pennene, der var de almindelige, der kostede 2 - 3 øre, og så de rigtig gode, "Kongepennen", der kostede 5 øre, men den var også det værd. Den hed Kongepen, fordi der på den runde del lige under pen-

neskaftet var præget et portræt af Christian den Tiende, og så havde den i modsætning til de andre penne en afrundet spids.

Jeg fik efterhånden en ret nydelig håndskrift, og var også god til dansk skrivning. Det medførte, at når der skulle skrives julekort eller breve derhjemme, så var det altid mig, det gik ud over, jeg skulle simpelthen være "skriverkarl"! Også fordi at jeg jo var den eneste, der var hjemme. Også for Stefan og Marie kom jeg til at skrive breve.

Deres børn var flyttet til København, og når de skrev hjem, blev jeg altid kaldt ind til Marie for at læse deres breve for hende, og også besvare dem. Men på den måde fik jeg en masse øvelse, ikke mindst i formulering, for det var Marie ikke god til. Hun dikterede hvad hun kunne tænke sig at svare børnene, så måtte jeg selv finde en formulering, men det har bestemt ikke skadet mig, tværtimod, jeg fik en kolossal øvelse, der senere kom mig til gode! Jeg skulle også skrive "brugsbog" for mor, der handlede i "Brugsen" og "Købmandsbog" for Marie, der altid handlede hos købmanden i Hunseby, Valdemar Pedersen, altid kaldt "Valde".

Det vil sige, at én gang om ugen skulle der bestilles varer de to nævnte steder, og det foregik ved hjælp af disse bøger, som jeg afleverede på vej til skole, som regel torsdag morgen. "Valde" kunne være rigtig flink, når jeg kom og afleverede bogen, han, der var meget påholdende, kunne finde på at give mig en flødebolle eller en lakridspibe.

I brugsen fik jeg aldrig noget, velnok fordi brugscens yngste lærling på sin cykel kørte rundt til deres kunder og hentede bøgerne. Derefter blev varerne leveret hjemme hos os om fredagen, når brugsen og købmanden kørte deres varetur. En pudsig ting, jeg oplevede ved "Valde" en dag jeg skulle have et par ting med hjem til Marie: en kunde bestilte et stykke gammelost, der meget gerne måtte være stærk!

"Valde" formelig strålede, for gammelost var hans speciale, netop fordi han selv lagrede ostene nede i kælderen under butikken. Han åbnede lemmen til kælderen i gulvet, kravlede ned og hentede en ost, indsvøbt i sækkelærred, og lagde den næsten andægtigt på disken. Derefter pakke-

de han forsigtigt osten ud, og jeg synes at det var ulækert, for den var dækket af et lag af hvide maddiker, der kravlede rundt på hele osten! Derefter tog "Valde" en kniv, skrabede forsigtigt et lag af alt det hvide levende kravl af osten, strøg det af med en finger og stoppede det i munden, mens han med et saligt udtryk i ansigtet udstødte et stort "aaaah", hvor lækkert!

Vi andre var ved at brække os!

Det var også omkring denne alder, jeg fik min store interesse for at læse bøger. Stefan, der holdt meget af at deltage i de forskellige auktioner, der blev afholdt rundt omkring, oftest dødsboer eller fallitboer, kom hjem med en papkasse "diverse", som han havde erhvervet for et par kroner, og som indeholdt en hel del brugte bøger. Disse bøger gav han mig lov til at låne så meget som jeg lystede.

De første bøger jeg læste var "Gøngehøvdingen" og "Fangen med jernmasken". Og der var de traditionelle indianerbøger med David Crocket, Læderstrømpe og hvad de ellers hed. Så var interessen vakt! Jeg læste næsten alle de bøger Stefan havde købt, der var også nogle kriminalromaner med titlen "Mesterdetektiven Charlie Chan". Dernæst gik jeg i gang med den stak af hæfter ved navn "Cowboy", som Edward havde liggende i bunden af sit klædeskab.

Hvor han havde dem fra, ved jeg ikke, men jeg tror at de var anskaffet i forbindelse med køb af cigaretter, hvor man som sagt skulle købe en anden vare for at kunne erhverve en 10-styks pakke cigaretter. Og disse cowboyromaner gav yderligere næring til fantasien om de mange indianere og banditter, der skulle bekæmpes fra stenmuren. Men læselysten har jeg beholdt lige siden, og det er blevet til mange hundrede bøger af forskellig art.

Men især indianerbøgerne gav mig lyst til at "strejfe". Jeg var lidt af en enspændernatur, og dertil generet, så jeg elskede at leve i min egen fantasiverden. Det fik mig til at gå på opdagelse "inden for muren", naturligvis på "indianernis". Jeg husker en dejlig sommermorgen, hvor jeg så en stor, flot fasanhane sidde og sole sig på stenmuren tæt op ad en hyldebusk et par hundrede meter fra mit hjem. Jeg sneg mig op på muren ude af syne for den flotte hane,

og mavede mig forsigtigt nærmere. Jeg kom til sidst så tæt på hanen, at der kun var en meter hyl mellem os, og den begyndte at strække hals og se urolig ud, men først da jeg prøvede at skille grenene foran mig, opdagede hanen at der var "fare" på færde og han fløj larmende væk!

Eller ved skumringstid at smutte ind i den lille lund tæt ved mit hjem – (lunden er væk i dag) – og prøve at efterligne fasanhanernes kalden og lokke fasanhønerne ind på nært hold, og det lykkedes også mange gange, men når hønsene nåede inden for et par meter fra mig, anede de alligevel uråd og forsvandt skyndsomst!

Også en anden oplevelse står tydeligt prentet i min snart støvede hukommelse hvad gælder gårdsdagen, men drengeårene står stadig lysende og klart. Det var en dejlig sommerdag, det må have været sidst i juli, for kornet var begyndt at modnes, og jeg fandt en plet med lejesæd – (kornet havde lagt sig ned, måske efter et kraftigt regnvejr) – og her lagde jeg mig ned og betragtede skyerne på den knaldblå himmel, hvor de – efter min fantasi – antog forskellige former og figurer.

Hvor var det pragtfuldt at ligge og høre vindens susen i kornet, og jeg var lige ved at døse hen, da jeg kunne høre en raslen i kornet, som ikke skyldes vinden, og jeg satte mig op. Pludselig lød der et højt "BØV" og kun et par meter fra mig sprang en råbuk forskrækket af sted mens den fornærmet brokkede sig over at blive overrasket, fordi vinden bar farten af mig bort fra den! Det er en oplevelse, jeg aldrig glemmer.

Luftbøssen...

Det var også på den tid, at jeg fik min første luftbøsse. Jeg havde været flittig til at hjælpe i roemarken, og jeg havde længe plaget om at få en luftbøsse.

Da juleaften oprandt, lå der fra mor, far, Edward og Tæus en prægtig, helt ny Diana I luftbøsse, en forkromet "forlader", det vil sige, at der var et rør ude i enden af bøssen, man skruede af, og ladede bøssen, enten med et hagl eller en pil, dernæst skulle bøssen "knækkes" for at spænde drivfjederen. Hvor var jeg dog lykkelig for denne gave!

Men først skulle jeg igennem en større formaningstale, både fra far og Edward: Geværer/Bøsser af enhver art er absolut ikke legetøj, og man skal tænke sig meget om, når man bruger dem! Hvergang! Tæus tog det mere roligt, men han var jo heller ikke så gammel endnu, og stolede vel også mere på mig, - (men derom senere).

Jeg måtte kun skyde med bøssen i vaskehuset, og kun med pile. Der var en dør ind til en mellemgang mellem vores "das" og grisestien, og der satte jeg min skive op, og hvis døren eksisterer i dag, så vil den være fyldt med flere hundrede huller efter mine pile.

Jeg blev snart ekspert i at ramme plet, hvergang! Jeg lærte også af en skolekammerat, at kartoffel var en udmærket ammunition til denne luftbøsse. Man stak bare laderøret ned i kartofflen så røret var fyldt med en passende portion, og så kunne man levere et meget "splattende" skud.

Det fandt jeg ud af den følgende sommer. Vi boede i et gul-kalket hus, og på en dejlig, varm og solfyldt dag, var en sådan gul væg det helt store trækplaster for fluer, ja de sad der i snesevis. Der afprøvede jeg min nye ammunition. Jeg bevæbnede mig med bøssen og en stor kartoffel, og så gik jeg i gang med "myrderiet".

Jeg skød mindst hundrede fluer, så de – sammen med kartofflen – blev smattet ud over hele muren til stor fornøjelse for mig. Men hvad jeg ikke tænkte på, var at muren jo ikke blev ren af denne behandling, den kunne ikke bare børstes ren bagefter, nej, den var grundig skjoldet af udsmattede fluer og kartoffel. Da far kom hjem fra arbejde, opdagede han naturligvis den skjoldede mur med det samme, og hvem var nærmest til at mistænke? Jo, jo naturligvis lille mig!

Jeg fortalte far, at jeg havde gjort et nyttigt stykke arbejde ved at slå de mange fluer ihjel, for de var jo en plage! Han var naturligvis kun enig i det sidste synspunkt at de var en plage, men nu skulle han rense muren og kalke den om! Jeg fik bøssen konfiskeret et stykke tid, for så kunne jeg måske begynde at tænke mig om, inden jeg skød på noget som helst!

Da jeg så endelig fik "kanonen" udleveret igen, holdt den

desværre ikke ret længe. Tæus og jeg legede med den, og – det var ikke med ond hensigt – men Tæus knækkede bøssen og trak af lynhurtigt samtidig, og det kunne den ikke tåle. Fjederen knækkede, og bøssen var ubrugelig. Den lod sig ikke reparere, for en så billig bøsse var nittet sammen og kunne ikke skilles ad for reparation. Så jeg græd mine modige tårer af sorg over min dejlige bøsse.

Men et år efter dette uheld, ville tilfældet at Bent, der var et års tid ældre end mig, havde fået en luftbøsse af sin far, og den interesserede ham ikke ret meget, så den måtte jeg gerne låne på ubestemt tid. Det var en Diana 26, et godt og kraftigt gevær, der skulle knækkes på midten, og dermed var en "ægte baglader". Da jeg samtidig var blevet et år ældre, fik jeg lov til at skyde gråspurve med denne dejlige bøsse.

Da jeg var dreng, blev gråspurve som jeg tidligere har nævnt betragtet som skadedyr, fordi de optrådte i meget store flokke. Gråspurve var også meget glade for at bygge rede i stråtaget på husene, ja, de trak strå ud af taget for at lave huller til deres reder, så de ødelagde taget. Derfor var der i adskillige hjem på landet også en luftbøsse eller salonoriffel til bekæmpelse af rotter, gråspurve eller støre og solsorter i køkkenhaver.

Nå, men jeg fik købt en pakke med 200 spidshagl i brugsen, og så gik jagten ind. Det var spændende at liste sig ind på spurvene og nedlægge dem med et velrettet skud. Det var jo jagt! Senere fik jeg også lov til at jage gråspurve nede på Gården, og der var de i hundredvis, både udenfor ved hønsegården, men også inde i kostalden, hvor køerne var ude på græs hele sommeren. En dag, jeg var på "jagt" i kostalden, kom Grev Adam, der kun var et par år ældre end mig, og "spækkens" søn Verner gående ind i stalden.

Adam præsenterede sig selv, og spurgte, om han måtte prøve min luftbøsse. Jeg stak ham en lille håndfuld hagl, og så var han også bidt af jagten. Han var rigtig god med bøssen, selv om han ikke var vant til den, og kun fordi Verner hele tiden spurgte, om de ikke skulle gå videre, slap Adam modvilligt bøssen. "Det var rigtig hyggeligt", sagde han til farvel.

"Kattekillinger"...

Der var altid mange katte på Gården, hvor de skulle holde bestanden af mus og rotter nede. Som følge af de mange katte, var der også mange killinger. De holdt for det meste til oppe på kostaldloftet, hvor der altid var store mængder halm.

Vi fik mælk fra Gården hver dag året rundt, det var som regel far, der havde den lille mælkespand med hjem fra arbejde hver dag. Men når far havde ferie, måtte jeg trave ned til Gården med spanden og hente mælken. Det måtte Tove nede fra Damsmosegård også.

Tove var et par år ældre end mig, og også meget mere udviklet! Nå, men en sommerdag kom vi ned på Gården efter mælk, og vi var meget tidligere på vej end ellers, og da der blev malket ude i Parken dengang, var mælken endnu ikke kommet hjem til Gården.

Så vi daskede lidt rundt i den tomme kostald, og pludselig siger Tove: - "skal vi ikke gå op på loftet og se om der er nogen kattekillinger"? I mangel af bedre svarede jeg: - "joh, det ka` vi da godt"!

Vi klatrede op af stigen til halmloftet, og jeg kiggede – dum som jeg var – efter kattekillinger. Da der var et skråt tag på kostaldloftet, var der helt ude i siden af loftet en smal gang, som halmknipperne ikke kunne fylde ud. Tove kravlede ind i denne gang, til hun kom til et sted hvor der var et ovenlysvindue.

Så kaldte hun på lille mig, og jeg kravlede ind i den smalle gang, og da jeg kom helt hen til vinduet, fik jeg et stort chok: hun havde smidt alt tøjet, og spurgte om ikke vi skulle lege "far og mor"!

Det var som sagt et stort chok for mig, for det var første gang, jeg så en pige uden tøj på! Chokeret sagde jeg "du ka` rende mig" og kravlede lynhurtigt ud i "sikkerhed" igen.

Da hun kom ned i kostalden igen, klædeligt iført alt sit tøj så hun noget mopset ud og sagde, at jeg var en dum drengeøv! Hun skulle sgu` ha` ventet et par år, så havde jeg nok været meget klogere!

Skøjter...

Jeg fik en dejlig – og længe ønsket – fødselsdagsgave, da jeg fyldte 11, nemlig et par skøjter. Alle mine kammerater havde længe haft skøjter, både naboens Willy og hans lillesøster Inger, samt Frede og alle de andre drenge. Så ventede jeg bare på den store dag, hvor isen lagde sig på alle vandhuller. De andre havde "fedtlæderstøvler" til at spænde deres skøjter på, men jeg havde kun gummistøvler. Mine skøjter skulle spændes på med en "skøjtenøgle", og dem var der to slags af: en T-nøgle og en almindelig, der lignede et lille startsving.

T-nøglen var den bedste, for den kunne stramme mest, og det var nødvendigt, for det var svært at få skøjterne til at sidde fast på gummistøvlerne. Men i starten brugte jeg "hyssingbånd" – det lokale ord for høstbindegarn – til at binde om støvlerne for at hjælpe med at holde skøjterne på plads. Men senere fik jeg fat i et par læderremme, og de var mange gange bedre end bånd.

Vi løb mest på skøjter nede på Hassagergårds mose ved strandskoven, - (mosen eksisterer ikke mere, den blev drænet og udlagt til landbrugsjord, som blev solgt til naboerne, nemlig statshusmændene) - og der var et net af afvandringskanaler, der ikke var ret dybe, så der skete ikke så meget, hvis vi gik gennem isen. Disse kanaler var forbundet med store oversvømmede græsarealer med fin is på, så det var alle tiders skøjtebane, hvor vi kunne være op mod 15 – 20 børn og unge, der muntrede os.

En anden mulighed var selvfølgelig stranden, hvis frosten havde varet længe og kraftig nok. Men havis er ikke så pænt og glat at løbe på, den var meget ujævn og meget knortet, og det var hårdt for benene.

Livsfare...

Men det havde nær kostet mig livet, da jeg var 13 år. Vi var 5 – 6 drenge og 2 piger, der var løbet på skøjter næsten helt til Askø, over Oreby Rende, som sejlrenden til Saksøbing hedder. Vi havde holdt øje med, hvornår isbryderen sidst havde været på besøg, og da det var adskillige dage siden, prøvede vi forsigtigt isen da vi kom til sejlrenden, og da vi mente den var sikker nok fortsatte vi dumme un-

ger. Vi havde en strid modvind på ruten, så inden vi nåede Askø, blev vi enige om at vende om.

Vi fulgte ikke helt den samme rute på tilbagevejen, og med vinden i ryggen gik det i rygende fart hen over den knortede is. Jeg var kommet et godt stykke foran de andre, der ventede på tøserne, da jeg pludselig fik øje på en stor, glat overflade af is. Her, tænkte jeg, kunne jeg løbe lidt rundt på den fine glatte is, til de andre indhentede mig, så i fuld fart styrede jeg lige mod fælden: en kæmpestor våge!

Jeg røg gennem isen, og under vandet. Mit held var, at det var en meget tynd is, for jeg kom op igen, råbte til de andre, at de skulle hjælpe mig, for straks igen at råbe: "nej, nej, I må ikke komme herud"! Jeg blev meget, meget hed om ørerne, trods det iskolde vand, og kæmpede for at komme op, men isen brast under mig hele tiden. Det eneste, der beroligede mig var, at jeg lige kunne holde hovedet oven vande, når jeg stod på tær, men hvordan jeg fik kæmpet mig op på isen igen, har jeg ikke nogen tydelig erindring om, for jeg var helt panisk!

Men trods min panik lykkedes det til sidst, vel nok ved at hugge skøjten fat i isen og på denne måde at hive mig op. Var jeg roget ind under den faste is, var jeg aldrig kommet op igen i levende live! Jeg fik fuld fart på ind til stranden, gav mig ikke tid til at spænde skøjterne af, men fjernede remmene og huggede skøjterne ned i isen og flåede dem af, hvorefter jeg smed mig op på cyklen og spurtede hjem. Jeg rystede af kulde i mit gennemblødte tøj, og gruede allerede for den svære lungebetændelse, jeg utvivlsomt ville få og derefter dø af!

Da jeg endelig nåede hjem og kom ind i vaskehuset, flåede jeg alt tøjet af og smed det på vaskebænken og skyndte mig op i seng. Da far senere kom hjem, så han selvfølgelig det våde tøj og kunne regne ud, hvad der var sket, og kom op til mig, og nu frygtede jeg en kæmpe balle for min dumhed, men han kiggede stille på mig og sagde: vi skal takke vorherre for at det gik godt, og nu har du fået en stor lærestreg, og sådan en dumhed begår du ikke en anden gang! Jeg var ham meget taknemmelig fordi han ikke tog den store tur, for han havde ret: jeg løb aldrig på skøj-

ter på stranden mere! I hvert tilfælde ikke længere ude, end at jeg vidste med sikkerhed at jeg kunne bunde! Mor? Hun var dybt rystet, og ville smide mine skøjter væk, men det har far vel forhindret, så nu løb jeg kun på skøjter nede på mosen.

Jeg fik heldigvis ikke den frygtede lungebetændelse og gik også i skole dagen efter. Alle i skolen havde hørt om min vandgang, så de havde ikke forventet at jeg kom i skole dagen efter, men de ville alle vide, om ikke det var koldt og ryge i vandet på den måde, og hvordan var jeg kommet op?

Men selvfølgelig skulle der nu udforskes andre muligheder med skøjterne. Jeg var vel også tretten år, og havde længe gået og tænkt på en helt speciel tur, jeg ville tage på skøjter. Jeg travede ned til Gården med skøjterne på nakken, og jeg fik et lift med mælkevoغن, der skulle til mejeriet i Maribo, helt op til anlægget i Maglemer.

Her spændte jeg mine skøjter på, og nu kom en eventyrlig oplevelse, en rute som ikke var mulig om sommeren, for det ville tage alt for lang tid på én dag. Jeg løb på den tilfrosne Hunså fra Maglemer og helt til stenmurens ophør nede ved stranden! Når jeg siger eventyrlig oplevelse, så var det fordi turen var usædvanlig.

Jeg måtte ned på knæ og nærmest kravle under broerne, først ved Hunsebyvejen, dernæst en lille bro over åen på Hassagers mark, så broen på alleen, og da jeg kom til stenmuren, hvor åen gik under muren gennem noget gitterværk, ja, så måtte jeg kravle over muren for at kunne fortsætte på den anden side.

Men når jeg siger en eventyrlig oplevelse, så er det fordi at jeg nu så den kendte omverden på en helt ny måde. Naturligvis var der forhindringer undervejs, såsom små "vandfald" jeg måtte gå udenom, men turen igennem Parken var meget fascinerende. Den dybe, stille ro, sneen der dryssede fra træerne, alle dyrene, ja, det var et helt eventyrland, jeg løb igennem.

Da jeg endelig nåede Granitbroen og Hunså's udløb, vidste jeg at jeg skulle til at passe på isens bæreevne, for der kunne være understrøm, der sled isen tynd. Men jeg

var heldig, og snart kunne jeg sætte kursen hjemad på isen ude på stranden, men ikke længere ude, end at jeg vidste at jeg kunne bunde! Jeg "gik i land" da jeg nåede stenmuren, totalt udkørt, for det var alligevel nogle kilometer, jeg havde tilbagelagt, og skulle hele tiden passe på, at isen foran mig var tilstrækkelig sikker at løbe på. Så jeg spændte skøjterne af og travede hjem oppe på stenmuren, lykkelig over en ny og dejlig oplevelse!

Tæv...

Jeg fik som barn ikke så mange tæv udover dem jeg fik af Edward. Og kun når jeg rigtig havde fortjent dem, set med mine øjne.

Mor og far var meget blufærdige, jeg har aldrig set dem uden tøj på, og de passede også på, når de stod i køkkenet og lavede "etagevask" – (vi havde jo ikke noget badeværelse) - så var der dømt adgang forbudt!

Nå, men jeg har vel været 5 – 6 år, det var vinter, hele haven var snedækket, og far og jeg gik derude, da far skulle tisse. Han stillede sig op nede bag i haven, med ryggen til mig, forstås, og tissede, og så fo´r der en lille djævel i mig, for jeg ville se hvad han tissede med, så jeg forsøgte at komme hen foran ham, men han drejede sig rundt for at få ryggen mod mig, mens han skældte ud og sagde at jeg skulle holde op, men den lille djævel fik mig til at fortsætte, så far tissede en hel ring i den hvide sne! Men afregningen kom hurtigt og kontant bagefter: en stor, syngende øretæve!

Men jeg har også fået rigtige tærsk af ham ved en senere lejlighed, ikke den øretæve, jeg tidligere har fortalt om i forbindelse med skolelæreren, men en gevaldig røvfuld med hans livrem, og her er forklaringen:

Jeg havde som 8 – 9 årig været fræk og utrolig modbydelig over for mor. Mor fik desværre i en ret tidlig alder problemer med helbredet, mest ryggen i første omgang, hvilket nedsatte hendes bevægelsesfrihed, så jeg vidste at jeg nemt kunne spæne fra hende.

Men det skete i køkkenet, hvor jeg lige havde fyldt brændekassen op, og jeg husker ikke lige hvad mor derefter bad mig om, men jeg blev fræk og svarede: - "at det kan du

sgu` selv gøre"! Jeg stod i døren ud til vaskehuset, og jeg drillede og tirrede mor i en sådan grad, at hun, der lige skulle til at lægge et stykke brænde i komfuret, lynhurtigt snurrede rundt og kastede brændestykket lige efter mit hoved!

Men jeg var lige så lynhurtig og dukkede mig, med det resultat at brændestykket fløj ud gennem døren til vaskehuset og ramte det store brune lerfad, der altid stod fyldt med mælk oven på gruekedlen. Fadet splintrede og al mælken løb ud over det hele, jeg forsvandt skyndsomst, for nu vidste jeg, at der var "lagt i kakkelovnen"!

Da far kom hjem fra arbejde, beklagede mor sig selvfølgelig over min opførsel, og far blev rasende. Han blev helt hvid i ansigtet af raseri, jeg blev kaldt ind i brændehuset, og far, der altid gik med en meget bred livrem, trak langsomt remmen ud af sine bukser, og så fik jeg mit livs største røvfuld med denne livrem!

Men jeg husker ikke, at jeg senere har fået bank af far. Derimod kunne mor godt stikke en solid øretæve i ny og næ, således husker jeg en vinter: klokken har været hen imod 18.00 hvor mor og Marie sædvanligvis kom hjem fra malkning, og det var blevet helt mørkt. Jeg fik den "geniale ide" at jeg ville give dem en forskrækkelse, så jeg gemte mig bag Stefan`s brændestak, fordi jeg vidste at de altid gik denne vej ind til baggården.

Jeg stod og lyttede nøje til jeg hørte dem lige ud for brændestakken, så fo´r jeg ud med et mægtigt "BØH" og troede at jeg havde skræmt livet af dem, men det eneste – og af mig uforudsete – der skete, var at mor lynhurtigt drejede rundt og stak mig en bragende øretæve, der ramte mig midt i fjæset, så jeg fik en gevaldig blodtud!

Befrielsen...

Jeg var elleve år, da befrielsen kom. Da vi kom i skole den 5. Maj, kunne vi godt se, at der var sket eet eller andet. Alle lærerne var samlet inde hos Eriksen, og da vi skulle "klappes" ind, blev Eriksen stående oppe på sin trappesten og bad os alle høre godt efter, hvorefter han med tårer i øjnene fortalte at Danmark var frit, krigen var endelig slut, og vi skulle alle samles inde i hans have.

Vi myldrede selvfølgelig ind i haven og ventede spændt på, hvad der nu skulle ske. Eriksen kom med sit store Dannebrogssflag i hænderne, og mens han langsomt hejste det, sang vi alle "Der er ingenting der maner, som et flag der går til tops". Derefter sang vi "Der er et yndigt land", og så sluttede Eriksen med at sige, at vi alle skulle holde fri resten af dagen og kunne gå hjem. Vi jublede selvfølgelig over at få en uventet fridag og myldrede hjem.

Der var godt nok en usædvanlig trafik af biler fyldt med frihedskæmpere med armbind og bevæbnet til tænderne med forskellige skydevåben. Da jeg kom hjem, mødte jeg en personbil, der kom nede fra Gården, fyldt til bristepunktet med bevæbnede frihedskæmpere, der stoppede mig og spurgte om jeg havde set nogen biler komme forbi, hvilket jeg kun kunne svare nej til.

Det var for øvrigt de eneste frihedskæmpere, jeg så på "vores" vej. Men jeg undrede mig over den måde, de holdt deres våben på, for jeg havde jo lært, at skydevåben aldrig måtte pege på andre mennesker, og det måtte man sige, at det gjorde de i dette tilfælde, både på dem selv, men ikke mindst mig! Men sådan går det jo desværre, når tilfældige ukyndige mennesker får fat i et skydevåben!

Snart lød der også megen skyderi nede fra stranden, hvor frihedskæmperne holdt skydeøvelser, og selvfølgelig skulle jeg ned og kigge på. At ingen kom til skade, var vel mere lykke end forstand. Selv Hans "Født" lå på dæmningen og skød med et maskingevær efter en pæl et stykke ude i vandet.

Men når jeg senere som voksen, da jeg fik et indgående kendskab til de forskellige våben, tænkte på, hvad de skød efter dengang, uden hensyn til skudretning, og hvor langt sådan et våben rakte, ja, så var det simpelthen rent uforvarsomt! Der var jo ikke ret langt til Skovnakken på den anden side af Sakskøbing Fjord!

Der var selvfølgelig utrolig megen snak om de forskellige mennesker, både meget kendte og ukendte navne, der var interneret fordi de havde været nazister eller på anden måde "landsforrædere". Der var også en masse snak om "feltmadrasserne", piger der havde været kæreste med tyske soldater. Ingen navne i den forbindelse skal nævnes,

for det kan være ligegyldigt i "Mine erindringer" og tjener intet formål.

Men jeg husker tydeligt en pige, jeg kendte særdeles godt. Hun var i lære som damefrisør, og jeg mødte hende, da hun var på vej hjem fra arbejde, hvor hun kom trækkende med sin cykel, der var godt og grundigt "pifet". Hun startede med at grine helt hysterisk, da hun fik øje på mig, derefter græd hun hulkende, hvorefter hun rev tørklædet af, hun havde på hovedet.

Hun fortalte, at hun var blevet grebet af tre - fire mænd, der holdt hende fast og klippede alt hendes hår af, så hun var helt skaldet! Det var den almindelige straf for "feltmadrasser" dengang. Men det kunne også gå ud over uskyldige, hvor det måske var en søster, der havde været kæreste med en tysker i stedet for den der blev klippet. Men det gik naturligvis mest ud over de stakkels børn, hvis fædre havde været nazister. De blev moppet og hånet i en grufuld grad, selvom de ingen indflydelse havde haft på deres forældres fejltrin.

Børn kender ingen nåde!

Nu glædede vi os naturligvis til, at der skulle komme normale tilstande, hvor vi igen kunne købe alle de ting, der havde været mangel på. Men der skulle gå endnu 5 - 6 år, inden de sidste rationeringer ophørte.

Edward havde senere på året været på cykeltur til Sverige sammen med nogle kammerater, og da han kom hjem efter turen, havde han en hel klase bananer med. Da jeg fik stukket en banan i hånden, kunne jeg simpelt hen ikke spise den, jeg synes den smagte afskyeligt! Først mange år senere kunne jeg spise bananer med stor nydelse.

Gale streger...

Selvfølgerig lavede jeg - ligesom andre drenge - gale streger indimellem, nogle mere uskyldige end andre. Det allerførste, jeg husker, jeg var vel 6 år, var en episode, hvor jeg blev utrolig flov! Alfred og Karoline havde et pæretræ, der stod helt ude ved vejen. Vi havde selvfølgelig vort Grev Moltke pæretræ, men naboens græsplæne er jo som bekendt altid den grønne.

Mindestenen for befrielsen 5. maj 1945 ved det tidligere alderdomshjem over for kirken.

Nå, men dette pæretræ - (det eksisterer den dag i dag) - havde de dejligste og mest saftige pærer af en anden art end vores - (jeg husker ikke navnet) - og jeg gik en dag ude på vejen og kunne skimte inde bag Karolines havelåge, at der lå et stort og velmodnet eksemplar på Karolines bløde græsplæne. Det skal siges, at de pærer, der faldt ned ude på vejen, blev slået i stykker ved nedslaget på den hårde vej, så de var ikke værd at spise.

Jeg kiggede omhyggeligt rundt for at se om der var nogen i nærheden, men alt åndede fred og idyl, så jeg listede havelågen op og sneg mig hen efter den dejlige, saftige pære. Med tilbageholdt åndedræt, som det så smukt hedder i romanerne, samlede jeg pæren op og sneg mig tilbage mod havelågen, da jeg lige pludselig hørte Karolines stemme: - Henrik, kom lige her hen!

Hed om ørerne, rigtig meget flov og rød i hovedet traskede jeg hen til Karoline, der stod i vindfanget. - Er det din pære, spurgte Karoline, mens hun så mig strengt ind i øjnene? Det måtte jeg jo indrømme, at det ikke var, mens jeg blev endnu mere ildrød i hovedet. (Jeg kan næsten mærke det endnu, 60 år efter).

Hvorfor har du så taget den? spurgte hun, og til det kunne jeg med hakkene og stammende stemme kun svare, at den så dejlig ud. Nu skal jeg sige dig én ting, sagde Karoli-

ne, du må tage alle de pærer fra min græsplæne, du har lyst til, men du skal altid komme ind og spørge først! Og så må du godt beholde den pære der!

Det var en meget flov Henrik, der traskede ud af havelågen, og jeg synes ikke, at pæren smagte helt så godt, som de plejede! Og det var en opvisning i psykologi, der ville noget! Jeg gik aldrig mere ind i folks haver uden tilladelse!

Jeg morede mig meget med at kravle op på taget af vort hus og sætte mig op ad skorstenen. Der havde jeg en pragtfuld udsigt viden om. Når der så kom en cyklist forbi, råbte jeg halvhøjt "Goddag", hvorefter folk forvirrede sprang af cyklen og kiggede sig omkring, uden at opdage hvor stemmen kom fra. Når de så skulle cykle videre, fik den en tur til med et "goddag", hvilket ikke gjorde forvirringen mindre, men så smittede jeg om bag skorstenen, så ingen kunne se mig. Det var da meget uskyldigt, men når man ikke kunne finde på andet at more sig med, så var det altså et af de bedre numre, hvor jeg fik et godt grin.

Jeg skulle naturligvis som de fleste andre drenge - (og piger) - prøve at ryge. Det skete i selskab med Frede en dag mor og far var på gården ved malketid. Jeg havde snuppet et par af fars cerutter af fineste oversøisk type, som der stod på pakken, nemlig dansk tobak fra Fyn. Jeg fandt en æske tændstikker, og så var det ellers ned i haven bag de store ribsbuske, hvor vi var i fred, hvis nogen uventet skulle komme forbi.

Vi fik fyr på cerutterne, og efter nogen hosten og sprutten havde vi vænne os så meget til røgen, at vi kunne inhalere. Men tak skæbne, hvor blev vi syge, først godt grønne i hovedet, og dernæst kom opkastningerne. Frede havde fået nok, og han kom med et undskyldende: - At nu må jeg vist se at komme hjemad, så han skyndte sig afsted. Jeg gik ind og lagde mig på divanen, men snart fik jeg igen "elevatorfølelser" og måtte ud og sidde på dasset, hvor jeg gentagne gange kastede op, og her fandt far mig, da han kom hjem fra arbejde.

Han spurgte hvorfor jeg sad derude, og jeg kunne kun svare i overensstemmelse med sandheden, at jeg var syg! Far insisterede på at jeg skulle låse - (tage kroge af inder-

siden) – døren op, han kom ind til mig, snusede lidt, så sagde han, at nu havde jeg måske fået en ny lærestreg, og så kunne jeg måske holde mig fra hans cerutter herefter! Og det gjorde jeg så!

Eller engang Edward, Tæus og jeg var alene hjemme. Det startede vel med min vandpistol, men endte med den helt store vandkamp, hvor det gjaldt om at overliste hinanden. Det foregik nemlig også fra hushjørner eller oppe fra taget med en spand vand, og sluttede først, da vi alle tre var godt gennemblødt.

Men det var nu skægt at sidde lige så stille oppe på taget lige over vaskehusdøren og vente på at én eller anden ville den vej ud eller ind, og så tømme spanden lige i hovedet på vedkommende! Men én af de mere ulækre var nu alligevel Fredes ide. Det kan jeg jo sagtens påstå, for han er jo ikke her og kan forsvare sig!

Vi havde to æbletræer med de mest pragtfulde, store og flotte ananasæbler. Så kravlede vi op og plukkede et par af de største og smukkeste, polerede dem så de skinnede smukt. Da vi vidste, at Tove skulle ned på Gården og hente mælk, så var det altså hende at det skulle gå ud over.

Vi tissede på æblerne og lagde dem på et meget iøjnefaldende sted ved vejkannten, gemte os i Axel Sørensens roer, og ventede så på at Tove skulle komme forbi. Planen virkede, Tove kom cyklende, opdagede de smukke æbler, sprang af cyklen og samlede et æble op. Vi var lige ved at flække af grin!

Æblet blev tørret af i kjolen, og lige da hun skulle til at bide i det, synes jeg alligevel at det var for slemt, jeg sprang op fra roerne og råbte, at hun ikke skulle spise æblet. Hun gloede forvirret på mig og spurgte hvorfor ikke, det lå jo uden for vores have, så hun kunne ikke se noget galt i det! Jeg gik til bekendelse og sagde at Frede og jeg havde tisset på det, hvorefter hun med stor væmmelse kastede æblet efter mig, tørrede hånden af i kjolen og sagde, at vi kunne bare vente os!

Eller en anden gang, vi knægte var ved stranden en dejlig sommerdag. Der var tre piger ude og bade næsten henne ved stenmuren, Nils Peders Elisabeth, en veninde af hen-

de, vi ikke kendte og Tove. Vi havde opdaget at de gik i vandet uden tøj på, og at de havde klædt sig af inde i en sivskov, hvor alt deres tøj lå pænt lagt sammen. Ergo anbragte vi knægte os ved siden af deres tøj og ventede på at de skulle komme ind til land.

Ved Hunseby Strand skal man meget langt ud før at vandet går til midt på livet, så pigerne opdagede os ikke, før de var på vej ind og var på knædybt vand, hvor de skyndsomst smed sig ned i vandet for at vi ikke skulle se deres "herligheder". Pigerne overfusede os med ubehageligheder, at de ville sige det hjemme, at de ville få nogen til at tæve os og videre i den stil. Men vi knægte grinede og hyggede os gevaldigt.

Vi kunne godt se, at pigerne efterhånden rystede af kulde, fordi de havde været ude i vandet i lang tid. Men det var Tove, der overraskede os: hun rejste sig op og sagde, - At herregud, de snothvalpe kan alligevel ikke se mere end hvad gud har skabt!

Så rejste de to andre piger sig også op og vadede ind sammen med Tove! Vi fik set, hvad vi ville, men nu var det lige pludselig ikke så skægt mere, så vi knægte luskede af og lod tøsene være i fred.

Frede og jeg – (jeg var meget sammen med Frede) – legede også cowboys nede ved engen engang. Knuthenborg havde en masse kvier gående på engen nede ved Kaninhøjen. Vi kom gående på stenmuren og da vi nåede engen, kom alle de meget nysgerrige kvier helt hen til muren for at studere os nærmere. Så spurgte Frede: - Tør du ride på en kvie? Ja, svarede jeg og sprang ned på ryggen af den nærmeste kvie!

Men det skulle jeg nu aldrig have gjort, for den opførte sig som en gal tyr i en rodeo, og inden 10 sekunder fik jeg en ordentlig flyvetur og landede pladask lige i en stor kolort! Jeg kom hurtigt på benene, og skarpt forfulgt af en hel flok bissende kvier fo'r jeg hen til muren og fik mig halet op i sikkerhed. Frede stod og skrupgrinede og spurgte, hvorfor jeg var så grøn over det hele! Så var det om at komme ned til stranden og ud i vandet og prøve på at blive vasket ren, og derefter blive soltørret!

Salonriflen...

Under krigen kom der et krav fra tyskerne om, at alle der havde et skydevåben, det være sig jagtgeværer, jagtrifler og salonrifler, skulle aflevere disse våben til politiet. Det var kun meget få mennesker, der under krigen havde tilladelse til at have jagtvåben. Men i mange hjem, især på landet, havde man et jagtgevær og en salonriffel.

På den tid kunne alle gå ind i en forretning og købe en salonriffel uden tilladelse, ammunition var hyldevare i brugsen og hos købmanden på landet og kunne frit købes. Der var mange der skjulte denne salonriffel i stedet for at aflevere den, således også Alfred Lorentzen, som havde en meget gammel model, jeg tror det var en Otterup, med et sekskantet løb og hane.

Efter krigen fandt Alfred igen riflen frem, for den blev brugt til at bekæmpe de mange hundrede stære, der plyndrede løs i hans kæmpestore moreltræ, der stod lige ud til vejen. Når Alfred var på arbejde, så var det Karoline, der tog riflen frem og forsøgte at skræmme stærene væk. Men da hun ikke var særlig god til at ramme stærene, lettede de ved knaldet bare en smule fra træet og vendte straks tilbage og fortsatte med at spise moreller.

Også store flokke af måger og nogle eger fandt ud af, at her var en særlig lækkerbid at hente. Og jeg må give fuglene ret: det var store dejlige, meget søde gule bær, der kunne høstes fra dette træ. Og det var så stort, at hvis fuglene blev holdt væk, så var der så mange bær, at også Stefan's Marie og mor kunne få nok til at henkoge flere store glas, så vi kunne nyde dem om vinteren.

Nå, men da jeg var tolv år, fik jeg lov til at overtage riflen og skyde stære. Karoline købte en blikæske med 100 rundkugler i Bandholm, overlod mig ammunitionen, og så gik jeg i gang med jagen. Jeg startede meget tidligt om morgenen, hvor jeg blev vækket af de skrigende stære, der sloges om de bedste pladser i træet, og jeg havde dårlig tid til morgenmaden, inden jeg forsvandt ud af døren og ind til Karoline.

Jeg skød stære, indtil mor kaldte, at jeg skulle i skole. Nødtvungen måtte jeg drage til skole, men efter skoletid

hastede jeg hjemad, for jeg skulle jo skyde! Og jeg blev god til det, uden at prale, for jeg ramte plet hver eneste gang! Den gamle salonriffel havde et særligt ladesystem, der virkede på denne måde: først skulle hanen – (hammeren) – spændes, derefter var der et stykke låseblink med hul til patronen, der skulle vippes bagud for at fjerne det gamle hylster.

Dernæst vippede man låseblinket frem igen, satte en ny patron i, og så var man klar til at skyde. Men – og det blev jeg først klar over senere – var man ikke omhyggelig med at rense området mellem kammeret og låseblinket, så blev låsen utæt med det til følge, at der kunne sprøjte krudtgas og småpartikler bagud og ramme en i hovedet, og det var ikke særlig rart, især hvis man fik skidtet i øjnene.

Så jeg lærte at tage sigte, lukke øjnene og dreje hovedet lidt til siden, og alligevel ramte jeg hvergang – med lukkede øjne! Det var ikke usædvanligt at jeg skød mellem 50 og 100 støre – om dagen! Og alligevel kom de flyvende i store flokke.

Egern elsker også store, søde moreller. Men de var næsten værre end størene, for størene gik kun efter de helt modne bær, hvorimod et egern formentlig ikke kunne skelne mellem modne og umodne. Men de plukkede et bær, tog et bid, og hvis det ikke var modent, slap de bærret og plukkede et nyt, indtil de fik fat i et helt modent, som de spiste helt op. På den måde gik der mange bær "til spilde"!

Også mågerne skød jeg en hel del af, når de skrigende om kap med størene fløj rundt i toppen af træet og prøvede at snappe de bær, der sad øverst.

En dag kom Skytte Rasmussen forbi og så den store dyngede fugle, jeg havde liggende i vejkanten. Han sagde til mig, at folk, der ikke var kloge, kunne få ondt i røven ved at se alle de mange fugle ligge der til ingen nytte, så hellere smide dem ind i buskadsen bag muren, og så ønskede han mig god jagt! Og jeg var stolt! Han ønskede mig god jagt! Hans gode råd lyttede jeg naturligvis til, og ryddede op efter mig.

En del år senere, da mor og far fik nye naboer, der hed Svend og Louise – (hun havde det forunderlige navn Mer-

cedes Louise), bad hun mig om at gemme størene til hende. Så lavede hun en ragout af størebryst i flødesovs, og det er noget af det mest velsmagende, jeg har spist!

Nummerplader...

Efter krigsafslutningen begyndte der at komme flere og flere biler på vejene. Det var først og fremmest de gamle biler, der havde været "klodset op", det vil sige, at de mennesker, der ejede en bil, og det var som regel de store gårdejere og forretningsdrivende og andre "velhavere".

Da der i starten af krigen blev indført benzinrationering, således at det kun var folk med livsvigtige erhverv, såsom læger og dyrlæger, samt redningskorps der kunne få til delt disse sparsomme dråber, måtte disse andre bilejere hæve bilen op og sætte klodser under, for at dækkene ikke skulle tage skade. Nu kom alle disse biler ud og køre igen, om end der stadigvæk var benzinrationering.

Nu opstod der en ny mode: vi drenge – for det var naturligvis kun drenge, der havde denne interesse – "samlede på bilnumre". I brugsen købte jeg en lille notesbog, og så var vi gerne to – tre knægte, der cyklede op til hovedvejen, hvor vi anbragte os i grøften og ventede på, at der skulle komme en bil forbi. Der kunne godt være en rum tid imellem bilerne dengang, men vi var tålmodige.

Når der så endelig kom en bil, blev nummerpladen omhyggeligt noteret i notesbogen, og så var det spændende at se, hvem der fik de mest sjældne numre. På den tid kunne man nemlig ud af forbogstaverne læse, i hvilket amt bilen var indregistreret, - f.eks. i Maribo amt begyndte nummeret med L, Københavns amt begyndte med K o.s.v.

Var man nu så heldig, at en udenlandsk bil kom forbi, jamen, så var det et enormt hit, som de andre knægte blev vildt misundelig over! Denne dille varede i et par år, inden interessen for bilnumre forsvandt. Men vi havde heller ikke så mange fritidstilbud som i dag, så det var tilstrækkeligt med de "små fornøjelser".

Alliken Klavs...

Jeg stiftede også bekendtskab med en allike – et bekendtskab jeg gerne havde været foruden. Alliken var blevet

smidt ud af reden i så ung en alder, at den ikke kunne klare sig selv, men meget heldigt landede den så at sige foran fødderne af sin nye "far", der hed Henry. Henry var røgter på Gården, hvor han også mødte sin allike. Henry tog sig kærligt af den udstødte, tog den med sig hjem og "døbte" skarnet "Klavs".

Henry boede "nede på hjørnet", alle vi ungers tilholdssted. Henry havde i forvejen en stor børneflokk, lige fra et lille blebarn til en 10-årig søn, der var på alder med mig, og da vi legede en del sammen, fik jeg et godt indblik i Klavs' opfostring.

Klavs boede i den første tid i sit nye hjem i en foret skotøjsæske ved siden af komfuret, og han kastede al sin nye kærlighed på Henry. Og det var kun Henry, der kunne made ham, ingen andres godbidder fandt nåde for hans kræse næb.

Da han begyndte at flagre lidt omkring, var det altid Henrys skuldre, han fandt vej til, ingen andre i familien havde endnu han interesse. Og det varede ikke længe, før Henry havde lært den at sige: "Fars Klavs"! Sådan lød det i det mindste i Henrys ører. Og det var Fars Klavs! Ingen af Henrys egne børn fik så stor opmærksomhed som Klavs!

Og inden længe spiste Klavs med ved middagsbordet, og her nøjedes han ikke med Henrys tallerken, nej, nej, nu begyndte han at terrorisere alle de andre familiemedlemmer, han hakkede i deres mad, og hvis de ville verfe Klavs væk, var Henry der som et lyn: — kan I så lade Klavs være! Og skulle der havne en klat på voksdugen, sagde Henry: — "jamen herregud, vi ved da alle hvad det er"!

Efterhånden som Klavs blev voksen, blev han en pestilens ikke mindst for han egen "familie", men også for alle omkringboende. Hvis vi unger legede ude "på hjørnet", kunne Klavs komme flyvende, sætte sig lige i nakken på os og hakke os enten i ørerne eller trække os i de små hår i nakken, og begge dele gjorde forbasket ondt. Utroligt at ingen vred halsen om på dyret!

Klavs lærte efterhånden alle Henrys daglige afgangs- og ankomsttider at kende og sad ude på Henrys plankeværk og holdt øje med ham. Når Henry kom cyklende, fløj Klavs

glad ham i møde og satte sig på han skulder og nussede ham småpludrende i nakken med sit næb, tydelig glad for at se sin "far". Efterhånden som Klavs blev ældre, tog han på opdagelsesflyvninger i omegnen. Her lærte han noget helt nyt: at friskkværnet smør, lige fra mejeriet, var en stor lækkerbissen.

Nu var det sådan på den tid, at alle gårdejere og statshusmænd fik afhentet deres mælkejunger ude ved vejen hver morgen af en mælkekusk, og så kunne de bestille ost eller smør, som de fik leveret, når mælkekusken kom tilbage fra mejeriet, hvor han anbragte varen oven på den tomme mælkeunge ud ved vejen. Dette havde Klavs erfaret!

Et par hundrede meter fra Henry boede en statshusmand, Hans Jørgen. Han havde oplevet, at når han fik leveret smør fra mejeriet, var smørpakken pænt lukket op i den ene ende, og der her var hakket i smørret! Dette var mærkeligt, for han havde før oplevet, at musvitten kunne hakke hul på papiret og snuppe lidt af smørret, men at pakken var lukket pænt op i den ene ende og der var huller i smørret her, var for stor en gåde! Nu skal lige tilføjes, at datidens smørpækker ikke var pakket pænt ind i stanniol, som vore dages smør.

Nej, mejeristen tog et stykke pergamentpapir, lagde det op på en vægt, derefter tog han en stor træspatel, som han jog ned i en smørdrittel – (trætønde) – og gravede smør ud og lagde op på pergamentpapiret. Når vægten var OK, foldede han papiret sammen om smørret, og ikke så stramt som vore dages smørpækker.

Nå, men Hans Jørgen mente, at det kunne være drenge-streger, selvom det med hakkeriet så mærkeligt ud, men alligevel fik Hans Jørgen fat i os drenge og forhørte os, om vi var de formastelige, hvad vi kun kunne benægte, da vi ikke kunne drømme om at røre andre folks ting.

Næste gang Hans Jørgen skulle have leveret smør, stillede han sig på lur, og efter en kort ventetid kom løsningen på mysteriet: det var Klavs, der også havde holdt øje med mælkekuskens ankomst, der kom flyvende, landede oven på mælkeungen, gav sig god tid til at lukke smørpakken pænt op i den ene ende, for dernæst at mæske sig med smørret!

Hans Jørgen, jæger af guds nåde, skyndte sig ind efter haglbøssen, og én af Hærens de gule med en gang 5-hagl plastrede både mælkeunge, smørpakke og Klavs godt til og gjorde ende på Klavs og hans tyrannisering af sine "medmennesker".

Hans Jørgen sprang på nakken af cyklen, afleverede Klavs til hans "far" med beskeden om, "at sådan gik det med sådan noget satans pak, der ikke kunne holdes hjemme"! Henry blev godt sur og hilste aldrig mere på Hans Jørgen, men vi unger – (og naboerne) – var glade for at være sluppet af med utysket!

"Bondekarl"...

Der var naturligvis et fast tilknyttet "stampersonel" til avlsgården, forvaltere, fodermester, staldkarl samt 7 – 8 karle, der var indkvarteret i en lav sidebygning til det store stuehus, eller "privaten", som den kaldtes i daglig tale. Derudover var der en kokkepige samt stuepige, men de boede i et par værelser i selve stuehuset, det var vel "for farligt" for dem, hvis de var indkvarteret samme sted som mændene.

Karlekamrene var udstyret med en kakkellov, et mindre bord og et par stole, samt det traditionelle klædeskab, som var personlig ejendom, og som hver enkelt karl medbragte, når han fik nyt "fæste". Der var "skiftedag" to gange om året, nemlig 1. maj og 1. november, og en karl lod sig "fæste" for et halvt år ad gangen, eller måske kun for selve høsttiden, og til en nærmere aftalt løn. Der var ikke noget der dengang hed overenskomstløn, det kom først til langt senere.

Hvis en arbejdsgiver ikke var tilfreds med karlen, eller omvendt karlen ikke var tilfreds med "pladsen", så sagde man pladsen op til førstkomende skiftedag. Karlen måtte så ud og søge ny plads, eller bonden – (Gården) - avertere efter en ny karl. På selve skiftedagen kunne man så se en karl komme kørende med sit klædeskab på en let fjedervogn på vej til sin nye plads.

Disse to skiftedage hvert år var så vigtige for forretningerne i byerne, at de holdt åben om aftenen lige til kl. 22.00, selv hvis det var skiftedag på en søndag, fordi nu havde

karlene fået afregning for det halve års fæste, og så havde de penge på lommen til nyt tøj, nye sko eller træskostøveler. Men der var også svage sjæle imellem, der gik på druk og drak de fleste penge op, så der dårlig var råd til et par nye træsko. Så måtte de pænt bede bonden om et forskud på det næste halve års løn.

Nå, nu tilbage til Knuthenborg.

Her havde mændene et fælles vaskerum, beklædt med hvide fliser og med en lang stålvaske med 5 – 6 vandhaner monteret på den ene væg. Men der var kun koldt vand i hanerne, og det kunne være en kold omgang at lave "eta-gevask" under disse omstændigheder.

Derfor var det også en stor omvæltning og den rene luksus, da der i 1947 – 1948 blev "lagt centralvarme ind" på Gården. I et stort fyrrum blev opsat en stor brændefyret varmekedel, i alle rum i privaten og på karlekamrene blev der opsat radiatorer, så nu slap karlene for selv af fyre i deres kakkellovne. Vaskerummet blev moderniseret, der blev lavet 3 – 4 brusekabiner og der var varmt vand i hanerne! Vi andre fik også glæde af denne nyindretning, for vi fik lov til at køre ned og tage et brusebad hver lørdag!

Det var rent luksus at smutte på cyklen, med et stort håndklæde om halsen og et stykke håndsæbe i lommen, og køre ned og snuppe et bad! Senere blev der monteret en oliebrænder i fyret, og det fungerede jo automatisk, og nu slap staldkarlen, der også havde ansvaret som "fyrmeister", for at køre brænde til fyret. Nu tog man heller ikke så tungt på regelen for os andre med kun at bade om lørdagen, vi kunne frit bade, når vi havde behov.

Alle folkene, forvalteren, fodermesteren og karlene, der var indlogeret i karlekamrene, spiste i folkestuen, der lå bekvemt op til køkkenet i stuehuset. Her fik de deres varme middagsmad kl. 12.00, og smørrebrød, måske suppleret med en gang brasede kartofler, om aftenen.

Fodermesteren stod også for slagtingen af de grise, lam og kalve, der indgik i den store husholdning. Det var naturligvis bestyrerens frue, der bestemte menuen, og den var varieret og sund. Som regel to retter mad til middag, enten en gang suppe eller grød til forret, eller en frugt-

grød til dessert. Men der var ingen, der behøvede at gå sultne fra borde.

Jeg har selv – sammen med far - spist middag på Gården adskillige gange, for mor, der også kom til at lide af dårlige nyrer, kom tit på Maribo sygehus, og far havde aftalt med Mikkelsen og frue, at mod et mindre beløb kunne vi få vores middagsmad på Gården sammen med de andre folk, så jeg kan bekræfte at vi fik en særdeles velsmagende mad.

Især søndagsmiddagen var lækker – synes jeg – men der var karle, der brokkede sig, når vi fik kalvesteg! Det får mig til at tænke på historien om de svenske bondekarle, der fik indflettet i fæsteaftalen, at der kun måtte serveres LAKS én gang om ugen! Men fodermesteren slagtede ofte en sødmælkskalv, og den blev serveret som steg eller også frikassé, som er en særdeles lækker ret.

Men som sagt var der karle, der brokkede sig over disse herligheder, men det er nu min teori, at det var de karle, der ikke har været for godt vant med kosten hjemmefra!

”Ny” salonriffel...

Da jeg blev tretten år, kom Stefan hjem med en brugt salonriffel, han havde købt billigt på en auktion i Maribo. Da ingen i hans familie fandt nogen interesse i denne riffel, fik jeg lov at låne den, og den blev faktisk som min egen. Naturligvis skulle der hele tiden være fars tilladelse til at jeg måtte bruge denne riffel, men han havde vel tillid til mig, så der havde jeg ingen problemer.

Denne ”nye” brugte riffel var en dejlig, langløbet BSA, med traditionel moderne riffellås, kaliber 22 long, det vil sige, at kammeret var boret til at man også kunne bruge de kraftige hellange patroner. Den skød ikke særlig godt, både for højt og for meget til venstre. Jeg spurgte Stefan, om jeg måtte ændre sigtet på den, så den blev mere præcis, og jeg fik tilladelse til at bruge den som om den var min egen!

Så gik jeg i gang med indskydningen. Jeg fik lavet nogle intermistiske skydeskiver af nogle gamle papæsker og en tømmerblyant, fik fat i en sæk med halm til fast støtte ved liggende skydestilling, og så brugte jeg en stor huggeblok

som kuglefang. Jeg fandt ud af, at sigtekornet kunne flyttes sideværts med små forsigtige slag med en hammer, og højdejusteringen ordnede jeg ved at file kærven i bageste sigtemiddel dybere. Ret hurtigt fik jeg den til at skyde så præcist på 15 meters afstand at jeg kunne dække fem skudhuller med en enkrone!

Nu er der måske dem der kunne få den tanke, at salonriflen også blev brugt til et par fasaner i ny og næ, men der-til kan jeg sige med ren samvittighed: næsten aldrig har riflen været brugt til andet end skadeligt vildt! Selvom vi tit havde fasaner gående i haven, har jeg aldrig så meget som tænkt på at skyde dem. Far ville også blive rasende, for hans søn skulle ikke være krybskytte, og fasanerne tilhørte Knuthenborg, også selvom de gik i hans have – (der i øvrigt også tilhørte Knuthenborg).

Kun én eneste gang har jeg haft riflen med inden for stenmuren og uden for Alfreds have, et par hundrede meter fra vejen, og det var på opfordring af far! Årsagen er som følger: hver eneste nat var der en ugle, der sad oppe på vores skorsten og tudede! Mor, der var strengt troende katolik, var desværre også uendelig meget overtroisk.

Så hun holdt far vågen hver nat, når den forbaskede ugle sad og prøvede at tude skorstenen fuld af spøgelser, og hun fantaserede om alle de ulykker, der ville ramme hele familien og nærmeste omegn, når uglen lige netop havde valgt vores skorsten at sidde på.

Det fik far til at lokke mig, selv om at jeg godt vidste at uglen var totalfredet; jeg kendte næsten jagtloven udenad efter al min omgang med jægere, men far sagde, at han skulle have nattero, så ville han blæse den ugle og fredningen et stykke!

Jeg rekognoscerede og fandt ud af at uglen tilbragte hele dagen tæt op af stammen på et meget højt fyrretræ ved stenmuren. Så hjem og hente riflen, og det blev uglens død, hvilket jeg meddelte far, da han kom hjem fra arbejde. ”Tak min dreng”, sagde far, ”men vi må hellere holde dette her mellem os to”. Men han fik nattero!

Men også rotter skød jeg mange af. Alfred havde et stort hønsehus nede bag i haven tæt op ad stenmuren, og det

var helt undermineret af rotter. Hver aften i skumringen var jeg på plads med riflen. Der lærte jeg tålmodighed. For rotter er meget, meget sky og vagtsomme, og man skulle stå fuldkommen stille, ikke så meget som blinke med øjnene, så kom rotterne helt frem af deres huller og når de nærmede sig ædetruget, skød jeg dem.

Stefan`s søn Kaj var blevet genindkaldt til militæret lige efter krigen, hvor han blev tilkommanderet et hold ammunitions- og mineryddere i Vestjylland. Da han kendte til min store lidenskab for riflen, skete der det, at han kom hjem på orlov med to kartoner riffelammunition. Dem havde han fundet i en ammunitionsbunker på Vestkysten. Han fortalte, at det var tysk øvelsesammunition, kaliber 22 long, med ekstra kraftig ladning.

Dem havde tyskerne brugt til nogle af deres maskinkanoner, der ved hjælp af en indstikningspipe, kaliber 22, muliggjorde brugen af den langt billigere træningsammunition. I hver karton var der 500 stk. patroner, af mærket RWS, så nu var jeg lige pludselig ”rig”. Og jeg skal love for, at der var ”smæk” i disse patroner. De var uhyre præcise, men nu skulle der passes på med skudretninger og kuglefang, for sikkerhedsafstanden var mindst 2,5 kilometer, så det var ikke det bare legetøj!

Og nu skulle der øves lange skudafstande! Hvis jeg dengang havde haft mulighed for at deltage i en skytteforening, så er jeg sikker på – (uden at prale, - i hvert fald ikke ret meget) – at jeg kunne have drevet det vidt.

Et eksempel: jeg fik fat i en tom sardindåse, anbragte den på stenmuren, hvor jeg kunne bruge et stort, gammelt egetræ som kuglefang, og så brugte jeg hønsestøtten i hønsegården til fast anlæg. Afstanden var ca. 70 – 80 meter. Tæus, der overværede mit forsøg, sagde at jeg umuligt kunne ramme så lille et mål på den store afstand, og satte 2 kroner på højkant, dem ville jeg få, hvis jeg kunne ramme! Men dåsen røg nok så nydeligt ned af muren i første skud!

Han satte derefter hele 5 kroner på spil, hvis jeg kunne gøre det igen, og vi skyndte os hen til stenmuren, hvor jeg måtte hente dåsen der var faldet ned på den anden side. Den havde fået et nydeligt hul i den ene side, så den blev

anbragt på samme sted igen. Det andet skud væltede igen dåsen, og så sagde Tæus stop, nu havde han ikke råd til at sætte flere penge på mig! Men han skulle nu have spillet kvit eller dobbelt, for det tredje skud var en ren forbier!

Men jeg var god med en riffel! Mindst to ud af tre gange kunne jeg ramme en dåse, der blev kastet op i luften, og en måge, der forsøgte at stjæle ællinger i andegården kunne jeg også ramme i luften. Stefan`s børn og svigerbørn kaldte mig et sidestykke til Annie fra filmen "Annie get your gun". Som jeg tidligere har nævnt, så havde Tæus et usædvanligt stort tiltro til mig. Så stor, at han gerne holdt en ølkapsel mellem to fingre og lod mig skyde den bort!

Det startede med en tom tændstikæske, han holdt mellem fingrene, naturligvis godt ude til siden fra kroppen, derefter gik han over til at holde en kobberfemøre, der er noget større end ølkapslen, men det var for dyrt, for vi kunne ikke finde femøren bagefter, og så gik han over til ølkapslen. De, der så vort "nummer" synes at vi var skrups-køre, fordi det var for farligt, og vi var måske også lidt skøre, men hans fingre blev aldrig nogensinde så meget som strejket af kuglen, selvom vi lavede nummeret adskillige gange!

Edward og Tæus inviterede mig til fugleskydning i Hunseby Forsamlingshus, hvor Socialdemokratisk Forening afholdt deres årlige fugleskydning. Selve skydningen foregik med salonrifler inde i den store sal, hvor den store "fugl" hang oppe under loftet over scenen. Fuglen var fremstillet af tykke planker, og de forskellige mål, "kronen", "vingerne", "kløerne", og ikke mindst "brystpladen", der var lavet af tykke jernplader, var sømmed på med store søm. Afstanden var vel ca. 20 meter, siddende skydestilling med fast anlæg.

Ammunitionen var halvlange patroner, og man kunne selv medbringe sin riffel, så der var især én mand, man omfattede med respekt, for han var medlem af en skytteforening og han medbragte sin baneriffel, der var udstyret med snelleaftræk, og en kikkert, og han plejede altid at vinde alt hvad der kunne vindes!

Men jeg skød de fleste af pladerne ned, og da vi kom til brystpladen, var den efterhånden blevet ramt af så mange

skud, at den til sidst var helt buet og hang kun og dinglede i eet søm.

Da det blev min tur til at skyde, regnede jeg ud, at hvis jeg kunne ramme pladen i det modsatte hjørne af, hvor sømmed sad, så ville skuddet kunne trække sømmed ud. Som sagt, så gjort: mit skud sad perfekt, og jeg var nu "fuglekonge", og jeg hjemførte førsteprisen, som var et stort frugtfad!

Fortrydelse...

Der er faktisk kun to af mine skud, jeg bitterligt har fortrudt at have affyre i hele mit liv, og det var (selvfølgelig) i mine drengeår.

Det første var med en gammel luftbøsse, som tilhørte Victors søn Mogens. Det var en gammel Diana forlader, som på ti meters afstand skød mindst 10 centimeter for langt til venstre. Vi var nogle knægte, der stod og skød til måls med denne gamle bøsse, og så kommer det næsten uundgåelige: du kan ikke ramme en svale i flugten!

Nu var alle sangfugle, og ikke mindst svalen fredede, også for vore slangebøsser, men den lille djævel med hornene sad og fristede, så jeg tog udfordringen op efter at de andre havde prøvet, ganske uden held! Men selvom en svale flyver ret så hurtigt og nærmest i zig-zag, så var jeg så uheldig at jeg ramte en svale, der brækkede vingen! Det gjorde ondt på mig at skulle aflive denne smukke fugl, fordi den måske også havde unger i reden eet eller andet sted. Så jeg var færdig med at skyde i et godt stykke tid.

Det andet skud blev jeg også nærmest lokket eller provokeret til at affyre. Stefan`s børn og svigerbørn var hjemme på ferie i juli måned. Jeg gik som sædvanlig og passede på at stærene ikke løb med alle frugterne, så jeg havde naturligvis riflen med mig. Da var det at Kaj og Gunner, søn og svigersøn sagde: "kan du se den hare oppe på Hans Jørgens mark ved hegnet?"

Jo, jo, det kunne jeg da sagtens, og hvorfor det? "Den kan du ikke ramme herfra, hvor vi står"! Afstanden var vel godt hundrede meter, men alligevel svarede jeg: - "jo, det kan jeg sagtens, men harerne er fredet nu, og det er også ulovligt at skyde den på Hans Jørgens mark" svarede jeg.

Men de blev ved med at moppe mig, og til sidst lovede de mig hele 10 kroner, hvis jeg kunne ramme haren. Det var jo en hel formue for mig, så dum som jeg var afladede jeg riflen med den sædvanlige rundkugle, jeg normalt brugte til stære, fordi disse kugler var billigere og fuldt ud gode nok til stærejagt, genladede med en af de "hellange", lagde an på en hegnsstolpe og skød!

Haren døde i knaldet, de to mænd stod og måbede, og så kan det ellers være at de fik travlt! De var udmærket godt klar over, at de var medskyldige ved at have presset mig til at gøre noget ulovligt, så de fik hurtigt fat i en spade, hentede haren og begravede den bag stemmuren. Jeg ville ikke have min 10-krone, for jeg var fuld af skyldfølelse over at have gjort noget galt, og jeg tror også, at de var flove over at have presset mig. Det var sidste gang at de ikke troede på min træfsikkerhed, og sidste gang, jeg affyrede et skud, jeg skulle fortryde!

"Traktorfører"...

Da jeg blev 13 år, fik jeg til min store fryd lov til alene at køre traktor nede på gården. Hidtil havde jeg måtte sidde på skødet af traktorføreren og styre, og da jeg blev større, sad han ved siden af og overvågede mig, men nu fik jeg lov til at køre den gamle Munktell, når der for eksempel skulle køres roer om efteråret.

Så kørte jeg frem mellem roebunkerne, mens et par mænd læssede vognen, og føreren slap for at kravle op og ned af den store traktor. Især når der blev læsset roer på akkord om søndagen, og der kunne være flere mænd til at læsse hver vogn, så var det klart en fordel for traktorføreren at have mig som hjælper.

Men den store traktor var tung at "danse med" for jeg var endnu kun en lille splejs. Især når man drejede den helt til venstre, så var der eet eller andet galt med styregeometrien eller indstillingen af styretøjet, for den låste fast med hjulene helt i yderstilling, og jeg kunne næsten ikke rette den op igen, uden at jeg skulle hive i rattet af alle kræfter. Det var flovt for mig, hvis den skulle snurre rundt på marken to gange, inden jeg fik den rettet op. Endnu mere spændende var det at køre den nye Farmall, der var benzindrevet, så den larmede ikke så meget som Munk-

tell`en, og var meget mere velkørende. Og Mikkelsen gav mig lov til at køre traktor, når føreren holdt middagspause, og jeg holdt meget af disse mange timer på en traktor. Men al denne køren traktor kom mig senere til gode, nemlig, da jeg som 18-årig skulle have kørekort: jeg fik undervisning i 1 time og 20 minutter, og gik derefter op til køreprøve og bestod første gang!

Heste...

Frede og jeg var tit nede på Gården, og især i høsttiden stillede vi op ved fyraftenstid. Da skulle karlene nemlig ride deres heste ned på engen ved stranden, hvor hestene gik til næste morgen. Men da man var nødt til at spadsere tilbage til Gården, så gav de hellere end gerne Frede og mig lov til at ride deres heste derned. Det foregik på den bare hesteryg uden sadel, med kun grimen på.

En dag det var ved at trække op til tordenvejr havde jeg fået en stor og egenrådig hest, der hed Per, samt dens makker for at ride dem "på græs". Jeg kunne ikke få Per til at trave, så da jeg kom til brændehuset, hvor der stod en stor hyldebusk, fik jeg brækket en stor gren af, som jeg brugte som ridepisk. Per fik et par små rap med grenen, og lige pludselig tog fanden ved ham, han slog over i galop, for nu ville han sgu` ned på græs. Jeg klamrede mig til manken og grimen og forsøgte at få ham ned i et mere passende tempo, men han var ligeglad!

Da der manglede ca. hundrede meter ned til ledet ind til mosen, kunne jeg ikke længere holde mig siddende på Pers brede ryg, og jeg gled sidelæns ned af ham, og hængende med armene rundt om halsen på ham, skreg jeg både "stooooop" og "pruuuuuhhhh", men Per var ligeglad, han stoppede ikke før han stod ved ledet! Om jeg var bange? Jo, mon ikke, jeg var hunderød for at falde af lige foran hans store hove, for så ved jeg ikke hvad der kunne være sket.

Jeg havde sluppet linen til Pers makker, men den løb heldigvis med, for den ville også på græs. Jeg fik "hovedtøjet" af begge heste og sluppet dem ind på engen, og så kunne jeg ellers begynde at vade den godt en kilometer lange vej hjem til Gården, hvor jeg nåede frem ligesom et voldsomt tordenvejr nåede frem.

Snart blev jeg også "kusk". Første gang jeg skulle gøre rigtig nytte på Gården var da far skulle sprede kunstgødning. Far, der i alt for mange år havde været "røgter", hvor han skulle stå op kl. 4 om morgenen for at komme ned på Gården og starte med at muge ud under køerne.

Mugning, består i at med en skovl at skrabe komøget og det snavsede halm ud under køerne og ned i en rende, for derefter at læsse det hele på en stor og tung trillebør med et træhjul med en jernring som "slidbane" og køre det hele ud på møddingen, en tur på op til et par hundrede meter. Ude på møddingen var der lagt kørebrædder ud over møget for at hele møddingen kunne blive fyldt op. Dette var ikke særlig sjovt en vinterdag, - (og dem var der mange af) - når brædderne var fedtede og glatte af rim, så kunne trillebøren nemt køre "af banen", eller man kunne selv miste fodfæstet og ryge ned i møget.

Det var et enormt hårdt arbejde! Derefter skulle køerne fodres, nye lange ture med en fodertillebør til roetop og "affald" - (ensilage) - og kraftfoder. Alt dette arbejde sluttede ved halv ottetiden om morgenen. Så på den igen om eftermiddagen, hvor samme procedure gentog sig. Og derfor søgte far over i "materialen", som de kaldte det øvrige forefaldende arbejde på Gården.

Nå, men far skulle altså sprede kunstgødning, og det foregik fra en mindre fjedervogn, hvor der var anbragt en stor balje til at have kunstgødningen i, hvorefter far spredte det med en almindelig kulskovl. Det krævede en særlig teknik med en fast rytme for at gødningen blev spredt korrekt over det hele, ikke for meget og absolut ikke for lidt. Da far jo sad bag i vognen med ryggen til køreretningen, skulle han have en "chauffør", og det var et job som jeg kunne klare.

Men også jeg skulle køre præcis op og ned af marken med samme afstand fra den tidligere tur, så far lærte mig at have et fast sigtepunt for enden af marken som jeg skulle styre efter. Det var lidt enerverende og ikke så spændende som at køre traktor, men jeg tjente nogle kroner om dagen, så jeg var stolt! Dog fik de snart en gødningsspreder på Gården, så var det slut med det job.

Men til høst fik jeg igen et job: jeg kørte med hesterive. En hesterive er en ca. 4 meter bred indretning med to meget høje jernhjul, forsynet med en masse tæt sammensatte rivetænder, der hver især var godt en meter lange og buede. Oven på riven var en "agestol", et jernsæde, som for behagelighedens skyld var polstret med en halmfyldt sæk.

Man kørte nu ud over marken for at rive alle de strå op, som ikke var blevet samlet op af selvbinderen, og når riven var passende fuld af strå, trådte man på en pedal, der fik rivetænderne til at løfte sig og tømme riven. Jeg mødte på Gården og stillede op i hestestalden sammen med de andre karle kl. 7.00 om morgenen for at blive "sat i arbejde". Jeg fik at vide hvilken mark, der skulle rives, og så måtte jeg selv lægge seletøj på hesten. Det kunne godt være lidt svært, seletøjet var tungt og hesten stor, og jeg var endnu ikke så stor af mig, så jeg måtte helt op på tåspidserne for at få seletøjet op over hovedet på hesten. Forvalteren havde selvfølgelig reserveret en lidt gammel og skikkelig hest til mig for at jeg ikke skulle komme galt afsted. Så var det ud og spænde for hesteriven og køre ud til den pågældende mark.

Jeg var altid nervøs når jeg skulle over den "Røde bro" for den var ret smal, eller for at møde en bil på vejen, selv om det lidt sjældent kunne ske inde i Parken på den tid, men det hændte dog at Greven kom kørende, så var det om at få den brede hesterive bugseret godt ud til siden for at give plads til bilen. Når jeg havde kørt med riven hele formiddagen, skulle jeg hjem til Gården og holde middagspause, der varede en hel time. Da jeg ikke havde noget ur, måtte jeg holde øje med de andre folk på Gården og se, hvornår de gjorde klar til pausen. Så var det om at få spændt hesten fra, trække den hen til riven, så jeg havde noget at stå på for at kunne kravle op på hesten og så ride hjem til Gården.

Tragedier...

Man har hørt mange gange, at landbruget var én af de farligste arbejdspladser, der fandtes, men jeg mindes ikke at der skete nogen ulykker på Knuthenborg, da jeg var dreng. Dog var der et par andre tragedier, som gjorde indtryk på mig.

Fredes far hængte sig selv oppe på kostaldloftet, hvorfor ved jeg ikke, men det var naturligvis dybt tragisk for hele familien. Fredes mor var alene tilbage med Frede og sin ældste datters mindre dreng. Men moderen, der var malkekone på Gården, fik lov at bo i huset et par år, hvorefter hun flyttede op i "Den hvide Svane", som kommunens "fattighus" hed i Maglemer.

Den næste tragedie var staldkarlen på Gården, der hængte sig nede på Svanehøjen. Man mente at årsagen var, at han – der vel ikke havde opfundet den dybe tallerken – blev moppet af karlene med "at han aldrig kunne blive en god hestepasser" og valgte at tage livet af sig af denne beskedne årsag. Disse begivenheder blev der naturligvis snakket en hel del om i lokalsamfundet, og de gjorde naturligvis også et stort indtryk på mig. Det var med en medgyssen ned af rygraden, når jeg nærmede mig de mig på de to lokaliteter for tragedierne.

Men det var ikke alene på Knuthenborg, man hørte om sådanne tilfælde. På Skelstrupgården var der en karl, der var ulykkelig forelsket i stuepigen på gården. Efter et bal i Hunseby Forsamlingshus en lørdag aften, hvor han formentlig havde fået et eftertrykkeligt afslag af "kæresten" og pigen fandt sig en anden kavalier, gik han hjem til hestestalden, hvor han tog en hestetømme, gik op på broen der går over motorvejen lige ved siden af Skelstrupgården, og bandt tømme fast til rækværket og sin hals og sprang.

Motorvejen var ikke bygget færdig på den tid, så karlen blev først opdaget søndag morgen. Det var "Lange Johannes", der boede lige ved siden af den gamle skole, der sad og drak sin morgenkaffe, og han kiggede ud af sit vindue, der havde udsigt lige til broen, og så en underlig genstand, der hang og svajede for vinden under broen. Da han var færdig med sin morgenkaffe gik han over for at undersøge sagen, og fik sit livs største chok!

Den eneste rigtige ulykke, jeg mindes er sket på Gården hændte mange år senere, da jeg var flyttet fra Lolland, nemlig Egon Jensen, der både var staldkarl og altnuligmand på Gården. På et grønt græsareal langs med vognporten var der opsat en meget lang tørresnor ophængt på

nogle tykke stolper. Selve tørresnoren var af tykt hegnstråd, og Egon, der indimellem var traktorfører, kom kørende med en traktor på det grønne græsareal, og uvist af hvilken grund, men man gættede på at han havde fået et ildebefindende, eller måske et meget kraftigt astmaanfald, men han kørte ind under tørresnoren, der ramte ham på halsen og rev ham af traktoren.

Edward, der arbejdede inde i laden, hørte pludselig at traktoren fik en anderledes og underlig lyd, så han gik hen for at undersøge sagen. Der fandt han traktoren, der var kørt ind i muren til vognporten, hvor den stod med motoren i gang og gravede sig ned i jorden med baghjulene. Han fik stoppet traktoren, og opdagede derpå Egon, der lå bevidstløs en snes meter derfra. Edward fik tilkaldt hjælp, men man mener, at Egon var død, inden ambulancen ankom. Opduktionen gav ikke noget svar på ulykken, som er den eneste alvorlige, jeg har hørt om på Knuthenborg.

En søndag i Parken...

Det var også i min drengetid almindeligt at folk skulle en tur i Parken, især når Rododendronerne blomstrede. Der var fri adgang for cyklende og gående, men for hestevogne og (auto)mobiler skulle der erlægges et mindre beløb for at færdes inde i Parken. Når publikum ankom til porten, kom portneren ud med sin pengetaske over skulderen, og solgte adgangstegn, hvorefter de store porte blev lukket op.

Hunde havde ingen adgang, hvorfor der var et hundebur af smedejern lige inden for både Maglemer – og Bandholmporten, hvor publikum kunne anbringe deres lille "Fido" eller store "Buller", mens de spadserede en tur i Parken. Men jeg har nu aldrig set en hund i disse bure, og de eksisterer heller ikke i dag.

Der var mange unge, der om søndagen holdt stævne i Parken, der jo havde lige de rette idylliske omgivelser, og jeg ved fra egen erfaring, at efter et pinsebal, enten i Hunseby Forsamlingshus, Bangs Have i Maribo, eller måske Hotel Bandholm, sluttede man natten med at cykle en tur til Svanesøen for at sværme med den udkårne! Eller man travede op ad de mange og stejle trin, støttet af tykke

rundstokke, til toppen af Svanehøjen, hvor der stod en enlig bænk.

Hele Svanehøjen var dækket af et tæt vildnis, og selve toppen var dækket af et tæt buskads af syrener. Hvis denne bænk eksisterede endnu og kunne tale, så ville selv jeg rødme! Her er der garanteret mange fremtidige ægteskaber der er blevet grundlagt, måske også fordi man kom galt "afsted"!

Men en anden og meget smuk oplevelse var at cykle igennem Parken ved nattetide i juni/juli måned. Når man – som jeg – kom cyklende fra Maribo i den lyse nat ad alléen og hvis det var en stille, lun nat, kunne man længe inden man nåede Maglemersporten høre det store kor af nattergale inden i Parken. Især lige når man var kommet inden for porten, fornemmede man at der sad hundrede af nattergale i Rododendronerne på begge sider af vejen, og man kunne ikke andet end at hoppe af cyklen, stå stille og næsten andægtigt nyde denne smukke koncert!

Der var visse steder ved Svanesøen, hvor man ikke måtte betræde græsset, og naturligvis måtte man ikke plukke blomster eller brække grene af, hvilket kunne være en fristelse for mange, især når bøgen lige var sprunget ud, eller påskeliljerne stod i fuldt flor. Derfor var der også en "kontrol", der på cykel patruljerede hver søndag sommeren igennem, og det var "Lille Thorkild", der til daglig var ansat i Parken, hvor han udførte arbejdet med at holde tingene i orden.

Det kunne være de kilometerlange grusbelagte stier, hvor der blev kørt med en hestetrukket "skuffemaskine", der skuffede stien ren for ukrudt, og dernæst blev der kørt med en rive, så stierne tog sig velordnet ud.

Men han havde nu denne søndagstjans som kontrol, som han udførte meget samvittighedsfuldt! Til at understrege hans autoritet var han udstyret med en kasket med blank skygge og hvid puld, hvorpå der var fæstet ordet med store messingbogstaver: OPSYN!

Hvad han manglede i højde – ca. 165 cm – var erstattet af et godt snakketøj, og han skyede intet middel for at give en ordentlig skideballe, hvis publikum havde sneget sig

uden for de velholdte grusbelagte stier. Og det gjaldt ikke mindst "lille mig", der færdedes hjemmavant overalt i hele Parken, og for det meste uden for de afmærkede stier, for det var jo her, det mest spændende var at opleve.

Dertil skal siges, at jeg havde ingen interesse i at plukke påskeliljer, dem havde vi jo hjemme i haven, og bøgegrene, hvad skulle jeg dog bruge dem til? Dog skete det alligevel at jeg løb på Thorkild, hvis jeg var lidt på "afveje" og så skulle man jo stoppe op for "autoriteten". Og man sagde selvfølgelig pænt ja og nej på de rigtige tidspunkter, når Thorkild gav den store skideballe, og så fortsatte jeg naturligvis min egen vej, når Thorkild igen var ude af syne.

Det eneste jeg kunne finde på at "stjæle" i Parken var en passende hasselkæp til en flitsbue, men der var ingen hasselbuske i nærheden af Svanesøen, og jeg havde mine egne hemmelige steder, især i den store lund lige øst for Gården, hvor jeg kunne finde mine materialer. Godt nok havde jeg et godt øje til de store bambusbuske, der var lige i nærheden af søen, for der var mange lige og lange bambus, der ville være helt fint egnet til pile, men jeg holdt mig til de vildtvoksende hassel. Det er dog glædeligt at se, at i dag bliver publikum opfordret til at slå sig ned på græsset overalt ved Svanesøen, hvilket mange også benytter sig af med frokost eller kaffekurven.

Jægere...

Var der naturligvis en del af min drengetid. Det gjaldt om at få lidt supplement til den daglige kost, derfor havde flere af statshusmændene jagtgevær og jagede flittigt på deres marker. Eller også lejede de jagten ud til andre, deriblandt to meget ivrige jægere, Egon nede fra Knuthenborg, og Orla, min senere jagtkammerat Kurts far.

Da hverken min far eller mine brødre havde nogen som helst interesse for skydevåben eller jagt, så må min jagtinteresse være kommet fra mine jagttagelser af andre jægere omkring mit hjem. Først og fremmest Egon og Orla, der gik på jagt hver søndag formiddag kl. 9.00. Sommetider havde de også en gæst eller to med, og Kurt og jeg fik lov at komme med som "jagthunde", idet vi fik lov at hente det nedlagte vildt, foruden at vi også trampede med i roerne og på pløjemarkerne. Og det var spændende! Men

"Dyrlægeboligen" kaldte vi dette majestætiske hus, der er beliggende lige efter Maglemersporten.

jagtinteressen gav også anledning til nogle sjove episoder, som jeg her vil fortælle om!

Vi var nogle drenge der spillede bold på Victors græsmark. Victor var statshusmand og havde lejet jagten på sin jord ud til Orla. Mens vi spillede, opdagede vi en lille flok fasaner, der fra naboens mark pilede over vejen og ind i Victors roer. Straks sendte vi en stafet afsted til Orla, der boede en god kilometers vej derfra, med "alarmen": fasaner i Victors roer!

Fem minutter senere kom Orla hæsblæsende på cykel med bøssen på ryggen. Han smed cyklen i grøftkant, blev informeret om, hvor mange fasaner der var, og hvor de var løbet ind i roerne. Da Orla på det tidspunkt ikke havde hund, blev vi drenge udkommanderet som "hunde" og klappere, linet op bag Orla med passende afstand imellem. Så blev der kommanderet fremad! 20 - 30 meter inde i roestykket røg fem fasaner larmende på vingerne, op røg Orla's bøsse - og så : KLIK - KLIK!

Så kom det harmdirrende fra Orla, så snusen spruttede ud af munden: - Sådan noget satans gammelt lort, - hvorefter han kylede bøssen ind i roerne. Et par sekunder efter

vendte han sig om mod os drenge med et forlegent grin om munden, gik hen og samlede bøssen op og knækkede den: Der var ingen patroner i kamrene...

Som det gamle ord så rigtigt siger: Hastværk er lastværk!

Så var der Hans "Født". Hans var fisker. Og havjæger. For, som han sagde: - Jeg har altid bøssen med på havet, for der kunne jo komme en and eller to. Der er nu ellers ikke så meget hav i trekanten Bandholm/Askø/Sakskøbing, hvor Hans havde sine både liggende for svaj. Nå, men "den store", som han kaldte den, var en åben motorjolle på 16 - 18 fod, der lå ude på "det dybe" (1½ - 2 m), og "den lille" var en fladbundet pram, som blev brugt til transport ud til "den store".

En oktoberdag var Frede og jeg en tur ved stranden, da Hans ankom på sin cykel med bøssen på nakken. Han skulle ud og "røjte" garn og ruser. Da han kom ned på stranden, kiggede vi knægte interesserede til. Der var en kold og hård pålandsvind samt højvande. Hans konstaterede da også højlydt, at den dag kunne gummistøvlerne ikke bunde ud til "den lille".

Han smed derfor resolut støvlerne, smøgede buksebenene op lige til skridtet, fattede alt sit grej og vadede ud til prammen. Og vandet nåede ham ganske rigtigt til skridtet. Men, - for der var et men, for hans lange - (og til dels) - hvide underhylere lyste godt op i det grågrønne vand...

Vi kunne desværre ikke høre hans kommentarer til den sjaskvåde fadæse, da han entrede "den lille".

Jeg var vel 12 - 13 år, da jeg første gang prøvede at skyde med et rigtigt jagtgevær. Jeg havde været på jagt med en af naboerne, da han spurgte mig, om jeg ville prøve hans gevær. Der sad en gråspurv i et træ 10 - 15 meter væk, og den måtte jeg gerne skyde.

Jeg fik taget mod til mig, fik geværet overrakt, stoppede en patron i kammeret på tolveren, spændte hanen og sigtede, og så: der kom et ordentlig brag, jeg fik en på sinkadusen, gråspurven fløj, og mine tænder i højre side af munden blødte. Så jeg skulle ikke prøve et jagtgevær foreløbig.

Så var der Hans Jørgen, han var statshusmand, med jord op til stenvuren, hvorfor der også tit var fasaner i hans roer, hvor de kom inde fra Knuthenborg. Hans Jørgen, også kaldet "pintme", fordi han brugte/misbrugte dette ord i næsten hver sætning, han spyttede ud under sit over-skæg, f. eks. "det er pintme godt vejr i daw, eller roerne står pintme godt". Vi drenge kaldte ham også Hans Jørgen to skuds, fordi han uværgeligt skød to skud, også selv om vildtet en sjælden gang faldt i det første skud.

Hans Jørgen var ikke nogen god jæger i mine øjne, og her kommer forklaringen: på den tid var det meget brugt, at hvis man havde en hund, der skulle aflives, fik man en jæger til at skyde den. Det lyder lidt barskt, men sådan var det dengang, man ville ikke betale en dyrlæge for opgaven med at aflive hunden, det var for dyrt, og han boede for langt væk. Så var det billigere med en patron til 20 – 30 øre.

Således havde Stefan et gadekryds af en foxterrier, der strejfede, jagede hønsene, og i det hele taget var en dårlig hund. Stefan havde så aftalt med Hans Jørgen at han skulle komme forbi en dag med sit gevær og skyde hunden. Dagen oprandt, Hans Jørgen kom på cykel med sit gevær på nakken. Hunden blev bundet til en pæl nede bag i Stefan have, men den må have anet, hvad der skulle foregå, for den prøvede at slippe fri, og var defor meget urolig. Hans Jørgen tog geværet ned, ladede, sigtede og fyrede. Han ramte selvfølgelig ikke rent, men sårede kun hunden, der hylede af smerte.

Nu kommer det utilladelige: han, der ellers altid skød to skud, havde kun én patron med! Hans Jørgen blev helt ude af flippen og sagde, at han ville cykle hjem efter flere patroner, men Stefan blev rasende og sagde, at han skulle nok selv klare den sag, hentede en granraffe og måtte selv slå hunden ihjel!

Klappere...

Jeg har også deltaget som klapper på de store klapjagter på Knuthenborg. Det var den helt store dag, for så kunne man lovligt bede sig fri fra skolen. Mor smurte mig en solid madpakke, jeg blev iført gammelt tøj, for det kunne godt give nogle rifter, når man skulle igennem tæt krat. Så

mødtes alle vi klappere nede ved Gården, der var også de voksne folk med, som normalt arbejdede i Parken, derimellem Orla og "Lille Thorkild".

Det var ellers noget af en travetur, for vi skulle være fremme ved såterne, inden jægerne nåede frem. Så blev der blæst "Jagt begynd" og vi gik så klappende og hujende igennem den pågældende såt. Her har jeg oplevet et rådyr, der løb tilbage igennem klapperkæden og væltede mig omkuld!

Når vi nåede frokost, travede vi ned til Gården, hvor vi spiste vore medbragte madpakker i borgerstuen, der lå lige ved siden af hestestalden. Her var der lange borde og bænke, og i dagens anledning var der fyret op i den store kakkelovn, så vi kunne få varmen. De voksne fik en øl til deres mad, mens vi drenge fik en citronvand, og det var luksus!

Der var flere klapjagter på Knuthenborg, og de blev kaldt forskelligt: Københavnerjagt, Grossererjagt og Funktionærjagt. Jeg husker en grossererjagt, hvor der var en gammel jæger med privatchauffør, der blev kørt helt ud på post i sin fine luksusbil, hvor han blev anbragt på en lav jagtstol med sine to jagtgeværer og hans chauffør var lader for ham. Når der kom fasaner, fyrede han bare sit gevær af i luften, rakte det til sin chauffør, der gav ham det andet og ladte gevær, hvorefter proceduren gentog sig. Jeg så ham aldrig ramme noget som helst, men han var på jagt, og har vel nydt det alligevel på sin måde!

På funktionærjagterne var det de ansatte på godset, der deltog, deriblandt også Mikkelsen, da han blev bestyrer på avlsgården. Det var første gang jeg så ham med sit nye jagtgevær, og jeg husker ham tydeligt stå ved affaldskulen med skrævende ben og skyde forbi til alle de høje fasaner der kom! Jeg plejer ikke at være misundelig overhovedet, men jeg fik et god snert af denne misundelse på én af disse funktionærjagter! Grev Adam, der er et par år ældre end mig, har vel lige været fyldt seksten, der var aldersgrænsen for at få jagttegn, og han deltog i denne jagt. Jeg husker ham med sit jagtgevær, patrontasken ved fødderne, og jeg så med slet dulgt fryd, at han skød ved siden af de fleste fasaner, han fik for.

Først år senere opdagede jeg selv hvor svært det er som nybegynder at ramme! Men jeg misundte ham alle de muligheder han havde for at gå på jagt på alle de prægtige terræner, og jeg fulgte nøje med i hans jagt, hvis jeg havde mulighed derfor, især når jeg var med til at trække roer op om efteråret.

Jeg husker tydelig, at han var på jagt ved mergelgraven på strandmarken, og han kom derfra med et stort knippe ænder, og jeg tænkte, at bare det var mig! Men han havde selvfølgelig mulighederne, og vel også en god læremester i skytte Rasmussen. Først nogle år senere fik jeg selv jagttegn, men derom senere.

Polen...

Far var blevet formand for Polsk Forening i Maribo. Den Polske stat inviterede børn af de indvandrede polakker på en måneds ferie i Polen med alt – undtagen rejsen til København – betalt. Mor og far synes også, at jeg skulle afsted, selv om jeg ikke var vild med tanken. Men sidst i juni 1948 blev jeg sat på toget i Maribo sammen med 8 – 10 andre drenge og piger fra Midtolland.

Da vi nåede hovedbanegården i København blev vi modtaget af medlemmer af den Polske Forening i København, samt ansatte fra Den Polske Ambassade. Derefter blev vi sat i en bus, der kørte os til Frihavnen, hvor den polske amerikabåd "Batory" lå ved kaj. Vi blev ført om bord på skibet, og jeg blev anbragt i en 4-personers kahyt sammen med tre andre drenge. Jeg var vildt imponeret over al den luksus, der var på dette kæmpestore skib!

Jamen, vi havde eget toilet og bad, og jeg, der kom fra et hjem med almindelig lokum og etagevask i køkkenet, måtte studere dette slaraffenland nøjere! At tænke sig, det var bare at dreje op for vandhanerne, så var der både varmt og koldt vand! Når man skulle på potten, trak man bare i en snor bagefter, og det hele var væk!

Sidst på eftermiddagen lød der et enormt vræl fra skibsflojten, og vi sejlede fra København. Vi drenge skulle naturligvis på opdagelse, og løb op og ned af de forskellige dæk, meget benovet over alt det vi så. Da vi skulle spise middag til aften, blev vi anbragt ved 8 – personers borde,

fint dækket op med sølvbestik, og vi måbede over, at der var så mange tjenere. De talte kun polsk og engelsk, så vi måtte bruge vort "bondske" polsk, så godt vi nu kunne. Men sikken middag, vi fik serveret!

Jeg tror at det var Bøf Stroganof, i hvert fald var det noget kød med kartoffelmos, men det var utroligt lækkert, og vi åd som små skovhuggere. Men det mest fantastiske var, at vi måtte få al den is, vi kunne spise til dessert, og det var ikke småting, for det første var det en utrolig lækker is, jeg aldrig havde fået magen til før, for det andet var ingen af os vant til at vi bare kunne få serveret alt det vi lystede. Det var nogle meget mætte og trætte drenge, der gik til køjs den aften.

Da vi næste morgen stod op, fik vi af vore rejseledere besked på at gå op i restauranten for at få morgenmad. Jamen, jamen, hvilken overdådighed af mad! Foran hver kuvert stod en tallerken med en halv grapefrugt, og sådan en fanden havde ingen af os set før!

Vi stak forsigtigt til den med skeen, der lå på tallerkenen, og føj, hvor vi skar grimasser! Det var dog det sureste, vi endnu havde smagt, så den lod vi være.

Men der var også noget andet og helt nyt, nemlig cornflakes, så dem gik vi ombord i med meget stor appetit, og vi havde aldrig havde smagt noget så herligt før, og først mange år senere skulle vi komme til at kende cornflakes i Danmark. Til dessert var der en overdådighed af frisk frugt, æbler, appelsiner og bananer!

Krigsminder...

Efter morgenmaden gik vi en tur på dækket, og vi så, at vi nærmede os den polske kyst, og jeg blev nærmest forfærdet over at se alle de mange rustne og gennemhullede skibsvrag, der lå langs indsejlingen til Gdynia, selvom at det var tre år siden, at krigen var afsluttet. I Gdynia blev vi sat ombord i et meget langt tog, trukket af et kæmpestort damplokomotiv, og da vi kørte ud af banegården, så vi snart følgerne af krigens gru, for der var stadig sønderbombede bygninger overalt, og det gentog sig i alle de større og mindre byer, vi kørte igennem.

Vi fik at vide, at vi skulle helt til Karpaterne, og at det ville tage mange timer undervejs. Vi kørte igennem et utroligt smukt landskab, igennem enorme store skove, og langs banelinien så vi til stadighed efterladenskaber fra krigen, nedstyrtede fly og udbrændte kampvogne.

Vi var meget chokerede over dette syn alle sammen, og var enige om, at i lille Danmark havde vi været heldige over at have sluppet så billigt fra krigen. Efter nogle timer fik vi alle udleveret en madpakke og en sodavand, der lignede en almindelig dansk vand, men var meget sød og alligevel meget velsmagende.

Vi skulle nu vænne os til det polske brød, der lignede vort hjemlige franskbrød, men der var ikke nogen form for smør under pålægget, der hovedsagelig bestod af pølse og røget kød, så det var lidt tørt for os at få tygget. Da vi efter, hvad vi synes var en evighed og mange stop ved store og små stationer undervejs, nåede frem til, hvad jeg mener var Zakopane, blev vi overført til et lille lokalt tog, trukket af et lille forpustet damplokomotiv, der snart førte os stadig mere stejlt opad, ikke meget hurtigere end at man kunne trave ved siden af.

Da vi nåede frem til endestationen, stod der en gammel faldefærdig bus, som kørte os til hvad der viste sig at være et gammelt tysk kursted, men nu blev brugt som børnehjem for polske børn, der var mere eller mindre invaliderede af sår fra krigens tid, eller var blevet forældreløse. Hjemmet lå ved et bjerg, som vi i skolen havde lært hed "Snierzgebirge".

Her blev vi indkvarteret i 6- mandsstuer, der var en stor fælles spisesal og mange små klasselokaler, hvor de polske børn fik skoleundervisning. Der var en meget stor swimmingpool med klart og meget koldt vand, der kom fra bjergbække og hele tiden blev udskiftet, så det var lidt af en blandet fornøjelse at hoppe i vandet, men efterhånden vænnede vi os til det iskolde gys.

Vi skulle også vænne os til den polske mad, der var en del anderledes, end vi var vant til, f.eks. var der ikke noget der hed sovs eller dypelse, kartoflerne og kartoffelmos, som vi fik meget af, var noget tørre at få ned for os, der var vant til mors "ståsovs".

Der gik ikke lang tid, inden vi alle fik hjemve, for der skete ikke ret meget ud over, at vi fik nogle foredrag, på polsk, naturligvis, og vi havde alle svært ved at forstå det "nyere" polsk, de talte, så jeg kedede mig grusomt.

Der blev også arrangeret gymnastik sammen med de polske børn i en stor gymnastiksal, og her kunne forstanderen for hjemmet, en lille, hysterisk mand, der altid gik med spadserestok, en mand, som jeg ikke kunne lide, finde på at komme med en stor pose karameller, som han smed ud i salen, hvorefter alle børnene, polske som danske kastede sig ud i en vild kamp for at få fat i karamellerne, men der sagde jeg stop: selv om jeg var glad for slik, så ville jeg ikke nedværdige mig til at slås med andre om noget så ussel som en karamel, for at forstanderen kunne stå og grine ad det cirkus, der udspandt sig.

Vi kom også på en tur til Warszawa, hvor vi skulle se ghettoen, hvor så mange polakker og jøder blev brutalt myrdet. Det var et chokerende syn, for så langt øjet rakte, var det én stor ruin. Men midt i det hele stod en kirke næsten uskadt, og det var et mærkeligt syn.

Der var store mængder sammenstyrtede huse overalt, og hvor man end gik, fandt man projektiler af alle kalibre liggende på jorden. Jeg synes, at det var den længste måned i mit liv, og længes meget efter at komme hjem.

Også fordi at jeg var blevet udsat for tyveri, for da jeg en dag kom ind på mit kvarter, opdagede jeg, at min kuffert, som jeg altid låste omhyggeligt, var brudt op, og meget af mit tøj og alle mine penge var væk.

Der blev en stor opstandelse, hjemmets ledelse indledte en undersøgelse og ransagede de polske børns værelser og fandt synderen, en polsk dreng på min alder, der grædende tilstod, at det var ham der havde brækket min kuffert op, fordi han synes, at "vi rige danskere havde råd til at undvære noget af det, som han gerne ville eje".

Jeg fik mine ting igen, men ledelsen bad mig om ikke at fortælle om hændelsen til nogen, fordi det kunne skade deres omdømme. Endelig kom dagen for hjemrejsen, vi glædede os alle til at sige farvel til børnehjemmet og til at gense Danmark.

Vi rejste den samme kedsommelige tur tilbage til Gedynia, hvor vi underholdt os selv med at synge alle de dejlige danske sange, vi kendte. Vi sejlede med "Batory" tilbage til København, og vi fik lov at gå i den toldfri butik for at handle. Jeg købte selvfølgelig en karton amerikanske cigaretter til både Edward og Tæus og en stor æske cerutter til far. Men selvfølgelig var jeg dum og tog cigaretterne med, pakket ind i min cottoncoat, og ikke som de andre børn, der havde cigaretterne i deres kuffert.

Alle vores kufferter blev læsset på en lastbil og kørt uden om tolden direkte til hovedbanegården, hvor vi fik dem udleveret, men jeg blev stoppet i tolden og afkrævet en stor bøde, som jeg ikke havde penge nok til fordi jeg jo havde brugt dem på tobak, så jeg måtte låne af de voksne fra Lolland til vi nåede Maribo, hvor far stod og tog imod mig, og så kunne han betale tilbage.

Men hvor var det herligt igen at være hjemme, og jeg måtte selvfølgelig fortælle om alle mine oplevelser, og da jeg kom til historien om tyveriet, så var mor der straks: det måtte jeg ikke fortælle til nogen andre, for det ville skade det polske renommé! Så her er det altså første gang, at jeg igen har fortalt historien, og jeg frygter ikke den skade, som det vil forvolde!

Harmonika...

Far synes at jeg var så god til musik, at jeg skulle have en større harmonika. Derfor besøgte vi "Musikhuset" i Maribo for at kigge efter en brugt harmonika. Der faldt vi begge for en brugt 5-radet knapharmonika med 80 basser, og den var rigtig flot, for den var rød!

Og så var den ikke større, end at jeg kunne kigge over den, når jeg sad ned! Jeg husker ikke, hvad den kostede, men da den var brugt, så har det vel været en rimelig pris, far gav for den. Det varede heller ikke længe, inden jeg kunne spille på den, så jeg var selvfølgelig stolt. Far og mor besluttede, at jeg skulle gå til harmonikatimer, men der var ikke nogen på hele Midtjylland, der underviste i knapharmonikaer, kun harmonika med klavertangenter.

Men Musikdirektør (og malermester) Winckler i Maribo havde en annonce i lokalavisen, hvor han tilbød undervis-

Jeg med min "nye" brugte harmonika. Til højre Pylle med sin violin.

ning i harmonikaspil, så far var ude og tale med ham. De blev enige om, at jeg skulle prøve nogle timer, og jeg cyklede til Maribo med harmonikaen på bagagebæreren. Men efter de første 4 – 5 timer blev vi enige om, at han vist ikke kunne lære mig at spille lige på den type harmonika, så jeg stoppede med musiktimerne og fik derfor aldrig

lært noderne og måtte "nøjes" med at spille efter gehør, men det gik da meget godt endda!

Én af drengene på strandvejen, Poul Erik, altid kaldet "Polle" og af mig senere kaldet "Pylle", havde gået til violinspil, og senere trompetspil, så vi begyndte at spille lidt sammen. Efter nogen tid, øvede vi sammen mindst én gang om ugen, og da han som sagt kunne noder, hvad jeg aldrig fik lært, så kunne han købe noder til de sidste nye hits i Musikhuset, og disse nye melodier spillede han et par gange for mig, så kunne jeg dem udenad.

Der gik ikke lang tid, før blev vi engageret til at spille forskellige steder, og vi begyndte at tjene lidt penge på vor musik.

Katolicisme...

Både far og mor var som jeg tidligere har nævnt, troende katolikker, men mor var vel stærkest i troen. Jeg var ligesom mine brødre døbt i den katolske kirke i Maribo, og skulle som dem konfirmeres samme sted. Edward blev endda konfirmeret som 12-årig, men jeg skulle ligesom Tæus vente til 14-års alderen. Jeg havde som lille – i hvert fald indtil mit femte år – sammen med mor skulle bede aftebøn på polsk hver aften.

Jeg tiggede og bad om at slippe, men der var ingen vej udenom. Jeg skulle også følge med til den ugentlige gudstjeneste i Maribo, hvor jeg kedede mig "ukristeligt" under kirkehandlingen, undtagen når der gik en mand rundt med en fløjlspose på en lang stang og bad om almisser. Det var skægt at se, hvis en mand sad og småblundede, eller måske lod som ingenting for at slippe for at betale, så vankede der et hårdt puf med stangen, indtil synderen havde lagt sin skilling i posen.

Mor gik meget op i kirkehandlingen, og da hun senere blev så syg, at hun ikke kunne cykle til kirken, fik hun engang imellem arrangeret at få besøg af den katolske præst. På det tidspunkt hed præsten Klessen og var hollænder, der talte polsk, om end ikke helt perfekt. Jeg kender ikke grunden, men de katolske præster ved Sankt Birgitte kirke i Maribo var oftest hollændere, derfor blev

jeg døbt Hendrik fordi alle hollandske "Henrikker" er stavet med d.

Nå, men når præsten skulle komme på besøg, blev der dækket fint kaffebord, og under præstens sidetallerken lagde mor nogle pengesedler, oftest 10-20 kroner, hvilket var rigtig mange penge dengang. Præsten foretog så kirkehandlingen i enrum med mor, mor har vel skullet skrifte og fået nadveren, og derefter var der kaffebord. Jeg tror at præsten havde falkeblik og evner som en lommetyv, for lynhurtigt og næsten uden at det kunne ses, forsvandt pengene ned i præstens lommer!

Jeg var forarget hver gang jeg så det, for jeg synes at det var alt for meget at betale for hans besøg, og da han skulle køre hjemad, blev vi inviteret ud for at se hans bil, og det kunne jeg hellere ikke forstå: en "fattig" katolsk præst, der havde råd til at køre Mercedes med al mulig ekstraudstyr, som han pralede med, endog et specielt "hundetudehorn"! Min tro fik i hvert fald et skarpt knæk!

I skolen fulgte jeg den protestantiske religionsundervisning på lige fod med de andre børn, og jeg husker en sentens fra denne undervisning, hvor man også kom ind på den katolske tro, hvor man talte om at kunne købe syndsforladelse. Denne sentens lød: når skillingen i kisten klinger, straks sjælen ud af skærsilden springer!

Det fik mig til at tænke dybere over katolicismen, at man for penge kunne købe syndsforladelse, og hvordan man fik råd til at bygge en katolsk kirke i Maribo. Det har været de fattige polske roepiger og polske indvandrede, der ud af deres surt tjente penge har betalt kirken.

Det fik også indflydelse på mig, da jeg begyndte at gå til præst. Jeg skulle gå i kirke hver søndag, og jeg skulle skrifte og gå til alters mindst én gang om måneden for at kunne blive konfirmeret. Man så helst at man gik til alters hver eneste gang man kom i kirke, og for at gå til alters skulle man være fastende, ikke så meget som et glas vand måtte man drikke inden. Og det værste, jeg vidste, var at skulle skrifte!

Man skulle fortælle om alt det syndige, man havde begået, og der var mange ting, der var syndige, at bande, at lyve,

at stjæle, at ryge tobak, at tænke slemme tanker og at onanere var det værste!! Og mange andre ting! Jeg synes bestemt ikke at det ragede præsten, hvad jeg havde lavet, så mine skriftemål var aldrig særlig uddybende og ærlige, men det har aldrig tyngt mig!

Men en 14-årig uden morgenmad? Tarmene skreg af sult! Men jeg fandt på en udvej! Søndag morgen cyklede jeg til kirke som mor forlangte, mødte op ved kirken og hilste pænt på alle mors veninder, blandede mig med kirkegængerne, og når de gik ind i kirken, smuttede jeg uset væk, op på cyklen og så hen til bageren og købe en stang wienerbrød, hvorpå jeg cyklede ned til Maribo sø og nød brødet.

Når tiden for afslutningen af gudstjenesten nærmede sig, cyklede jeg tilbage til kirken, blandede mig igen med kirkegængerne, sørgede igen for at blive set af mors veninder, for mor kunne jo finde på at spørge om de havde set mig i kirken! Men den ene gang om måneden måtte jeg gå til alters, for præsten holdt regnskab!

Jeg gik til præst hos en ung præst, der var meget frisk af en katolsk præst at være, og jeg lagde især mærke til hans interesse for Esther, en meget flot og veludviklet lyshåret pige fra Bursø. Han kunne sidde ved hendes pult og snakke meget lavmælt og længe med hende.

Men jeg blev da konfirmeret, og nogle år efter stak den unge præst af med en polsk pige og blev roekarl på Møn, så han har ikke kunne modstå kødets lyst, hvilket vakte enorm forargelse i det katolske lokalsamfund!

Konfirmationen...

Efter de syv års pligtig skolegang var jeg fyldt 14 år, og skulle konfirmeres og ud af skolen. Jeg var ellers én af de meget få i klassen, der var "bedømt egnet" til at gå videre i gymnasiet i Maribo. Jeg havde fået et brev med hjem fra skolen med denne bedømmelse, og mor og far diskuterede længe emnet, men blev enige om, at de ikke havde råd til at have mig i skole længere.

Jeg på min side var skoletræt, og det eneste jeg tænkte på, var at komme i lære som mekaniker, eller i det mindste blive traktorfører på Gården, ligesom mine storebrødre.

Men Edward og Tæus var begge af den overbevisning, at det mest fornuftige var, at jeg skulle læse videre fordi jeg havde evnerne, og de var begge villige til at støtte mor og far økonomisk for at jeg kunne få en bedre uddannelse, end de havde fået. Tusind tak skal I begge have!

Men jeg sagde nej tak, og dét er én af de største dumheder, jeg nogensinde har begået. Jeg skulle naturligvis have taget chancen med gymnasiet, så havde min fremtid været meget nemmere, og jeg havde haft meget større muligheder i livet. Men jeg sluttede helt med skolen.

Det var en stor dag, da jeg blev konfirmeret. Jeg var som de fleste andre blevet udstyret med en flot ny, mørk habit med hvid skjorte og "hele svineriet"! Edward havde i dagens anledning lejet købmand Pedersens Ford A, så vi kunne køre standsmæssigt til kirke. Vi kørte gennem Parken og Maglemersporten til Maribo. Selve konfirmationen står lidt i en tåge for mig, for jeg følte, at det var noget der bare skulle overstås i en fart, noget som at komme hos tandlægen!

Men jeg husker da, at alt gik godt, og det mest spændende var at komme ud af kirken, for så skulle der hilses på alle mor og fars venner, og så vankede der jo gaver! Og nu var man voksen! Det sagde man i hvert fald dengang, selv om man stadig var et barn, men de fleste fik lov til at ryge fra denne dag, og det gjaldt også lille mig! Der var også en hel masse telegrammer, og jeg kunne næsten ikke vente med at komme hjem og få dem lukket op, for der var jo nok penge i nogle af dem!

Nå, men omsider kørte vi hjemad samme vej, og normalt skulle vi "almindelige dødelige" selv ud og lukke porten op, men denne dag kom portneren, nysgerrig som han var, ud og ønskede til lykke, da han åbnede porten for os. Vel hjemme igen fik jeg lov at åbne de mange telegrammer, jeg havde fået ved kirken, og der var da også en del penge i nogle af dem, en fem eller tikroneseddel, som var rigtig mange penge dengang.

Selve min fest skulle først holdes med en fin middag om aftenen, så jeg kunne næsten ikke få tiden til at gå så længe, for til festen kom mor og fars bedste venner, og så vankede der flere gaver!

Jeg husker endnu nogle af gaverne, af Stefan og Marie fik jeg et skrivebordsæt, fordi jeg var så flink til at skrive, det var en holder til et par penne, et skriveunderlag og en "blæksuger", en slags vugge med trækpapir fæstnet under, så man kunne suge overskydende blæk af papiret når man brugte fyldepen. Kuglepennen var endnu ikke opfundet. Og jeg fik naturligvis en fyldepen. Og manchetknapper.

Det fik de fleste konfirmander, fyldepen og manchetknapper. Men det flotteste, synes jeg, var gaven fra Gunnar og Jenny, et cigaretetui, fremstillet af noget så nyt som plexiglas! Gunnar forklarede mig at plexiglas var det samme materiale som blev brugt til vinduerne på fly, så jeg var rigtig stolt.

Det var selvfølgelig gennemsigtigt så man kunne se cigaretterne, og med en "guldkant" mellem æske og låg, og en "guldramme" ned over låget, hvorpå mine initialer var indgraveret! Jeg fik af mor, far Edward og Tæus det, som alle konfirmander vel nok mest ønskede sig dengang, nemlig et armbåndsur! Et rigtigt Schweisserur!

Det var en ting, man ikke bare kunne gå hen og købe i 1948, der var leveringstid, så man måtte pænt vente til det blev ens tur! Men de havde bestilt det i god tid, så jeg fik det "på dagen" og det var mit første ur!

Jeg blev som sagt konfirmeret næsten samtidig som mine skolekammerater, og nu fulgt nogle uger med "andendagsgilder" som de kaldtes. Det vil sige, at det var en fest for udelukkende konfirmander, både piger og drenge, og de var absolut morsommere end selve hovedfesten.

Naturligvis fik vi til alle disse andendagsgilder fin mad, dertil serveret sodavand, men var det hos en gårdejer, kunne der måske blive serveret et – men kun eet - glas hvidvin til maden, og så måske et glas kirsebærvin til desserten, for man var vel "voksen"!

Efter middagen var der som regel dans, og senere på aftenen kom så festens clou: "mørkeleg". Mørkeleg foregik på den måde, at først skulle alle pigerne forlade stuen, hvor de gik ud og aftalte hvilket nummer hver især skulle have, og drengene stillede alle stolene op mod væggen hele stunden rundt.

Drengene satte sig på hver sin stol, lyset blev slukket så der blev totalt mørkt, og det var et meget spændende element! Og så blev der råbt: kom ind! Pigerne kom ind i samlet flok, døren blev lukket, og nu skiftedes drengene til at råbe et nummer op, og pigen, hvis nummer blev råbt op, gik efter stemmen hen til den pågældende dreng og satte sig på hans skød.

Og nu var der frit slag: drengene skulle finde ud af, hvem de havde fået på skødet, og der var kun én måde at finde ud af det på, for der måtte ikke tales! Og der blev følt både her og der, og der blev kysset, til tider særdeles meget vådt!

Efter nogle minutter var der nyt opråb og pigerne skulle skifte plads, og så fremdeles. Så var det om at huske nummeret på den pige, der kyssede bedst og ivrigst! Når dette havde varet en rum tid, blev lyset tændt, og det var interessant at se de rødkindede piger og rigtig rødhovede drenge, der ikke rigtig vidste hvilken vej de skulle kigge hen, mens de alligevel tilkastede den udkårne nogle stjalne blikke! Det med gætteriet sprang man let og elegant over.

Nu blev rollerne byttet om, og pigerne skulle sætte sig på stolene og drengene gå uden for, og så gentog seancen sig. Denne mørkeleg var uimodsigelig det bedste indslag i alle disse andendagsgilder, og alle parter så med fryd hen til næste gilde!

"Voksen"...

Selv om der i talerne til min konfirmationsfest blev sagt, at "nu var jeg voksen og skulle ud og leve livet", så var jeg stadigvæk kun en stor dreng. Men voksen eller ej, en knægt på 14 skulle absolut ikke gå og "dandere" den, det kunne få en meget dårlig indflydelse på det senere liv, nej, nej, man skulle ud og bestille noget!

I mit tilfælde blev det til arbejde på Gården, i begyndelsen i roerne sammen med mor og far, og senere blev det til fast høstarbejde på Gården. I min sparsomme fritid rendte jeg mekanikerværkstederne i Maribo på dørene for at høre om en mulig læreplads, men fik at vide alle steder, at der

desværre ikke var nogen muligheder de første par år, fordi alle ville være mekanikere på den tid.

Men jeg kunne få et job som arbejdsdreng på maskinfabrikken og autoværkstedet "Vulkan" i Maribo, med udsigt til at få en læreplads efter et par år. Men jeg kunne ikke starte før jeg var fyldt femten år, og det gjorde jeg først til november. For øvrigt var der også en temmelig høj arbejdsløshedsprocent i disse år, man skulle være glad for overhovedet at få et job!

Nå, men jeg fik altså arbejde på Gården i høsten hvor jeg som sædvanligt skulle tage halmknipperne fra tærskværket og lange dem videre til Otto, der "stakkede" dem. Det var et hårdt arbejde for mig, kun 14 år gammel, og arbejdet varede fra kl. 7.00 morgen til mindst kl. 17.00 eftermiddag.

Det var mest hænderne, det gik ud over, og jeg fik hurtigt store vabler af at tage halmknipperne i bindegarnet og smide halmknippen videre. Men som far sagde: Der er ikke noget at pive over, det skal først gøre ondt et par dage, og derefter får du hård hud i hænderne, dreng! Han havde ret! Og disse ord kom mig også til gode senere i livet!

Men det værste arbejde i den retning synes jeg var, da vi tærskede frøgræs i Parken, det gav nogle meget tunge og kompakte baller, der blev stakket i nogle store kæmpestore stakke.

Disse store stakke med halm var gravænderne meget glade for, idet de om foråret gravede huler ind i halmen og lavede deres reder dér. Det var fascinerende at se de små ællinger blev lokket ned fra måske 5 – 6 meters højde, men de klarede den alle sammen.

Efter høsten blev jeg sat til forskelligt forefaldende arbejde på Gården, det kunne f. eks. være at rense ud i hønsehuset, feje på laden eller hjælpe til med at køre halm ind fra markerne, hvor der var blevet tærsket på stedet. Da så tiden for roeoptagning oprandt, så var der heller ikke mere arbejde på Gården, og jeg måtte med mor og far i roerne igen, men nu var jeg blevet hærdet til det hårde arbejde, så det var ikke slemt.

Elmer...

Der var kommet en ny karl på Gården, der hed Elmer og han var – efter eget udsagn - fra København. Han var meget kultiveret, høflig og tilbageholdende, passede det arbejde han blev sat til så godt han kunne. Det varede ikke længe, så begyndte han at komme i mit hjem sammen med Egon nede fra Gården. De havde hjemme hos mor og far en fast tipsaften hver tirsdag, og der var Edward, Tæus, Egon, Elmer og far.

Så fik de aftenkaffe og bagefter gav de måske efter tur en enkelt øl. Elmer var, så vidt han fortalte, ud af en meget fin familie med stor villa i Hellerup, og han fortalte imponerende om alt det han havde oplevet, ja, der var næsten ikke den ting han ikke havde prøvet. Men desværre var han blevet familiens sorte får, og da hans far døde, efterladende sig en stor formue, ville familien have ham gjort arveløs, uvist for os af hvilken grund, og det var ellers et millionbeløb, han der gik glip af.

Men han havde engageret en sagfører til at få sin tvangsarv udbetalt, så det var kun et spørgsmål om tid, inden han var en meget velhavende mand. Af én eller anden grund fattede han meget stor interesse for mig, ja, han var nærmest som en lille hundehvalp, der rendte efter mig, og der var ikke det han ikke lovede mig, bare vi kunne være gode venner. Han gik så vidt som at love mig en stor, helt ny harmonika, så jeg kunne bare tage ud og se på den. Jeg havde længe ønsket mig en større harmonika, og jeg havde da også sparet en del penge sammen, dels ved at spille til fester, og dels fra mit arbejde på gården.

Far og jeg tog toget til Nykøbing F. hvor der lå en endnu større musikforretning end Musikhuset i Maribo, og der faldt jeg for en helt ny, skinnende sort Hohner, 5 radet knapharmonika med 120 basser, og fem kor, men til den formidable pris af 1500,00 kr.! Det var lige min drøm, og jeg erlagde udbetalingen, far skrev under på købekontrakten, fik udleveret en stak giroindbetalingskort, og så rejste vi hjem.

Elmer så ganske vist min nye harmonika, men havde - (heldigvis) - tilsyneladende glemt sit løfte om at betale harmonikaen. Men jeg betalte selv harmonikaen, for

efterhånden tjente jeg ret godt ved sammen med Pylle at spille til alle mulige private fester og baller i forsamlingshuset, ikke alene i Hunseby, men også Hillested, Våbensted, ja hele oplandet, og sågar i "Hesteomgangen", som de kaldte forsamlingshuset i Døllefjelde.

En dag spurgte Edward mig, om jeg havde fået nogen "frække" tilbud fra Elmer, og jeg, en stor naiv roehakkerdreng kiggede uforstående på ham og spurgte hvad han mente. – Jeg mener sgu om han rager på dig, knægt! Pludselig gik der en prås op for mig, for jeg havde da godt nok hørt om "bagdørsindianere", men naiv som jeg var, havde jeg slet ikke tænkt dette om Elmer før!

Nu var det alligevel ligesom at der faldt et par brikker på plads – han var jo homo! Og pludselig kunne jeg ikke tåle synet af ham! Elmer inviterede mig i biografen i Maribo, men jeg sagde nej tak, og at jeg i det hele taget ikke ville have mere med ham at gøre! Tænk, manden stod bare der og fik tårer i øjnene, og sagde at han elskede mig og ikke kunne undvære mig!

At han ville adoptere mig og så ville jeg få alle de penge, jeg kunne ønske mig, så snart hans arveforhold var kommet i orden! Jeg skød hjertet op i livet og sagde ligeud til ham, at han var smaskfuld af løgn, det hele var en syg ide han havde fået oppe i sit hoved, og at jeg ikke ville være sammen med ham så meget som eet sekund mere, at han for øvrigt ikke skulle komme i mit hjem mere, for mine forældre skulle skånes for en løgnhals som ham!

Da jeg gik ham nærmere på klingen, indrømmede han, at det var en historie, den om alle pengene, han havde opfundet for at få kontakt med mig! Der gik heller ikke lang tid, så forsvandt han fra Gården, og jeg har en mistanke om, at Edward havde haft en lille samtale med ham. Tak, Edward!

"Skuespiller"...

Edward havde i mange år været medlem af DSU – (Dansk Socialdemokratisk Ungdom) – i Hunseby. Der havde de i flere år arrangeret en "Forårsrevy" den første lørdag i maj, under ledelse af barberen - ("ikke ham i Sevilla") men i Hunseby, og hans borgerlige navn var Valdemar Hansen.

Han var revyforfatter og instruktør, og disse revyer var en stor succes, som de lokale talte meget om, også fordi der var mange hip til de lokale kendisser.

Jeg var efterhånden fyldt femten, så Edward spurgte mig, om ikke jeg havde lyst til at deltage i den førstkomende revy, og jeg sagde jatak til at prøve. Og det blev jeg meget glad for, jeg synes at det var ustyrligt morsomt at optræde på en scene. Det gik så vidt, at jeg også deltog i de kommende dilettantforestillinger i forsamlingshuset.

Der var mange prøver på disse forestillinger, og i starten gik vi til læseprøve hos barberen privat. Det var nogle meget hyggelige timer, vi tilbragte i selskab, også fordi man lærte andre unge at kende. En stor del af revystykkerne var sang, og da jeg holdt meget af at synge, synes jeg at jeg "var kommet på rette hylde". Ellers var det små sketches, vi spillede, mange af dem havde barberen selv skrevet med lokalt indhold, så der var vild jubel i salen, hvis det f.eks. var købmanden eller smeden, der blev gjort lidt grin med. Eller jeg skulle stå solo på scenen med min harmonika og spille gårdsanger. Jeg elskede det.

Jeg husker bedst at vi skulle spille dilettant i Socialdemokratisk Forening. Jeg var vel efterhånden fyldt 17 år. Stykket var det berømmelige Morten Korch stykke "De røde heste", der havde gået i biograferne med stor succes, og nu var omskrevet som dilettantstykke. Det var Poul Reichard, der spillede hovedrollen, og JEG blev udset til at have denne rolle. Kors, hvor var jeg stolt!

Min modspiller var Inge Brusen, som jeg tidligere havde "gået lidt" sammen med. Stykket blev spillet for fuldt hus, og jeg husker meget tydeligt slutscenen: Inge Brusen og jeg skulle kysse hinanden meget inderligt, og Volmer, der både var instruktør og scenemester, skulle trække tæppet for efter denne "ømme" scene, trak med vilje tiden ud, så Inge og jeg var nødt til at blive med at kysse. Inge og jeg var med deres forældre til forestillingen, og på det tidspunkt kom jeg sammen med Inge, så da "kysseriet" trak lidt længe ud, kunne Inge ikke dy sig og sagde højt: "Så er det nok".

Men stykket var så stor en succes, at vi også blev hyret til at spille det både på Byfogedgården i Maribo og på Stok-

kemarke Kro, og det var de lokale afdelinger af Socialdemokratisk Forening, der stod for arrangementerne. Vi fik intet honorar for at spille disse steder, så efter forestillingerne gav foreningerne et flot smørrebrødsbord, og så kunne vi frit deltage, hvis der var bal efter forestillingen.

Vulkan...

Da jeg var fyldt 15 år, kontaktede jeg igen maskinfabrikken Vulkan i Maribo. Og jeg var også heldig at få ansættelse som arbejdsdreng til den formidable løn af kr. 25 om ugen! Her fik jeg igen et kulturchock! Det var simpelthen kæft, trit og retning, man skulle sige De til svendene, og de var hellere ikke bange for at stikke en øretæve, det var meget almindeligt at arbejdsdrenge og lærlinge fik én på hovedet, hvis svenden synes at man var fræk.

Jeg fik naturligvis alt det trivielle og mest beskidte arbejde. Jeg skulle feje gulve i værkstedet, gøre drejebænke rent, rydde op efter svendene, og hjælpe smøremanden. Der var dengang en smøremand på alle autoværksteder, fordi bilerne modsat i dag skulle have et serviceeftersyn og smøring efter hver 5000 km. Bilen blev kørt ind over en smøregrav, og så blev der foretaget olieskift, og dernæst skulle alle smørenipler på alle styrekugler, svingarme, bladfjedre o.s.v. have en gang "konsistensfedt".

Også alle dørhængsler og bevægelige dele skulle have en tur med smørekanden. Det var et utroligt beskidt arbejde, også fordi mange ejere af de gamle biler bad om at få den aftappede spildolie sprøjtet op under skærmene og hele bunden af karosseriet. Når man nåede fyraften, lignede man en neger, sort som man var over det hele, men man så vel lidt "sej" ud!

Der var en mekanikersvend, der hed Ebbe til efternavn, som jeg absolut ikke brød mig om. Han var utrolig arrogant, og regnede en arbejdsdreng for det rene skidt. Da han boede på et pensionat i Maribo, skulle hans frokostpakke hentes der lige inden middag hver dag, og det var også mit job. Værkstedet havde to transportcykler: en stor trehjulet og en tohjulet med et lille trælåd foran.

Første gang, jeg blev sendt afsted på den tohjulede efter Ebbes frokostpakke, lagde jeg den naturligvis på trælådet,

fordi det var det nemmeste, men ak, ak, frokostpakken, der var pakket ind i to lag pergamentpapir, blev lidt nusset af at ligge på det ikke rene trælåd, og da jeg afleverede pakken til Ebbe, blev han totalt hysterisk: om jeg havde tænkt mig at han skulle spise sin frokost, som jeg havde tilsvinet på det skammeligste, hvem fanden jeg troede jeg var, der kunne tillade mig sådan noget svineri og videre i den dur!

Jeg havde med glæde spist madpakken, for indholdet havde absolut ingen skade taget, så godt det var pakket ind, men herefter måtte jeg holde madpakken i hånden, når jeg hentede Ebbes frokost.

Det var også mit arbejde at hente materialer, såsom bolte og skruer, jernstænger, ja, alle slags ting og sager hos P. Hatten og Co. der lå i Jernbanegade oppe ved torvet. Men det værste jeg vidste når jeg skulle hos Hatten, var når jeg skulle hente gas – og iltflasker på en tohjulet trækvogn. Selve Vulkan lå ved siden af Lilletorv i Vestergade, og Vestergade skrånede opad, hvilket betød, at jeg næsten ikke kunne skubbe den uhåndterlige trækvogn, når jeg havde tre – fire tunge stålflasker på ladet.

Men lige så slemt var det, når jeg skulle tilbage med fyldte flasker, for så kunne jeg næsten ikke holde vognen tilbage, og jeg havde fået at vide, at sådan nogle gasflasker kunne

"Byport" ved Idasminde ved Amtsfesten 1952. Marchorkester med overbetjent Staffe i højre side.

eksplodere, hvis de faldt af vognen! Disse stålflasker var lige så høje som jeg var, og meget tunge og derfor uhåndterlige, og jeg var stadigvæk kun en spinkel knægt.

Nu skal siges, at der kort tid forinden havde stået i avisen om et tilfælde i Sakskøbing: en smedemester havde hentet en iltflaske ved godsbanen, havde fået den bakset op på tagbægeren på sin varebil, men da han kørte igennem byen, røg flasken af på sådan en uheldig måde, at ventilen i toppen af flasken ramte kantstenen, med det resultat at ventilen blev slået af, og nu virkede flasken som en raket på grund af det store tryk i flasken.

Den røg op i luften til anden sals højde, faldt ned på gaden igen, ramte den modsatte fortovs kant og susede hen ad gaden hvor den rev en mand af cyklen. Manden slap heldigvis med skrækken, men den historie bevirkede, at jeg var hunderød for at en iltflaske skulle falde af trækvognen, hvilket heldigvis heller ikke skete.

Men det der gik helt galt for mig var, da jeg skulle hjælpe en af svendene med at reparere et tærskværk. Vi skulle kravle ind i tærskværket og afmontere cylinderen, der sad midt inde i værket.

Det vil sige, at for at komme til at arbejde, skulle man kravle ind, liggende på ryggen med armene strakt frem for sig, og her fik jeg pludselig klaustrofobi, jeg følte at jeg ikke kunne trække vejret og gik i panik, så de andre måtte trække mig ud af værket! Så havde jeg fået nok, jeg sagde jobbet op, og måtte tilbage til Knuthenborg.

Spiritus...

Mange af mine jævnaldrende drak flokke af bajere når de var i byen, med det resultat at de blev skidefulde, kvajede sig og derefter syge så de brækkede sig i tykke stråler. Derfor havde jeg bestemt at jeg ikke ville drikke bajere før jeg i det mindste var fyldt 18 år, i håb om at jeg kunne styre det bedre. Naturligvis havde jeg smagt øl, men jeg brød mig ikke særlig meget om det, jeg synes det var for bittert.

Jeg kunne godt lide et glas kirsebærvin, eller til nød en kaloricpunc, det vil sige en citronvand med et skvæt Karlssons Kaloric Punch, som var meget populær dengang. Ellers var min absolutte favoriddrik Stjernens Squash, en

dejlig sodavand, som jeg mageligt kunne drikke 5 – 6 stryker af, når jeg var til bal i forsamlingshuset, eller når jeg var ude og spille til fester.

Nu var det sådan, at musikken der spillede til fester, gerne skulle trakteres godt, så de kom i god stemning og derfor fik ”mere gang i den”. Derfor var værtsfolkene altid forbavset over, at jeg kun skulle have en sodavand, men jeg klarede mig fint med det, alene det at folk morede sig, bragte også mig i en god stemning.

Men Pylle drak selvfølgelig bajere, og han pralede tit over for mig med, at han kunne drikke så og så meget, uden at blive fuld. Også at alle pigerne var helt vilde med ham, ja, der var ingen grænser for, hvem han kunne få fat i! Jeg vidste selvfølgelig at det var løgn.

Nå, men jeg fik skovlen under ham, da vi skulle spille til en fest hos nogle af mine forældres venner, gårdejer Franz Galek, hvis gård lå lige på hjørnet af Våbenstedvejen og Strandvejen i Hunseby. Det var en dejlig juli aften, og derfor meget varmt inden døre, og Pylle fik sig nogle bajere. Normalt ville jeg have bremsset ham lidt, men jeg tænkte: - skidt, vi har jo ikke så langt hjem på cykel.

Et godt stykke tid efter midnat blev der serveret natmad, smørrebrød af forskellig art, og dertil som skik var, masser af øl og brændevin. Pylle holdt sig ikke tilbage, han fik sig også nogle snapse og flere øl, og blev selvfølgelig skidefuld.

Nu begyndte morsomhederne, da vi skulle hjemad. Pylle var så fuld, at da vi havde trukket vore cykler ud fra gårdspladsen og ud til vejen, startede han med at tabe sin cykel ned i en stor, smuk buket langstilkede brændenælder i grøftekanten, og da han bukkede sig efter cyklen, stod han lige på hovedet ned i denne smukke buket. Hold da helt kæft, hvor jeg grinede!

Nu kan I godt tænke, at det ikke var pænt af mig at more mig så meget på hans bekostning, men I har jo heller ikke hørt på alle hans pralier! Jeg fik fat i nakken på Pylle, reddet hans violinkasse og hevet ham på benene. Selv om jeg havde min store kuffert med min harmonika på bagagebæreren, så holdt jeg hans violinkasse i hånden under

den videre færd, for at der ikke skulle ske violinen nogen skade. Langt om længe fik Pylle lidt styr på sine arme og ben, fik sig stablet op på cyklen, og med nogle enorme sving på vejen gik det langsomt hjemad.

Nu skal det siges, at der var kun ca. 100 meter hen til ”bysjollen”, der også blev benyttet af bønderne til at køre deres heste og vogne ud i vandet til almindelig rengøring, da den kun var en god meter dyb ude på midten, og derfor forsynet med en ned - og opkørsel fra landevejen.

Da vi nærmede os bysjollen, advarede jeg Pylle mod at komme for tæt på nedkørslen, - og nu må jeg grine højlydt igen – for det var som om at denne nedkørsel drog Pylle som en magnet, og huj, hvor det gik, lige ud i bysjollen, hvor han selvfølgelig væltede. Et syn for guder! Pylle fik med møje og besvær rejst sig op, overdænget med andemad og mudder, rodede i vandet efter sin cykel, fandt den, rejste den op for kun at tabe den igen.

Jeg skulle ikke have noget af at hjælpe ham, jeg stod jo der klædt i mit pæne tøj, og så længe han ikke prøvede at drukne sig selv, var jeg bedøvende ligeglad, den pralerøv fik kun hvad han havde godt af! Men selvfølgelig hulkede jeg af grin, så jeg næsten ikke kunne få vejret!

Efter nogle forsøg kom han endelig trækkende op på vejen med sin cykel, og det var som om det kølige mudderbad havde hjulpet ham lidt, for han kom nogenlunde heldigt op på cyklen igen. Men hvor så han ud! Hans fine tøj var smurt ind i andemad, rådne sivstumper, og var totalt gennemblødt.

Men spasen var ikke forbi endnu, for med et par hundrede meters mellemrum var der lagt nogle depoter af store stenbunker i vejsiden til reparation af vejen, og da vi nærmede os den første af dem, advarede jeg naturligvis Pylle mod at komme for tæt på denne mulige forhindring. Men igen var den store magnet ude: Pylle styrede lige mod den store stenbunke, væltede naturligvis lige på hovedet ned i grøften til skarntyde og brændenælder.

Men som det ofte er med fulde folk, så falder de så afslappede så der ikke sker dem noget, og det gjorde der heller ikke med Pylle, han rejste sig og forestillingen fortsatte:

ny stenbunke, Pylle væltede, op på cyklen igen, og selv om jeg foreslog ham, at vi kunne trække vore cykler de sidste par kilometer hjem, så protesterede han, nej, nej, han fejlede skam ikke noget, nu var det bare om at komme hjem.

Vel hjemme ved hans forældre hjalp jeg ham ind i baggården, fik hans violinkasse anbragt ved køkkendøren, bankede hårdt på, indtil hans mor lukkede op.

Hun gispede forfærdet ved synet af Pylle og spurgte ham, hvad han fejlede. Jamen, han fejlede da ikke noget, fik han fremmumlet, han trængte bare til at komme i seng. Jeg forsvandt skyndsomst, og fik derefter fred for Pylles pralier!

På vej til voksenlivet...

Jeg var fyldt 15 år og skulle nu have en læreplads. Men ikke mindst: Jeg skulle nu i lære til voksenlivet.

Nu vil unge mennesker i dag med al den velstand vi har, nok sige at jeg har haft en kedelig, fattig og hård barndom, men dertil kan jeg roligt sige: min barndom var – trods de øretæver, som jeg har beskrevet og som jeg også vidste at jeg havde fortjent – dejlig og tryk. Jeg kedede mig meget sjældent.

Den høje moral mine forældre besad blev naturligt overført til mig og har givet en god ballast til at møde livet. Jeg lærte at skelne mellem hvad der var dit og mit, at respektere ældre mennesker, at klare mig selv og ikke ligge andre til byrde.

Mine forældre fik – trods min mors tiltagende problemer med helbredet – endnu mange gode år på Knuthenborg. Min far fik efter 25 års ansættelse i 1963 efter indstilling fra Godset en medalje for god og tro tjeneste, udstedt af MARIBO AMTS ØKONOMISKE SELSKAB, hvilket far naturligvis var meget stolt af.

Da far var fyldt 68 år fik han en ”retrætepost” på Gården. Han passede Fru Mikkelsens urte- og blomsterhave, hjalp fru en med at tage vasketøj ind når det trak op til regn, drak formiddags- og eftermiddagskaffe sammen med Fru en og havde i det hele taget en rigtig ”loppetjans”. Men dette var takken for det ihærdige arbejde han havde ud-

ført loyalt i de mange år – det blev til 33 år i alt. Da far var nær de 70 år stoppede han med arbejdet, og han og mor flyttede ind i "Asylet" i Maglemer – nærmere betegnet "Søster Lerches Minde", - en aldersbolig for Godsets ansatte.

Her boede de husfrit og fik samtidig fri brændsel til opvarmning. Far fik desværre kun 1½ år her inden en blodprop satte en stopper for hans liv, og mor flyttede ind i en beskyttet bolig i Maribo.

Min far lærte mig at "læse" og forstå den storslåede natur vi var omgivet af, hvilket har givet mig – (og senere mine børn) – mange gode og spændende timer. For at nyde naturen, denne herlige gave, skal man færdes varsomt, og ikke som man desværre oplever i dag, med en højroset og støjende fremfærd.

Jeg har i nogle år haft det privilegium, takket en generøs tilladelse fra Grev Knuth, at kunne færdes frit overalt i Parken, og især de fra mine drengeår så kendte og spændende steder som ellers ikke er tilgængeligt for publikum. At trave en tur ved Kaninhøjen, hvor jeg sammen med far hentede vort juletræ, eller stå ved "Michaels hus" og kigge ud på de steder, hvor jeg stangede ål sammen med far.

Men når jeg står disse steder, kommer den forræderiske vind og tvinger vandet op i mine øjne...eller?

Mine forældres livsindstilling og ikke mindst fars ord: - Det er ikke noget at pive over dreng, det skal først gøre ondt et par dage, så får du hård hud i hænderne, - (eller på sjælen) – og derefter bliver det et en vane - har også i overført betydning hjulpet mig igennem livet, hvor ikke alting har været rosenrødt, men trods alt er endt i fryd og gammen.

Men det er en helt anden historie.

Om at skrive historie..

Fortiden er altid interessant. Vi kan aldrig få nok at vide om den. Den del af historien, der skyldes krige, uheldige politiske forviklinger, naturkatastrofer, sygdomme eller blot fordi de forkerte mennesker kom til styrepinden på forkerte tidspunkter, skal historikerne nok tage sig af. Både for at få den fortalt, gransket og analyseret.

Men ethvert menneske bærer historien i sig, en slags personlig udgave af "den store historiebog". Her er det desværre ingen selvfølge, at historien bliver fortalt. Det kræver en god hukommelse, vilje, mod eller som i Henrik Wojciks tilfælde: en kraftig opfordring fra den nye generation, der ville vide mere.

For "Røgterens søn fra Knuthenborg" har det naturligvis også haft stor betydning, at lensgreve Adam W. Knuth havde en sikker fornemmelse for, at historien skulle fortælles. Fordi den handler om en tid, der er lensgrevens egen – og fordi Henrik Wojcik med sin formidable evne til at fortælle stort om hverdagens små begivenheder føjer et smukt kapitel til godsets historie. Folkenes historie.

Med stor begejstring har han skrevet historien om hverdagen på godset, de mange skæbner, skæve og rette ekssi-

stenser og en begyndende udvikling til det moderne Knuthenborg er den ene side af sagen. Den anden er hverdagen i nogle markante årtier før og efter den tyske besættelse. Hvordan var det nu, det var?

Men Henrik Wojcik formår at kæde tingene sammen. Den helt specielle baggrund med polske forældre, det stærke familiesammenhold, fliden, drillerierne, fritiden og skolen, hvor nogle var mere lige end andre. Wojcik får det hele med og på en sådan måde, at man føler selv at have været der.

Lolland-Falster bærer en del af en særlig historie i sig. De polske roearbejdere og den betydning, de fik for landbruget dengang og mange årtier efter. Vi ved en masse om første generation, men vi ved mindre om anden generation og måske især, hvordan den havde det med fødderne i to traditioner – den polske og den danske. Nu ved vi meget mere – og vi har det fra én, der selv var dybt involveret.

April 2002

Peter Brøndahl

Henrik Wojcik

De fleste kender historien om de polske landarbejdere. Nogle rejste tilbage til Polen, andre blev "lukket inde" af Første Verdenskrig. Men ganske mange stiftede familie og blev solide borgere i Danmark. De var den tids indvandrere.

De er her stadig – som nye generationer. De er danskere, men værner om deres polske rødder.

De første polakker er der skrevet bøger om. Men hvordan var det at være 2. generation på landet i nogle årtier med store forandringer, en verdenskrig og med mange mennesker i små samfund?

Henrik Wojcik har fortalt historien. Om sine flittige forældre, sine brødre og Hunseby i 30'erne og 40'erne. Han har gjort det med følelse og mange detaljer om steder og mennesker på stedet, hvor hans barndom udfoldede sig: Knuthenborg.

Røgterens søn fra Knuthenborg

Erindringer fra en barndom på Lolland

BYTTESERVICE

**ARNOLD
BUSCK**

Kan byttes i alle
Arnold Busck boglader
Husk bon, hvis penge retur

ISBN 87-90864-02-6

9 788790 864026